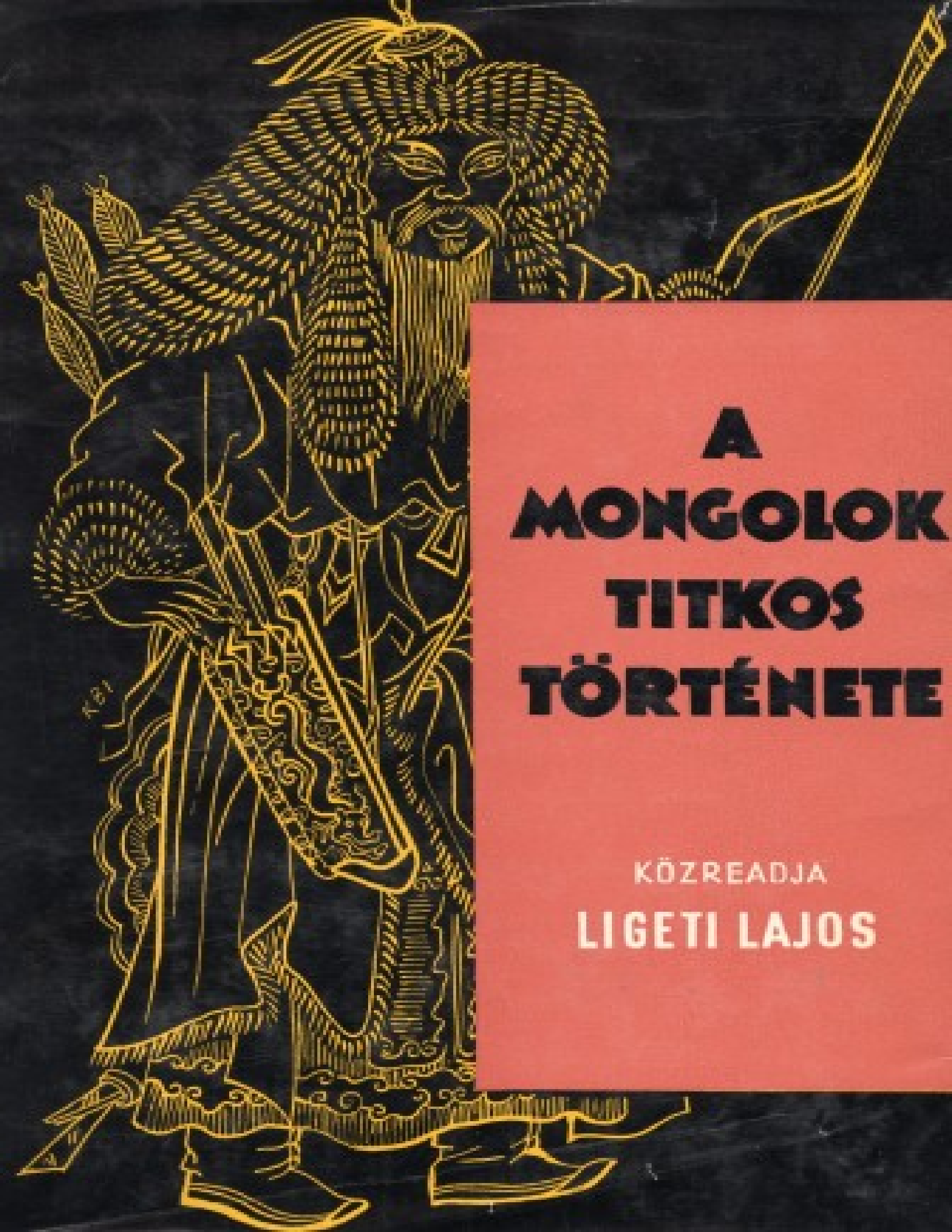

A MONGOLOK TITKOS TÖRTÉNETE

KÖZREADJA

LIGETI LAJOS

A MONGOLOK TITKOS TÖRTÉNETE

Gondolat Kiadó
Budapest, 1965

MONGKOL-UN NIUCSA TOBCSAAN

Mongolból fordította Ligeti Lajos
A verseket fordította Képes Géza

Gondolat Kiadó, Budapest, 1962
Elektronikus kiadás: Terebess Ázsia E-Tár

ELŐSZÓ

„A mongolok titkos történetét”, a mongol nyelvnek és irodalomnak ezt a ma ismert legrégibb emlékét aránylag nemrég fedezték fel az orientalisták a tudomány és a világirodalom számára. Szövege csaknem kalandos körülmények között hagyományozódott ránk.

Az eredeti mongol nyelvű, mongol írásos szöveg nem maradt fenn. Mégsem veszett el örökre, s ezt annak köszönhetjük, hogy a kínaiak a XIV. század végén, csaknem másfél száz esztendővel keletkezése után, a mongol szöveget kínai írásjegyekkel átírták tolmácsiskolájuk számára, oktatás céljából; a sorok közt az egyes mongol szavakhoz kínai értelmezést fűztek, és minden egyes szakasz végéhez a mongol szöveget röviden összefoglaló kínai fordítást csatoltak. A mű ez újabb változatának sem az eredetije, sem annak egykorú másolatai nem maradtak fenn. Szerencsére, teljes szövegét belemásolták a hatalmas, 22 877 könyvet tartalmazó császári gyűjteménybe, a Jung-lo ta-tienbe. E gyűjteményt 1408-ban fejezték be, és két példány is készült belőle. Ezek közül az egyik 1645-ben Nankingban lett a lángok martaléka, a másik 1900-ban Pekingben. A Jung-lo ta-tien teljes megsemmisülése előtt azonban a kínai írástudók több könyvet lemásoltak belőle. Ezek közé tartozott „A mongolok titkos története” is. Egy ideig kéziratos másolatokban terjedt az érdeklődők egyre táguló körében, 1908-ban aztán Je Tö-hui közzétette első nyomtatott kiadását.

Ilyen előzmények után aligha meglepő, hogy e művel kapcsolatban felmerülő számos lényeges kérdésre még ma sem tudunk kielégítő feleletet adni.

Teljes homály borítja a szerző személyét, életét és működését. A lezajlott szenvedélyes vita ellenére sem világos, mikor írta meg művét a mongol Anonymus: a vélemények 1240, 1252 és 1264 között oszlanak meg. Nem ismerjük a mű eredeti címét sem; „A mongolok titkos története” – mint cím – nem régibb a XIV. század második felénél. Nyilvánvalóan nem eredeti a mű felosztása tizenkét könyvre, még kevésbé 282 szakaszra való tagolása.

Vita folyik műfaji meghatározása körül is: a történeti művek vagy a szépirodalmi termékek közé kell-e sorolnunk. „A mongolok titkos történetét”? Ez azonban már meddő vita. Kiindulópontja az a téves nézet, hogy a keleti irodalmi műfajok – így a mongol műfajok is – azonosak a nyugatiakkal, és azokkal gépiesen összeegyeztethetők. Arról nem is beszélve, hogy a társadalmi fejlődés adott szakaszán bizonyos „tiszta” műfajok még ott sem találhatók meg, ahol azok később világosan kifejlődtek.

„A mongolok titkos történetének” sajátosságaiból következik, hogy akadnak benne száraz, számunkra unalmas, katalógusszerű részletek, mint az egyes családfák véget nem érő ismertetése, vagy a 95 ezredes felsorolása. De ugyanakkor bőven találunk művészien ábrázolt, egyszerű eszközökkel apró részleteikben is megelevenített jeleneteket, mint amilyen Temüdzsin menekülése a merkitek elől, amikor Börtének nem jut ló; vagy amikor Temüdzsin Boorcsu segítségével visszaszerzi az elrabolt nyolc paripát; vagy amikor Mönglik atya felszedi fiának, Teb-tenggerinek a tűzhely peremére esett süvegét. És folytathatnók a felsorolást még igen hosszan. Ugyanígy egymást váltogatja stílusában a fenséges és a közönséges, nyelvében az ünnepélyes és a hétköznapi.

De függetlenül minden problémájától, minden nehézkességétől, „A mongolok titkos története” hallatlanul izgalmas olvasmány, mert leplezetlenül feltárja, szándéka ellenére, mint indult el világhódító útjára a jelentéktelen kis mongol törzsfőnöknek, Jiszügejnek a fia, Temüdzsin, mint lett Temüdzsinből Dzsingisz kán, és milyen szerény kezdetekből sarjadt ki a hatalmas mongol világbirodalom. Nem véletlen hát az az egyre növekvő érdeklődés, melynek eredményeképpen máris lefordították német, orosz, francia, angol, japán, török és cseh nyelvre, továbbá mai kínaira, s végül több fordító tollából, több változatban megjelent modern mongol nyelven is.

A mi számunkra „A mongolok titkos története” persze egyebet is jelent, mint egyszerű útikalauzt, melynek a segítségével talán valamennyire könnyebben tájékozódunk a világtörténelem egyik jelentős korszakában. Feltárulkozik lapjairól: honnan indult el a magyarországi tatárjárás. Mi több, a könyvben rólunk, magyarokról

is szó esik, a meghódított nyugati népek sorában ott olvashatunk a madzsarokról is.

Végül, de nem utolsósorban, hasznos útmutatással szolgálhat ez a könyv – ha közvetett formában is – a magyar ősköltészet számos vitatott vagy fel sem vetett kérdésében. A mongol Anonymus segítségével talán könnyebben megértjük a magyar honfoglalás mesemondóit és igriceit, akiket oly határozott formában elutasított magától a magyar Anonymus, de akiknek a hatása alól, szerencsére, mégsem sikerült magát teljesen kivonnia.

Fordításomban hűségre törekedtem; ebben az annyit vitatott műben a pontosság a helyes értelmezés kulcsa. Ugyanakkor igyekeztem elkerülni a szolgai fordítás veszedelmeit is: olykor mellőztem egy-egy mongol szó átültetését, mert az a magyarban felesleges, pongyola lett volna; máskor meg befűztem egy-egy szót, mert a mongol tömörség nálunk homályosságra vezetett volna. Mindebben megpróbáltam mértéket tartani, nehogy átírjam, stílusában meghamisítsam az eredeti művet.

A mongol szöveg helyes értelmezése számos ponton vita tárgyát képezi ma is. Fordításomban figyelembe vettem mások legújabb magyarázatait, néhány helynek magam kísérlem meg itt első ízben az eddigiektől eltérő értelmezését; egy-két esetben fordításom ideiglenesnek tekintem (ezekre az esetekre a jegyzetekben utalok).

A fordításban a mongol neveket és szavakat a magyar helyesírás szerint adom. E nevekben az aa, ee írásmód (pl. baatur, Szübeetej) betű szerint értelmezendő, tehát nem hosszú á-nak és é-nek, hanem két szótagnak. A magyarban régóta használatos, meghonosodott neveket ettől a szabálytól eltérően, bevett alakjukban idézem: Dzsingisz kán (nem Csinggisz kan), Kerülen (nem Kelüren), Szelenga (nem Szelengge) stb. A Név-és szómutató azonban minden esetben utal a mongol szövegben használt eredeti alakra is.

A mongol nevek gyakran több alakban jelentkeznek. Az eredeti mongol szövegnek ezen ingadozásait pontosan követem, a Név-és szómutató, valamint a Jegyzetek azonban e szétágazó változatokat egybefogják, és, ahol kell, magyarázzák.

A Jegyzetek a szöveg megértéséhez szükséges magyarázatokat tartalmazzák, a terjedelem korlátai miatt a teljesség igénye nélkül. Az érdeklődők további tájékoztatására, de meg tudományos

eligazítás céljából is, az egyes kérdések megtárgyalásához rövid bibliográfiai utalások járulnak.

Az Utószó a Jegyzetek szétszórt tanúságait összegezi, kiegészíti. Feleletet próbál keresni olyan kérdésekre, amelyek a mongol mű egészét érintik. Ilyenek: mi a helyzet jelenleg „A mongolok titkos történetének” eredeti szövege körül? Mit tudunk e kor mongol irodalmának hasonló termékeiről? Mi a viszonyuk e műveknek a „Titkos történethez”, és hogyan segítik annak megértését? Ki lehetett „A mongolok titkos történetének” a szerzője? Mi lehetett az eredeti címe? Mikor keletkezett? Mai formájában miféle későbbi betoldásokat tartalmaz?

Végül, „A mongolok titkos történetének” nagy anyagában való eligazodást kívánja megkönnyíteni a Név-és szómutató, a Dzsingisz kán családfáját bemutató vázlatok, a térképek, az időrendi táblázat és a legfontosabb tudományos munkák bibliográfiája.

1961. október 1.

Ligeti Lajos

ELSŐ KÖNYV

Dzsingisz kán mondai ősei. Dobun-mergen a félszemű Duva-szokor segítségével feleséget szerez magának. Dobun-mergen vadász-zsákmányhoz és szolgához jut. Alan-koa egységre inti öt fiát. A testvérek kitagadják Bodoncsart, mire az egy ócska gebével beveszi magát a pusztába. Egy gazdátlan nép mellett telepszik meg, később ezt a népet testvérei segítségével meghódítja. A mongol nemzetségek mondai kialakulása. Ambakaj kagánt, minden mongolok urát a tatárok elfogják, és rabságra vetik. Jiszügej rablással megszerzi magának feleségül Höelünt, a merkit Jeke-csiledü fiatal feleségét. A mongolok Ambakaj utódjaként Kutulát teszik meg kagánnak. Megszületik Temüdzsin. A még gyermek Temüdzsint apja, Jiszügej lánynézőbe viszi, és eljegyzi Börtével. Hazatérőben Jiszügej betéved a tatárokhoz, s azok alattomban megmérgezik.

(1) Dzsingisz kán származása. Élt egy kékesszürke farkas, ki az Ég rendeléséből született. Felesége egy rőtes szarvasünő volt. Átkeltek a Tenggisz taván, megszálltak az Onon folyó forrásánál, a Burkan-kaldun hegyénél, ott született meg fiuk, Batacsikan.

(2) Batacsikan fia Tamacsa volt, Tamacsa fia Koricsar-mergen, Koricsar-mergen fia Audzsam-boroul, Audzsam-boroul fia Szali-kacsau, Szali-kacsau fia Jeke-nidün, Jeke-nidün fia Szem-szocsi, Szem-szocsi fia Karcsu,

(3) Karcsu fia Bordzsigidaj-mergen, Bordzsigidaj-mergen felesége pedig Mongkoldzsin-koa. Bordzsigidaj-mergen fiát Torokoldzsin-bajannak hítták, ennek volt egy felesége, Borokcsin-koa, egy legénye, Boroldaj-szujalbi és két pompás paripája, a Barna meg a Szürke. Torokoldzsinnak két fia született, Duva-szokor, a vak, meg Dobun-mergen, az okos.

(4) Duva-szokornak csak egy szeme volt, a homloka közepén, de háromnapi járóföldre ellátott vele.

(5) Egyszer Duva-szokor öccsével, Dobun-mergennel felment a Burkan-kaldunra. Amint Duva-szokor a Burkan-kaldunról lenézett,

meglátta, hogy a Tönggelik patak mentén egy csomó ember közeledik feléjük.

(6) Ekkor így szólt: Az errefelé vonuló emberek között az egyik fekete ernyős kocsi bakján egy szép leány ül. Ha még nem adták férjhez, öcsém, Dobun-mergen, megkérem neked. És odaküldte öccsét, Dobun-mergent, nézné meg.

(7) Amikor Dobun-mergen odaért az emberekhez, kiderült, hogy a leány csakugyan nagyon szép és jóhírű, Alan-koa a neve, és még nem adták férjhez.

(8) Ezzel a csomó emberrel pedig így állt a dolog. A Kölbarkudzsin völgykatlan urának, Barkudaj-mergennek a leányát, akit Barkudzsin-koának hívtak, a kori-tümetek fejéhez, Korilartaj-mergenhez adták feleségül. A kori-tümetek földjén, az Arik-uszun vize mellett Korilartaj-mergen felesége, Barkudzsin-koa szülte ezt az Alan-koa nevezetű leányt.

(9) Korilartaj-mergen azonban megharagudott, mert a kori-tümetek földjén elzárták előle coboly-és mókus-vadászterületeit, megalakította hát a Korilar-nemzetséget, és mivel Burkan-kaldun földje vadban gazdag és jó, megindult, hogy átvonuljon Burkan-kaldun uraihoz, az urjankaj Burkan-boszkakszanhoz és Sincsi-bajanhoz. Ez a története annak, hogyan kérték meg a Kori-tümet-nembeli Korilartaj-mergen leányát, az Arik-uszun vizénél született Alan-koát, és hogyan vette őt feleségül Dobun-mergen.

(10) Alan-koa tehát Dobun-mergenhez ment feleségül, és két fiat szült neki. A fiúkat Bügünütejnek és Belgünütejnek hívták.

(11) Dobun-mergen bátyjának, Duva-szokornak négy fia volt. Közben Duva-szokor meghalt. Halála után fiai nagybátyjukat, Dobun-mergent kitagadták a családból, gyalázkodva otthagyták őt, és elvonultak. Megalakították a Dörben-nemzetséget, ebből keletkezett a dörben nép.

(12) Egyszer azután Dobun-mergen a Tokocsak dombra ment vadászni. Az erdőben összetalálkozott egy Urjangkaj-nemzetségbeli emberrel, aki egy hároméves szarvast ejtett el, és éppen oldalasának meg belsőségeinek sütésével foglalatoskodott.

(13) Dobun-mergen rászólt: Bajtárs, vadász-zsákmányt, hé! Adom, mondotta az, és a tüdőt, a fél szügyöt meg a bőrt megtartva

magának, a hároméves szarvas többi húsát mind odaadta Dobun-mergennek.

(14) Dobun-mergen a hároméves szarvast felrakta lovára. Amint ment, mendegélt, útközben összetalálkozott egy szegény emberrel, aki kézen fogva vezette a fiát.

(15) Dobun-mergen megkérdezte: Miféle ember vagy? Erre az ember így felelt: Maalik vagyok, a Bajaut-nembeli, nagy ínségben élek. Adj nekem annak a vadnak a húsából, odaadom érte a fiamat.

(16) Dobun-mergen erre a hároméves szarvas fél combját levágta, odaadta; a fiút meg magával vitte, hogy a házában szolgáljon.

(17) Ezenközben Dobun-mergen meghalt. Dobun-mergen halála után Alan-koa, bár nem volt férje, három fiút szült. Ezeket Buku-kadaginak, Bukatu-szaldzsinak és Bodoncsarnak, az ostobának hívták.

(18) A korábban Dobun-mergentől született két fiú, Belgünütej és Bügünütej így kezdett tanakodni anyjuk, Alan-koa háta mögött: Anyánknak nincsenek fivérei, nincsen vele egy fedél alatt élő férfi-atyafisága, nincsen férje, mégis ezt a három fiút szülte. A házban az egyedüli férfi Maalik, a Bajaut-nembeli, a három fiú bizonyosan az övé. Anyjuk, Alan-koa megtudta, mit beszélnek a gyerekek róla a háta mögött.

(19) Egyszer aztán tavasszal megsütött egy télen született bárányt, fiait, Belgünütejt, Bügünütejt, Buku-katagit, Bukatu-szaldzsit, Bodoncsart, az ostobát, mind az ötöt leültette sorjában, és mindegyiknek adott a kezébe egy-egy nyílvesszőt. Törjétek el – mondotta. Azok minden nehézség nélkül széttörték az egyes nyílvesszőket. Majd csomóba kötött öt nyílvesszőt, azt adta oda, és így szólt: Ezt törjétek szét. A csomóba kötött öt nyílvesszőt mind az öten kézbe vették, egyik a másik után, sorjában, de eltörni nem tudták.

(20) Anyjuk, Alan-koa erre így szólt: Fiaim, Belgünütej és Bügünütej, te engem magatok között gyanúsítgattok, hogy kié, kinek a nemzetségéből való a három fiú, akit szültem. Hogy gyanakodtok, igazatok van.

(21) Éjszakáról éjszakára egy ragyogó, aranyos férfi jött hozzám a jurta fényeresztő nyílásának vagy az ajtóhomlokzatnak a fénynyalábján, megcirógatta hasamat, és fénysugara méhembe

hatolt. Amikor elment, a nap és a hold sugarán távozott kúszva, mint valami aranyos eb.

Esztelenül mit fecsegtek?
Eszes ember érti a jelt:
Ég isten fiai ők.
Fekete fejű férfiak
Fel nem érnek hozzájuk.
Mikor majd mindenek kánjai lesznek:
Mindent megért a köznép is.

(22) Ezután Alan-koa intő szóval fordult öt fiához: Fiaim, mind az öten egyazon anyaméhből jöttetek a világra. Ha külön-külön maradtok, mint az iménti öt nyílvessző, akkor akárcsak az egyes nyílvesszőket, bárki könnyen összetör benneteket. De ha csomóba kötött nyílvesszők módjára együtt, egy akaraton lesztek, ugyan ki boldogulna veletek egykönnyen? Közben anyjuk, Alan-koa meghalt.

(23) Anyjuk, Alan-koa halála után az öt testvér osztozkodni kezdett a vagyonon. Belgünütej, Bügünütej, Buku-katagi és Bukatu-szaldzsi, ők négyen kivették részüket, de Bodoncsarról azt mondották, hogy ostoba bolond, nem számít a családhoz, ezért neki részt nem adtak.

(24) Miután kitagadták a családból, így szólt Bodoncsar: Minek maradjak itt? Felszállt túros hátú, hátán fekete csíkos, csonka farkú pej lovára. Ha meghal, meghalok, ha életben marad, én is életben maradok – mondotta, és útnak indította lovát az Onon mentén lefelé. Ment, csak ment, egyszer aztán elérkezett a Baldzsun szigethez; itt szalmából kunyhót készített magának, s megtelepedett benne.

(25) Ahogy így éldegélt, meglátta egyszer, amint egy barna nőstény sólyom egy fácánt ejtett el, és éppen lakmározott belőle. Túros hátú, csonka farkú, hátán fekete csíkos pej lovának szőréből hurkot készített, azzal elfogta a madarat, és gondjába vette.

(26) Amikor nem volt mit ennie, lesbe állt, és a farkasoktól sziklaszirthez űzött vadakat lenyilazta, s így táplálkozott; de táplálékul összegyűjtötte magának a farkasok maradék ételét is. Ekképpen jól tartotta a maga torkát meg a barna solymát. Eltelt ez az év.

(27) Kitavaszodott, megjöttek a vadkacsák, barna solymát éhkoppra fogta, majd rájuk szabadította. Az elejtett vadkacsákat meg vadlibákat szerteszét aggatta, úgyhogy

Ott vén fákról szállott bűz,
Odvas törzsekről terjedt a szag.

(28) Düjren hegyének északi oldaláról, a Tönggelik patak mentén lefelé vonulva, egy csapat nép jött ide, nyáját legeltetve. Bodoncsar solymászás után ehhez a néphez ment, nappal kumiszt ivott náluk, éjszakára azonban szalmakunyhójába tért aludni.

(29) Ezek az emberek Bodoncsartól kérték a barna sólymot, az nem adta. De nem kérdezték tőle, ki fia, mely nemzetségből való; Bodoncsar sem kérdezte tőlük, miféle nép is ők. Így éldegéltek együtt.

(30) Bátyja, Buku-katagi ide jött megkeresni öccsét, Bodoncsart, az ostobát, minthogy erre, az Onon mentén lefelé távozott. Megkérdezte az embereket, akik a Tönggelik patak mentén lefelé vonulva jöttek ide, nem láttak-e ilyen meg ilyen embert, ilyen meg ilyen lovon.

(31) Ezek az emberek így feleltek: Van itt ember is, ló is olyasféle, amilyent kérdezel. Van egy barna sólyma is. Minden áldott nap ide jön hozzánk, kumiszt iszik, aztán elmegy; az éjszakát, ki tudja, hol tölti. Amikor északnyugatról fúj a szél, a barna sólymától elfogott vadkacsák meg vadlibák tollai, pihéi úgy szállnak kavarogva errefelé, mint hópelyhek a fergetegben. A közelben kell lennie, ebben az időben szokott megjönni. Várj csak egy kicsit!

(32) Rövid idő múlva egy ember közeledett a Tönggelik patak mentén felfelé; mikor odaért, látta, hogy csakugyan Bodoncsar az. Amint bátyja, Buku-katagi megpillantotta őt, megismerte, és magával vitte. Az Onon mentén felfelé elügettek.

(33) Bodoncsar bátyja, Buku-katagi nyomában ügetett lovával, egyszer csak megszólalt: Bátya, bátya, úgy van az rendjén, ha feje van a testnek, gallérja a ruhának! De bátyja, Buku-katagi ügyet sem vetett a beszédre.

(34) Bodoncsar ugyanezt megint elmondta, bátyja azonban most sem hederített rá, választ neki nem adott. Menet közben Bodoncsar

újra elmondta ugyane szavakat, mire így szólt a bátyja: Mit jelentsenek imént ismételgetett szavaid?

(35) Ekkor így szólt Bodoncsar: Annál az előbbi, Tönggelik patak menti népnél nincs nagy meg kicsiny, rossz meg jó, nincs fej meg pata, egyenlők mind. Könnyű nép. Rohanjuk meg őket.

(36) Erre aztán helyeselt a bátyja. Ha így van, ahogy hazaérünk, megbeszéljük a dolgot a testvérekkel, és megrohanjuk ezt a népet – állapodtak meg.

(37) Ahogy hazaértek, a testvérek meghányták-vetették a tennivalókat, és lóra kaptak. Magának Bodoncsarnak meghagyták, nyargaljon előre előörsnek.

(38) Bodoncsar, az előörs, rájuk rontott, és egy nőt rabolt magának, aki a terhesség fele idejében járt. Megkérdezte: Melyik nemzetségbe tartozol? A nő így válaszolt: A dzsarcsiutok Adangkan-Urjangkaj-nemzetségből származom.

(39) Ezt a népet a testvérek, öten, megrohanták hát, kirabolták, s ekképpen vagyonhoz, szolganéphez meg szálláshelyhez jutottak.

(40) A terhesség fele idejében tartó nő Bodoncsarhoz ment, s egy fiúgyermeket szült neki. Minthogy idegen nép fia volt, Dzsadzsiradajnak nevezték el; ő lett a dzsadaranok őse. Dzsadaradaj fiát Tügüüdejnek hívták. Tügüüdej fia Büri-bulcsiru, Büri-bulcsiru fia Kara-kadaan, Kara-kadaan fia Dzsamuka volt. Ezek lettek a Dzsadaran-nembeliek.

(41) Ez az asszony még egy fiút szült Bodoncsartól; minthogy rablással szerzett asszony volt, a fiút Baaridajnak nevezték el, ő lett a baarinok őse. Baaridaj fia Csidukul-bökö volt. Csidukul-bökönek sok volt a felesége, fia temérdek született. Tőlük származtak a Menen-baarin-nembeliek.

(42) Belgünütejtől valók a Belgünüt-nembeliek, Bügünütejtől a Bügünüt-nembeliek, Buku-katagitól a Katagin-nembeliek, Bukatu-szaldzsitól a Szaldzsiut-nembeliek, Bodoncsartól a Bordzsigin-nembeliek.

(43) Bodoncsar maga választotta feleségétől született fiát Barimsiiratu-kabicsinak hívták. Kabicsi-baatur anyjának hozományba hozott szolgálóját Bodoncsar magához vette ágyasul, tőle is született egy fia. Ennek Dzsevüredej lett a neve. Dzsevüredej kezdetben részt vehetett az áldozati szertartásokon.

(44) De amikor Bodoncsar meghalt, Dzsevüredejt kitiltották az áldozati szertartásokról; azt mondták róla, hogy a házban állandóan ott tartózkodott egy Adangka-Urjangkaj-nemzetségbeli ember, s ő bizonyosan attól való. Erre megalakította a Dzsevürejt-nemzetséget, s ő lett a dzseüretek őse.

(45) Kabicsi-baaturnak Menen-tudun volt a fia. Menen-tuduntól hét fiú származott: Kacsi-külük, Kacsin, Kacsiu, Kacsula, Karaldaj, Kacsiun és Nacsin-baatur.

(46) Kacsi-külüknek a fia Kajdu volt, aki Nomolun anyától született. Kacsin fiát Nojagidajnak nevezték, uras természete miatt; tőle valók a Nojakin-nembeliek. Kacsiu fiát Barulatajnak hívták, nagy darab ember volt és falánk az evésben; tőle valók a Barulasz-nembeliek. Kacsula fiait, mivel szintén nagyevők voltak, Nagy Barulának meg Kis Barulának hívák. Őket is Barulasz-nembelieknek tartották, és az Erdemtü-Barula, a Tödöen-Barula meg a többi Barula tőlük ered. Karaldajnak a fiai a kásáért illemet nem ismerve marakodtak, ezért tőlük származtatják a Budaat-nembelieket. Kacsiunnak a fiát Adarkidajnak hívták, mivel a testvérek között csak hordta a rágalmakat; tőle valók az Adargin-nembeliek. Nacsin-baaturnak a fiait Uruudajnak és Mangkutajnak nevezték, tőlük származnak az Uruut-és Mangkut-nembeliek. Nacsin-baatur maga választotta feleségétől született fiait Sidzsuudajnak és Dokoladajnak hívták.

(47) Kajdunak három fia született, Baj-singkor-doksin, Csarakaj-lingku és Csaudzsin-örtegej. Baj-singkornak a fia Tumbinaj-szecsen volt. Csarakaj-lingkunak a fiától, Szenggüm-bilgétől és Ambakajtól származnak a Tajcsiut-nembeliek. Csarakaj-lingkunak azt a fiát, aki sógornőjéből lett feleségétől született, Beszütejnek hívták; tőle valók a Beszüt-nembeliek. Csaudzsin-örtegej fiaitól származnak az Oronar-, Kongkotan-, Arulat-, Szünit-, Kabturkasz-és a Genigesz-nembeliek.

(48) Tumbinaj-szecsen fia Kabul kagán és Szem-csecsüle volt. Szem-szecsüle fiát Bültecsü-baaturnak hívták. Kabul kagánnak hét fia született, közülük a legidősebbnek Ökin-barkak volt a neve, utána következtek Bartan-baatur, Kutuktu-mönggür, Kutula kagán, Kulan, Kadaan és Tödöen-otcsigin.

(49) Ökin-barkak fia Kutuktu-jürki, Kutuktu-jürki fia Szecse-beki és Tajcsu volt; tőlük származnak a Jürki-nembeliek.

(50) Bartan-baatur fia Möngetü-kijan, Nekün-tajsi, Jiszügej-baatur és Daritaj-otcsigin, ez a négy volt. Kutuktu-mönggür fia Büri-bökö volt, az Onon erdejében rendezett lakomán ő hasította szét Belgütej vállát.

(51) Kutula kagántól három fiú származott: Dzsocsi, Girmau és Altan. Kulan-baatur fia Jekecseren volt, ő volt a Badaj és Kislik nevezetű darkánok ura. Kadaan és Tödöen magtalan maradt.

(52) Valamennyi mongolnak Kabul kagán volt a kormányzója. Kabul kagán után, Kabul kagán végakarata szerint – bár neki magának hét fia volt –, Szenggüm-bilge fia, Ambakaj kagán lett minden mongolok ura.

(53) Ambakaj kagán a leányát a Bujur tó és a Kölen tó között, az Ursiun folyónál élő ajriut-és bujruut-tatárokhoz adta feleségül. Felkerekedett hát, hogy leányát személyesen odakísérje, közben azonban a tatár dzsüjin nép elfogta őt. Amikor a kitat Altan kagánhoz vitték Ambakaj kagánt, az egy Beszüt-nembeli emberre, Balakacsi követre ezt az üzenetet bízta: Mondd meg Kabul kagán hét fia közül a középsőnek, Kutulának, mondd meg tíz fiam közül Kadaan-tajsinak a következőket: Ha egyszer mindenek kagánja, a nép ura lesztek, példámon okulva óvakodjatok lányotokat személyesen elkísérni a vőlegényéhez. Tatár nép tart fogva engem.

Míg öt körmötök el nem vásik,
Mind a tíz ujjatok el nem kopik,
Ne szűnjetek bosszút állni,
Ne szánjátok, ki megsértett.

Ezt üzente.

(54) Ebben az időben történt, hogy Jiszügej-baatur szokása szerint az Onon mellett solymászott, mikor összeakadt a merkit Jeke-csiledüvel, amint az az olkunuut néptől éppen egy leányt kísért haza feleségül. Jiszügej-baatur nyakát előre szegve kémlelődött, s úgy látta, hogy a nő rendkívül szép. Hazavágtatott, magával hozta bátyját, Nekün-tajsit meg öccsét, Daritaj-otcsigint.

(55) Érkeztükre Csiledü megrettent. Gyors pejlova volt, megvagdosta pejkója tomporát, és egy dombon át eliramodott. Azok hárman utána. Csiledü megkerülte a domb kiugró lábát, és visszatért

kocsijához. Höelün nagyasszony ekkor így szólt hozzá: Láttad azt a három embert? Még a szemük sem áll jól. Olyan a nézésük, mintha életedre törnének. Ha megmarad életed,

Fenn a bakon szép lányokat,
Fekete kocsin asszonyokat,
Majd találsz te
Magadnak.

Ha megmarad életed, leányt is, asszonyt is lelsz te magadnak. Ha más a neve, nevezd el őt is Höelünnek. Menekülj! Szívd magadba szagomat, és eredj! Levetette ingét, az meg kinyújtott karral, lóhátról elvette. Ekkorra a három ember megkerülte a domb kiugró lábát, és odaért. Csiledü a gyors pej tomporát megcsapkodta, gyorsan elfutamodott, és az Onon mentén felfelé elmenekült.

(56) Azok hárman nyomába szegődtek, hét dombon át üldözték, aztán visszajöttek. Höelün nagyasszony kocsiját vezetékre fogva Jiszügej-baatur vezette, bátyja, Nekün-tajsi a menet élére állt, öccse, Daritaj-otcsigin a kocsirúd mellett haladt. Amikor így mentek, Höelün nagyasszony megszólalt: Én jó uram, Csiledü,

Szembe fúvó vad szelek
Szép fürtjeid nem tépázták,
Sem gyomrod a pusztán
Soha éhség nem gyötörte.

De most mi lesz? Mit tesz majd, mikor két oldalfonata hol a hátára vetődik, hol a mellére pattan, hol előre, hol hátra? Mi lesz vele! Ezt mondta, s úgy zokogott hangosan, hogy hullámokat vetett tőle az Onon, és belerengett a parti erdő. Amint így mentek, egyszer csak melléje lépett Daritaj-otcsigin, és így szólt:

Most kit ölelni vágyol,
Már sok hágón átalhágott;
Sóhajtozva kiért sírsz,
Sok vízen átkelt.
Hívod ugyan, hátra nem néz,
Hogy téged lásson.

Keresheted, nincs nyoma,
Kesereghetsz, hiába!

Csendben légy – intette őt. Ezután hazavitte Höelün nagyasszonyt a jurtájába. Íme, ez a története annak, hogyan rabolta el Höelün nagyasszonyt Jiszügej.

(57) Ambakaj kagán üzenete szerint, amely Kadaant és Kutulát megnevezte, az összes mongolok meg tajcsiutok összegyűltek az Onon mellett, a Korkonak erdejében, és Kutulát tették meg kagánjuknak. A mongolok örömükben táncoltak, lakmároztak, úgy vigadtak. Amikor Kutulát káni rangra emelték, Korkonaknál, a Lombos-fa körül annyit táncoltak, hogy

Övig süppedt már az ösvény,
Ők térdig porban tapostak.

(58) Amikor Kutula kagán lett, Kadaan-tajsival együtt a tatár nép ellen vonult. A tatár Kötön-barakával és Dzsali-bukával tizenháromszor ütköztek meg, de Ambakaj kagánért bosszút állni, érte elégtételt venni nem tudtak.

(59) Amikor Jiszügej-baatur a tatár Temüdzsin-ügét, Kori-bukát más tatárokkal együtt foglyokként hazahozta, Höelün nagyasszony éppen várandós volt. Az Onon menti Deliün-boldaknál laktak ekkor, itt született meg Dzsingisz kán. Születésekor jobb kezében alvadt vércsomót szorongatott, mely akkora volt, mint egy bokacsont. Így született meg. Mivel akkor jött a világra, amikor a tatár Temüdzsin-ügét meghozták, azért adták neki a Temüdzsin nevet.

(60) Jiszügej-baaturnak Höelün nagyasszonytól négy fia született: Temüdzsin, Kaszar, Kacsiun és Temüge. Született még egy leánya, Temülün. Temüdzsin kilencéves korára Dzsocsi-kaszar hétéves volt, Kacsiun-elcsi öt, Temüge-otcsigin három. Temülün még bölcsőben feküdt.

(61) Amikor Temüdzsin kilencéves lett, Jiszügej-baatur Temüdzsinnel együtt felkerekedett Höelün anya rokonaihoz, az olkunuut néphez, fia anyai nagybátyjaihoz leánykérőbe. Mentében, Csekcser és Csikurgu között, összetalálkozott az Onggirat-nembeli Dej-szecsennel.

(62) Dej-szecsen így szólt: Jiszügej sógor, hová igyekszel? Jiszügej-baatur így válaszolt: Azért indultam útnak, hogy fiam anyai nagybátyjaihoz, az olkunuut néphez menjek leánykérőbe. Dej-szecsen erre így szólt: A te fiadnak

Olyan a szeme mint a tűz,
Orcája mint a napfény.

(63) Jiszügej sógor, álmot láttam az éjszaka. Egy fehér szongorsólyom repült oda hozzám, karmai közt a nappal meg a holddal, és a kezemre telepedett. Álmomat elmondtam az embereknek: a napot meg a holdat csak tekintetünkkel látjuk, most meg a szongor odahozta hozzám a karmai közt, és a kezemre telepedett. Leszállott a fehér madár. Ugyan milyen szerencsét jelent ez számomra? Azt jelentette az álmom, Jiszügej sógor, hogy eljössz a fiaddal hozzám. Szép álmot álmodtam. Hogy mit jelent ez az álom? Megmondta előre, hogy a Kijat-nemzetség szerencsét hozó hírnökeiként eljöttök ti ide.

(64)
Lám, nekünk, onggirat népnek,
Lányaink lányai szépek.
Nekünk szép lányaink születnek,
Nem törünk mi más országra.
Orcájuk-szép lányainkat,
Országló kánokhoz adjuk:
Kazak kocsikra ültetjük őket,
Kocsi elé fekete hím-tevét fogunk,
Kán-asszonyi székre
Ügetve visszük el,
Ültetjük őket kán-asszonyi trónra,
Mellettük kán-uruk.
Más népekre mi nem törünk.
Kisasszonyainkat,
Kik ily szépekké serdültek,
Kocsi bakjára feltesszük,
Fürge, sötét teve-csődört

Fogunk a kocsi elé:
Kán-asszonyi székig
Kísérjük őket,
Fele trónusra
Fel is tesszük őket.
Nálunk, onggiratoknál, ősidőktől fogva
Kán-asszony a pajzsunk,
Közbenjárónk a leányunk.
Szép lányaink hírét
Szétviszik messze földre.
(65)
Derék fiainknak szállását nézik,
De lányainknak szépségét dicsérik.

Jiszügej sógor, menjünk a jurtámba. Kicsiny még a lányom, nézd meg, sógor – mondotta Dej-szecsen, majd bevezette őt, és leültette.

(66) Mikor az megnézte a leányt, egy ragyogó arcú, tüzes szemű kislányt látott maga előtt; igen megtetszett neki. Tíz éves volt, egy évvel idősebb, mint Temüdzsin, és Börtének hívták. Jiszügej az éjszakát ott töltötte, s másnap, midőn megkérte a leány kezét, Dej-szecsen így szólt: Ha sokat kéretném magamat, mikor odaadom, fennhéjázónak tartanál, ha keveset kéretném magam, mikor odaadom, lenéznél. De a lánynak az a sorsa, hogy nem öregszik meg annál a jurta-ajtónál, ahol született. Odaadom a lányomat, te meg hagyd itt a fiadat vőnek. Megegyeztek a dologban. Jiszügej-baatur ekkor így szólt: Itthagyom a fiamat vőnek. De az én fiam nagyon fél a kutyától; sógor, ne ijesztgesd őt kutyával! Ezzel vezetéklovát odaadta foglalóba, Temüdzsint pedig otthagyta vőnek, és elment.

(67) Útközben Jiszügej-baatur Csekcser mellett, a Sira-keeren, a Sárga pusztában lakomázó tatárokra bukkant. Megszomjazott, közéjük ült hát ő is. De a tatárok megismerték: Itt van Jiszügej, a kijan – mondották, és eszükbe jutott, hogy most bosszút állhatnak korábbi kirablásukért. Ezért titokban mérget kevertek ételébe. Jiszügej útközben rosszul érezte magát, majd amikor háromnapi lovaglás után hazaért, még rosszabbul lett.

(68) Jiszügej-baatur ekkor így szólt: Rosszul vagyok nagyon. Ki van a közelemben? A Kongkotan-nembeli Csaraka apó fia, Mönglik megszólalt: itt vagyok. Magához hívta őt, és így szólt: Édes fiam, Mönglik, apró gyerekeim vannak. Fiamat, Temüdzsint odahagytam vőnek, hazajövet útközben a tatárok alattomban megmérgeztek. Nagyon rosszul vagyok. Viseld gondját apró, hátramaradt öcséidnek, özvegy sógornődnek! Fiamat, Temüdzsint hozd ide gyorsan, édes fiam, Mönglik! Szólt, és meghalt.

MÁSODIK KÖNYV

Temüdzsin hazakerül anyjához. A rokonok cserbenhagyják az özvegy Höelün nagyasszonyt, népét mind egy szálig elviszik a tajcsiutok. Höelün felneveli az árvákat. A négy felcseperedett fiú összevész, az egyik testvért, Bektert megölik. Megjelennek a tajcsiutok, hogy elvigyék Temüdzsint. Az az erdőbe menekül, de később elfogják. A fogságból Szorkan-sira és családja segítségével megszökik, és hazatér. Rablók ütnek rajtuk, elviszik lovaikat. Temüdzsin fiatal bajtársa, Boorcsu segítségével visszaszerzi a lovakat. Temüdzsin feleségül veszi Börtét, a kapott nászajándékot elviszi Ong kánnak. Váratlanul rájuk tör a három merkit. Temüdzsin megmenekül, de feleségét, Börtét két másik asszonnyal együtt elhurcolják, bosszúból Höelün egykori elrablásáért.

(69) Jiszügej-baatur szavát megfogadva, Mönglik elment, és így szólt Dej-szecsenhez: Jiszügej bátya nagyon búsul Temüdzsin után, fáj a szíve. Eljöttem, hogy elvigyem Temüdzsint. Dej-szecsen így válaszolt: Ha a sógor búsul fia után, csak menjen. De ha látta, jöjjön vissza nyomban. Mönglik atya erre Temüdzsint elvitte magával.

(70) Ezen a tavaszon Ambakaj kagán feleségei: Örbej és Szokataj kivonultak, hogy áldozatot mutassanak be az ősöknek. Höelün nagyasszony is odament, de késve érkezett. Mikor ezért mindenből kisemmizték, Höelün nagyasszony így szólt Örbejhez és Szokatajhoz: Azt gondoljátok, meghalt Jiszügej, és még nem nagyok a fiaim. Azért semmiztek ki az ősöknek bemutatott ételekből, az áldozati húsmaradékból meg az áldozati húsból, ugye? Odáig vetemedtek, hogy szemem láttára esztek, és felszedve sátorfátokat, elvonultok anélkül, hogy engem felébresztenétek.

(71) E szavakra Örbej és Szokataj asszony így válaszolt:

Nem akkor kapsz, ha hívnak – ezt vallod.
Némán elveszed, ha adnak – így szoktad.
Nem akkor veszel, ha hívnak – ezt vallod.
Nemet nem mondasz, ha adnak – így szoktad.

Azt gondolod, meghalt Ambakaj kagán, és még egy Höelün is így a szájára vehet bennünket?

(72) Az a legokosabb, ha ezeket anyástul, gyerekestül itthagyjátok a szálláson; ne vigyétek őket magatokkal, és vonuljatok tovább. Így beszéltek, és másnap reggel a tajcsiut Tarkutaj-kiriltuk, Tödöen-girte meg a többi tajcsiut megindult az Onon folyó mentén lefelé. Amikor Höelün nagyasszonyt, az anyát és gyerekeit otthagyták, és megindultak, hogy elvonuljanak, a Kongkotan-nembeli Csaraka apó odament, hogy visszatartsa őket, de Tödöen-girte így szólt:

Folyó mély vize megapadt,
Fényes kő meg szertemállott.

Ezzel tovavonultak. Csaraka apónak meg azt mondták: Mit intesz te itt bennünket? – és hátulról lándzsával átszúrták a lapockáját.

(73) Csaraka apó sebesülten hazament, és súlyos betegen feküdt, mikor Temüdzsin elment őt meglátogatni. A Kongkotan-nembeli Csaraka apó ekkor így szólt: A jó atyád gyűjtötte népet, mindnyájunk népét magukkal vitték, és elvonultak. Amikor vissza akartam tartani őket, ezt tették velem. Erre Temüdzsin sírva fakadt, és elment. Miután otthagyták őket, s elvonultak, Höelün nagyasszony kitűzte a lobogót, saját maga szállt lóra, és a fele népét visszatérésre bírta. De az a nép sem maradt meg, amely így visszafordult, hanem elvonult a tajcsiutok után.

(74) Elvonultak hát a tajcsiut testvérek, otthagyták Höelün nagyasszonyt, az özvegyet, a gyerekeket, az aprókat, az anyát és a gyerekeket a szálláson. De Höelün nagyasszony derék asszonynak született, nevelte apró gyermekeit.

Fejdíszét, ím,
Fejébe nyomta,
Szoknyája övét
Szorosra fűzte,
Onon folyó mentén
Ottan fel-le futkosva,
Berkenyét szedett,
Bogyót, vadmeggyet,

Éhes torkukat
Éjjel-nappal tömködte.
Ügyes, bátor Üdzsin anya
Így táplálta felséges fiait.
Kis ásója citrusfa,
Kiásott véle vérfűgyökeret,
Ízes pimpó-tövet is,
Így táplálta övéit.
Komoly Üdzsin anya vadhagymán s fokhagymán nőtt fiai,
Kikből később kánok lettek,
Kedves Üdzsin anyának
Kicsinyei liliom-gumót eszegettek,
Közben derék, eszes fiakká serdültek.
(75)
Szép Üdzsin anya
Szívós csemetéi
Értek derék fiakká,
És a derék fiak
Fényes eszű, szép termetű
Férfiakká fejlettek.
Mondták: most már mi tápláljuk anyánkat!
Most Onon folyó partján ülve,
Csináltak kampós horgot,
Csonka-bonka halat fogtak.
Tűt hajlítván horoggá,
Türelmesen lazacot meg póchalat fogtak.
Akkor gyalmot szerketelve,
Apró halat halásztak.
Attól fogva hálás szívvel
Anyjukról így gondoskodtak.

(76) Egyszer Temüdzsin, Kaszar, Bekter és Belgütej négyen együtt üldögéltek, és horgásztak. Közben egy fényes szokoszun-hal akadt a horogra, de Temüdzsintől és Kaszartól Bekter és Belgütej erőszakkal elszedte a halat. Temüdzsin és Kaszar hazament, s így szólt Üdzsin anyához: Egy fényes szokoszun-hal harapott horgunkra, de Bekter és Belgütej testvérünk erővel elvette tőlünk.

Erre Üdzsin anya így szólt: Jaj, mit csináljak veletek? Ti testvérek, hogy viselkedhettek így egymással?

Osztályos társatok csak árnyékotok,
Ostorotok csak lovatok farka.

Amikor arról kell beszélnünk, mint veszünk elégtételt a tajcsiut testvéreken a rajtunk elkövetett gyalázatért, akkor hogy egyenetlenkedhettek így, mint Alan-koa öt fia! Elég volt!

(77) Temüdzsinnek és Kaszarnak azonban nem tetszett ez a beszéd, és így szóltak: Múltkor egy pacsirtát lőttünk tompa hegyű nyíllal, azt is elrabolták tőlünk; most megint így megraboltak bennünket! Hogy élhetnénk mi együtt velük! Bevágták az ajtót, és elrohantak. Bekter egy dombon a fakó paripákat, a kilenc lovat őrizte éppen. Temüdzsin hátulról, Kaszar elülről odalopózott hozzá. Mikor lövésre kész nyíllal odaértek, Bekter megpillantotta őket, és így szólt: A tajcsiut testvérek rajtunk elkövetett gyalázatát nem tudjuk elviselni, és arról van szó, ki tud ezért rajtuk bosszút állni, s most ti úgy viselkedtek velem, mintha pilla volnék a szemetekben, szálka a szátokban.

Osztályos társunk csak árnyékunk.
Ostorunk csak lovunk farka.

Miért forgattok hát ilyen gondolatokat fejetekben? Ne pusztítsátok el tűzhelyemet, ne öljétek meg Belgütejt! Szólt, s ott ült maga alá vont lábbal, és várt. Temüdzsin meg Kaszar pedig elülről rányilazott, mint valami céltáblára, és elment.

(78) Amint beléptek a jurtába, Üdzsin anya két fia tekintetéből megértett mindent, és így szólt: Ó jaj, elvetemültek! Ez itt ni

Méhem melegéből mikor mohón előtört,
Markában vérrögöt szorítva született ez tőlem.
Magzatát marcangoló vérebként,
Magas sziklának pattanó párducként,
Féktelen dühvel tomboló oroszlánként,
Foglyát elevenen elnyelő kígyóként,
Csalfa árnyára lecsapó sólyomként,

Csendben ragadozó csukaként,
Csikaja bokáját mardosó hímteveként,
Csikaszként, ki fergetegben támad,
Elmaradozó kölykeit felfaló anggir-kacsaként,
Elszánt sakálként, ki védi a vackát,
Vad tigrisként, ki zsákmányát elkapja,
Vaktában ugró baruk-kutyaként viselkedtetek.
Osztályos társatok csak árnyékotok,
Ostorotok csak lovatok farka.

A tajcsiut testvérek rajtunk elkövetett gyalázatát nem tudjuk elviselni, és arról van szó, ki tud ezért bosszút állni rajtuk, és most ti azzal, hogy mint legyetek meg egymással, így viselkedtek!

Régi igéket
Rebegve,
Ó igéket
Óbégatva,

Hatalmasan
Haraguvék.

(79) Eközben a tajcsiut Tarkutaj-kiriltuk nappali testőrei élén megjelent, és így szólt: Hát a

Csupasz fiókák megtollasodtak,
Csemeték felcseperedtek!

Megijedtek, s az anya meg a testvérek a sűrű erdőben elsáncolták magukat. Belgütej fákat döntött le, és egy helybe huzogálva, torlaszt emelt. Kaszar nyílharcba fogott. Kacsiun, Temüge és Temülün egy sziklahasékba rejtőztek. Amint így ellenálltak, a tajcsiutok kiáltozni kezdtek: Bátyátokat küldjétek ide, a többiekre közületek nincs szükségünk. A kiáltozásra Temüdzsint lóra ültették, hogy meneküljön. Az az erdőbe futott. Mentében a tajcsiutok meglátták, üldözőbe fogták, de sikerült bevennie magát a Tergüne-ündür sűrűjébe. A tajcsiutok nem tudtak utána hatolni, mire a sűrű erdőt körülvették, és őrködni kezdtek.

(80) Temüdzsin három éjszakát töltött az erdő sűrűjében, ekkor elhatározta, kimegy belőle. Amikor lovát maga után vezetve megindult, nyerge megoldódott, és lezuhant a lóról. Visszament, és látta: lezuhant a nyereg, bár a szügyelő meg a hasló szorosra volt csatolva. A hasló hagyján, de hogyan oldódhatott meg a szügyelő? Csak nem az Ég intése? – gondolta. Visszament, és még három éjszakát maradt. Amikor újra kifelé indult, a sűrű bejáratánál akkora kő zuhant eléje, mint egy fehér sátor, és a bejáratot eltorlaszolta. Csak nem az Ég intése? – mondotta. És megint még három éjszakát maradt. Már kilenc napja élt így táplálék nélkül, ekkor ezt gondolta: nem nyughatom bele, hogy hírnév nélkül haljak meg. Kimegyek! A sátor nagyságú követ, mely eléje zuhant, s a bejáratot eltorlaszolta, áthatolhatatlan sűrűségű fák vették körül, úgyhogy kimenni nem lehetett volna, nyílvágó késével ezeket elvagdosta, és lovát óvatosan maga után vonszolva, kijutott az erdőből. A tajcsiutok azonban őrséget álltak, elfogták, s magukkal hurcolták.

(81) Miután Tarkutaj-kiriltuk elhurcolta Temüdzsint, megparancsolta embereinek, hogy minden ajilban tartsák ott egy-

egy éjszakára. Amint így sorjában éjszakáztatták, történt, hogy a nyár első havának tizenhatodikán, a telihold napján, a tajcsiutok lakomát rendeztek az Onon partján. Napnyugtakor szétszéledtek. Temüdzsin, akit ezen a lakomán egy suttyó legény vitt magával, megvárta, míg a lakoma résztvevői szétszéledtek, ekkor elragadta a legénykétől a nyakra való békót, jól fejbevágta, és elfutott. Ha az Onon erdejében maradok, meglátnak – gondolta, s ezért ráfeküdt háttal a víz folyására, nyakra való békóját a víz sodrára bízta, arca pedig szabadon maradt.

(82) Az ember, akitől elszabadult, harsányan kiáltozni kezdett: megszökött a fogoly! Erre a szerteszéledt tajcsiutok visszasereglettek, s a nappali világosságot árasztó holdfénynél végigkutatták az Onon part menti erdejét. A Szuldusz-nembeli Szorkan-sira közvetlenül Temüdzsin mellett ment el, meglátta, amint ott feküdt a víz sodrában, és így szólt hozzá: Éppen mert ilyen fortélyos vagy, meg mert

Olyan a szemed mint a tűz,
Orcád meg mint a napfény,

tajcsiut testvéreid azért irigykednek rád ennyire. Csak maradj így! Nem árullak el, szólt, s továbbment. Mikor megint abban egyeztek meg, hogy megismétlik a kutatást, Szorkan-sira így szólt: Úgy ismételjük meg a kutatást, hogy ki-ki a maga járt útján vegye szemügyre a még nem látott helyeket. Helyeselték, és ebben is maradtak; mindenki a maga járt útján kutatni kezdett újra. Szorkan-sira pedig elhaladva Temüdzsin mellett, így szólt: Szájukkal, fogukkal acsarogva jönnek a testvéreid. Maradj így, vigyázz csak magadra! Ezzel tovament.

(83) Majd mikor abban állapodtak meg, hogy ismét kutatni fognak, Szorkan-sira így szólt: Tajcsiut legények, fényes, világos nappal szalasztottatok el egy egész embert, most, sötét éjszakában hogyan találnánk meg! A maga járt útján vegye ki-ki megint szemügyre a még nem látott helyeket, vizsgálja meg, aztán menjünk haza. Holnap majd összegyűlünk és megkeressük. Ugyan hová mehet az az ember a nyakra való békóval? Ebben mindnyájan megegyeztek, és újra kutatni kezdtek. Szorkan-sira ismét elment Temüdzsin mellett, s

így szólt: Abban állapodtunk meg, hogy még egyszer átkutatunk mindent, aztán hazamegyünk, és holnap majd megkeresünk. Most várd meg, míg teljesen szétszéledünk, aztán eredj, keressd meg az anyádat meg öcséidet. Ha valaki meglátna, meg ne mondd, hogy láttalak, elárulva ily módon, hogy én láttalak. Ezzel elment.

(84) Temüdzsin megvárta, míg mind szerteszéledtek, ekkor ezt gondolta magában: Nemrégiben, mikor ajilról ajilra való éjszakáztatásom során Szorkan-sira ajiljában töltöttem az éjszakát, fiai: Csimbaj és Csilavun igen megsajnáltak szívükben, s azon az éjszakán, mikor megláttak, leszedték a nyakra való békómat, s lehetővé tették, hogy kényelmesen töltsem az éjszakát. Most meg, mikor Szorkan-sira meglátott, nem árult el, hanem továbbment. Ezek bizonyára most is oltalmukba vesznek engem. Megindult hát az Onon folyó mentén lefelé, hogy megkeresse Szorkan-sira jurtáját.

(85) Arról lehetett megismerni a jurtát, hogy tejet öntögetve, kumiszukat egész éjszaka pirkadatig köpülték. Menet közben, erre az ismertetőjelre neszezve, a köpülő zaját figyelte. Megérkezett, s belépett a jurtába. Szorkan-sira megszólalt: Nem megmondtam, eredj megkeresni az anyádat meg az öcséidet? Mienk jöttél ide? Fiai, Csimbaj és Csilavun azonban így szóltak: Mikor a verebet a torontál-sólyom a bokorba űzi, a bokor oltalmába fogadja. Hogy beszélhetsz vele így most, hogy ide jött hozzánk? Apjuk szavával mit sem törődve, nyakba való békóját szétfeszítették, a tűzben elégették, őt pedig egy jurta megetti, gyapjúval megrakott kocsira szállatták, s Kadaan nevű húgukra bízták, akinek meghagyták, hogy teremtett léleknek ne szóljon róla.

(86) A tajcsiutok harmadnap arra jutottak, hogy Temüdzsint bizonyosan elrejtette valaki. Megbeszélték, hogy maguk között rendeznek kutatást. Neki is fogtak a kutatásnak. Végigkutatták Szorkan-sira jurtáját, kocsiját, de még az ágyalját is. Felléptek a jurta megetti gyapjaskocsira, s mikor a bejáratnál levő gyapjút kiráncigálták, s a kocsi végéhez közeledtek, Szorkan-sira megszólalt: Ebben a cudar hőségben ugyan ki bírná ki a gyapjú alatt? A nyomozók erre leszálltak a kocsiról, és elmentek.

(87) Mikor eltávoztak a nyomozók, így szólt Szorkan-sira: Kevésen múlt, hogy miattad a földig nem perzseltek. Most aztán eredj, keressd meg az anyádat meg öcséidet! Hátasul adott Temüdzsinnek

egy fehér pofájú aranyderes meddő kancát, megsütött neki egy kétszeresen szoptatott bárányt, ellátta egy kis tömlővel meg egy naggyal. Nem adott neki sem nyerget, sem tűzkövet, de adott neki egy íjat meg két nyílvesszőt. Ekképpen ellátva, útjára bocsátotta.

(88) Amint így elment Temüdzsin, egyszer csak odaért arra a helyre, ahol eltorlaszolták és elsáncolták magukat. A fűben levő nyomokat az Onon mellett felfelé követve, eljutott oda, ahol a Kimurka patak nyugat felől a folyóba torkollik. Itt tovább követte a nyomokat fölfelé, míg összetalálkozott övéivel, akik a Korcsukuj dombnál tanyáztak, a Kimurka patak menti Beder kiugrása közelében.

(89) Miután egymásra leltek, tovább vándoroltak, aztán megszálltak a Köke-naurnál, a Kék tónál, amely a Burkan-kaldun déli oldalán, a Gürelgü hegységben, a Szenggür patak menti Kara-dzsirügen mellett fekszik. Itt elejtett mormotákból és mezei pockokból tartották fenn magukat.

(90) Egy szép napon rablók jöttek, s a fakó paripákat, nyolc lovat, amelyek éppen a jurta mellett álldogáltak, szemük láttára elrabolták. Gyalogszerrel utánuk eredtek, látták is őket, de lemaradtak. Belgütej a kopasz farkú pejlovon éppen mormota vadászaton volt. Este, napnyugta után jött meg Belgütej, gyalog vezetve maga után a kopasz farkú pejlovat, melyet úgy megrakott mormotával, hogy az csak úgy rengett rajta. Mikor megmondták neki, hogy a fakó paripákat a rablók magukkal vitték, Belgütej így szólt: Utánuk megyek! Kaszar szólt: Te nem tudsz, én megyek! Temüdzsin erre: Ti nem tudtok, én megyek utánuk! És Temüdzsin felszállt a kopasz farkú pejkóra. A fakó paripákat a fűben hagyott nyomok után három álló napig követte. A következő reggel az úton, egy nagy ménes mellett, egy kancát fejő legényre bukkant. Mikor a fakó paripák után kérdezősködött, a fiú így szólt: Ma reggel, napkelte előtt a fakó paripákat, a nyolc lovat erre hajtották el. Megmutatom neked az utat, amerre mentek! Máris otthagyatta a kopasz farkú pejkót, Temüdzsint egy hátán fekete csíkos fehér lóra ültette, maga meg egy gyors járású pejlóra kapott. Haza sem ment, eldobta a pusztában bőrkannáját meg fejősartárját, és ezt mondta: Bajtárs, te bizony nagy bajba jutva jöttél hozzám. De a férfiembernek közös a baja. A

bajtársad leszek. Apám Naku-bajan, egyetlen fia vagyok, Boorcsu a nevem.

A fakó paripák nyomát követve, három éjjel, három nap telt el. Este, amikor a nap a dombra ereszkedett, egy kerektáborban élő emberekhez értek. Megpillantották a fakó paripákat, a nyolc lovat, éppen a kerektábor szélén álldogáltak és legelésztek. Temüdzsin így szólt: Bajtárs, maradj csak itt! A fakó paripák, ezek azok, majd kihajtom őket! Boorcsu így szólt: Azért jöttem, hogy bajtársad legyek. Hogy maradnék itt? Erre együtt berontottak: kihajtották a fakó paripákat.

(91) Emberek nyomultak utánuk, egyik a másik után, hogy üldözőbe vegyék őket. Fehér lovon, botos lasszóval a kezében egy ember kivált a többi közül, és utol akarta érni őket. Boorcsu így szólt: Bajtárs, add csak ide az íjat meg a nyilat, hadd bocsátkozzam vele nyílharcba! Megfordult, s nyilazni kezdtek egymásra. Az ember a fehér lovon megállt, botos lasszójával feléje mutatott. Ekkorra odaértek hátramaradt társai is. A nap azonban leáldozott, leszállt az alkony, az üldözők, kiket elnyelt a sötétség, végképp elmaradtak.

(92) Egész éjjel lovagoltak, aztán még három nap és három éjjel utaztak, végül is megérkeztek. Temüdzsin így szólt: Bajtárs, nélküled nem tudtam volna visszaszerezni a lovaimat. Osztozzunk meg hát rajtuk! Mondd, mennyit akarsz belőlük: Boorcsu így szólt: Azért jöttem, hogy a bajtársad legyek, segítsek a jó barátnak, mivel te, az én jó barátom bajba jutottál. Hát zsákmány ez, hogy részt kérjek belőle? Apámat Naku-bajannak hívják, Naku-bajan egyetlen fia vagyok én, apám szerzeménye nekem untig elég. Nem kell nekem semmi. Segítségem miféle segítség volna! Nem kell semmi!

(93) Megérkeztek Naku-bajan jurtájához. Naku-bajan fiának, Boorcsunak elvesztése miatt keserves könnyeket hullatott. Mikor váratlanul betoppantak, és ő meglátta a fiát, hol sírt, hol meg szitkozódott. Fia, Boorcsu így szólt: No ugyan mi történt? Jó barátom nagy bajában hozzám jött, bajtársául szegődtem, s vele mentem. Most megjöttem. Ezzel elnyargalt, elhozta a pusztában eldobott bőrkannáját meg fejősartárját. Temüdzsinnek levágtak egy kétszeresen szoptatott bárányt, odaadták neki útravalóul, s lovára raktak még egy bőrből való nagy tömlőt kancatejjel. Miután így ellátták útravalóval, Naku-bajan így szólt: Fiatalok vagytok,

vigyázzatok egymásra, egymást többé soha cserben ne hagyjátok! Temüdzsin elment, három nap, három éjjel tartó utazás után megérkezett jurtájához, a Szenggür patak mellé. Höelün anya, Kaszar meg az öccsei búsultak miatta, és amikor meglátták, igen megörültek.

(94) Ezután Temüdzsin elindult Belgütejjel a Kerülen folyó mentén lefelé, hogy megkeresse Börte nagyasszonyt, Dej-szecsen leányát, akitől elszakadt, alighogy vele kilencéves korában megismerkedett. Csekcser és Csikurku között lakott Dej-szecsen, az onggirat. Mikor Dej-szecsen meglátta Temüdzsint, nagyon megörült, és így szólt: Tudom, hogy tajcsiut testvéreid irigykednek rád, igen elkeseredtem s kétségbeestem miattad. Bizony, nem nagyon bíztam abban, hogy megint látlak. Ezután Börte nagyasszony mindjárt odaadták neki feleségül, s felkerekedtek, hogy elkísérjék őket új otthonukba. Amint így kísérték, útközben, a Kerülen melletti Urak-csöl nevű kiugrástól Dej-szecsen visszafordult. Feleségét, Börte nagyasszony anyját Csotannak hívták. Csotan elkísérte leányát, és meg is érkezett vele a férj otthonába. Temüdzsin ekkor a Gürelgü hegységben, a Szenggür patak mellett tartotta szállását.

(95) Miután Temüdzsin Csotant hazamenesztette, elküldte Belgütejt, hívja el Boorcsut, lépjenek egymással szövetségre. Boorcsu Belgütejt fogadva, egy szót sem szólt apjának, hanem

Durva nemez köpenyét kapta,
Domború hátú pejlovára pattant,

és eljött Belgütejjel. Íme, ez a története annak, hogyan léptek szövetségre, miután előbb bajtársakká lettek.

(96) A Szenggür pataktól tovább hajtották nyájukat, és a Kerülen folyó forrásánál, a Bürgi partján ütötték fel szállásukat. Csotan egy fekete cobolyprémből készült daku-ködment hozott magával veje anyjának nászajándékba. Ezt a dakut Temüdzsin, Kaszar és Belgütej magukhoz vették, és elindultak otthonról. Egyszer régen ugyanis Jiszügej kán atyával a kereit nép Ong kánja esküvel testvérséget fogadott. Erre Temüdzsin azt mondotta: Aki apámmal esküvel fogadott testvérséget, az olyan nekem, mintha tulajdon apám volna. Miután megtudták, hogy Ong kán a Tola melletti fekete parti erdőben

tartózkodik, odamentek hát. Megérkezve Ong kánhoz, Temüdzsin így szólt: Egyszer régen apámmal esküvel fogadtál testvérséget, azért olyan vagy nekem, mintha apám volnál. Megnősültem, elhoztam a nászajándékot neked. És átadta a coboly dakut. Ong kán igen megörült, és így szólt:

Fekete coboly dakuért
Féktelen felbomlott néped
Fürgén összeterelem.
Szép coboly dakuért
Szétszaladt néped
Szerbe-számba szedem néked.
Ím, hátul a vese helye,
Illendő vágyé – a szívben legyen.

(97) Innen hazatértek, és éppen a Bürgi partján voltak megszállva, amikor a Burkan-kaldunról egy Urjangka-nembeli ember, Dzsarcsiudaj apó, kovácsfújtatójával a hátán elhozta Dzselme nevű fiát. Dzsarcsiudaj így szólt: Mikor az Onon menti Deliün-boldak dombjánál laktatok, és Temüdzsin megszületett, egy cobolyprémből való pólyát adtam ajándékba. Ezt a fiamat, Dzselmét is odaadtam akkor, de mert még kicsiny volt, visszavittem magammal. Most aztán Dzselme

Nyergelje nyergedet,
Nyitogassa ajtódat.

Szólt, és odaadta őt.

(98) A Kerülen folyó forrásánál, a Bürgi partján levő szállásukon éltek, mikor egyszer kora hajnalban, ahogy sárgás fénnyel éppen pitymallani kezdett, Koakcsin anyó, aki Höelün anya jurtájában szolgált, felugrott ágyáról, és így szólt: Anya! Anya! kelj fel gyorsan! Dübörög a föld, rengést hallani! Csak nem azok a rettenetes tajcsiutok jönnek? Anya, gyorsan fel!

(99) Höelün anya így szólt: Keltsd azonnal a gyerekeket! És maga is nyomban felkelt. A fiúk, Temüdzsin meg a többiek is, rögtön felkeltek, megragadták lovaikat. Egy lóra Temüdzsin szállt. Egy lóra Höelün anya szállt. Egy lóra Kaszar szállt. Egy lóra Kacsiun szállt.

Egy lóra Temüge-otcsigin szállt. Egy lóra Belgütej szállt. Egy lóra Boorcsu szállt. Egy lóra Dzselme szállt. Temülünt Höelün anya ölébe vette. Egy lovat vezetéklónak szereltek fel. Börte nagyasszonynak nem jutott ló.

(100) Temüdzsin és a testvérek lóháton jó korán a Burkan felé vették útjukat. Koakcsin anyó, hogy elrejtse Börte nagyasszonyt, egy fekete ernyős kocsira ültette, a kocsiba egy véknyán tarka ökröt fogott, és megindult a Tönggelik patak mentén felfelé. Amint így haladtak a félhomályban – már éppen derengeni kezdett –, katonák ügettek velük szembe. Ahogy odaértek, körülvették és megkérdezték őt: Ki vagy? Koakcsin anyó így szólt: Temüdzsin házanépéhez tartozom. Birkát nyírni jöttem a nagy jurtába, most hazafelé tartok. Erre azok így szóltak: Otthon van Temüdzsin? Mennyire van ide a jurtája? Koakcsin anyó így szólt: A jurta közel van. Hogy Temüdzsin otthon van-e, vagy nincs, azt bizony nem tudom; hátulról jöttem el.

(101) A katonák erre elügettek. Koakcsin anyó véknyán tarka ökrét megvagdosta, és sebesen tovább akart vonulni, a kocsi tengelye azonban kettétörött. Amikor eltörött a tengelyük, már éppen elhatározták, hogy gyalogszerrel menekülnek az erdőbe, de ebben a pillanatban ugyanazok a katonák ügetve visszaérkeztek; az egyik mellé oda volt ültetve a lóra Belgütej anyja, mind a két lába a levegőben lógott. Mit viszel a kocsiban? – kérdezték. Koakcsin anyó így szólt: Gyapjú van benne. A katonák parancsnokai így szóltak: Öcséink, fiaink szálljanak le, és nézzék meg! Az öccsök leszálltak, elvették az ernyős kocsi ajtaját: bent egy előkelő nő ült. Kihúzták a kocsiból, leszállították, majd őt is, Koakcsint is nyergükbe emelték, és elvitték magukkal. Ezután a fűben maradt nyomokat követve, megindultak Temüdzsin után a Burkan felé.

(102) Temüdzsin nyomában háromszor kerülték meg a Burkan-kaldunt, de elfogni nem tudták. Bár hol erre, hol arra tértek ki, a süppedős, mocsaras erdő annyira áthatolhatatlanul sűrű volt, hogy még a jóllakott kígyó sem lett volna képes keresztülvergődni rajta. Nyomában voltak ugyan, kezük közé kaparintani azonban nem tudták. Ez volt a három merkit: az udujit-merkitek közül Toktoa, az uvasz-merkitek közül Dajir-uszun, a kaat-merkitek közül Kaataj-darmala. A három merkit most bosszút állni jött azért, mert valamikor Höelün anyát Csiledütől elrabolták. A merkitek ezt mondták

egymásnak: Höelün bosszúját megbosszultuk, most elvittük asszonyaikat. Bosszúnkat megbosszultuk. Így szóltak egymáshoz, aztán lejöttek a Burkan-kaldunról, és hazamentek.

(103) Temüdzsin Belgütejt, Boorcsut meg Dzselmét elküldte a merkitek után hogy három nap, három éjjel maradjanak a nyomukban, és derítsék fel, vajon a három merkit valóban hazatérte, vagy csak lesbe állt. Megvárta Temüdzsin, míg a merkitek jó messzire eltávoztak, ekkor lejött Burkan hegyéről, s öklével mellét verdesve így szólt: Mivel Koakcsin anyának

Hallása mint menyété,
Hölgymenyété a látása,
Bőrömet ím, megmentettem,
Békós lóval szarvasnyomon lopakodtam,
Szilfavesszőből
Szárnyékot raktam össze,
Burkan hegyén bujdokoltam,
Burkan-kaldun tetűnyi életem megóvta.
Egyetlen életemért rettegve,
Egy szál lóval jávornyomon nyargalásztam,
Kunyhót raktam nyírfa-ágból,
Kaldun-Burkan tetűnyi életem megóvta.

De megriadtam én! Burkan-kaldunnak ezentúl minden reggel áldozatot mutatok be, minden nap imát mondok hozzá: ezt ivadékim ivadékai is jól véssék eszükbe! Szólt, és szembefordult a nappal, övét nyakába akasztotta, süvegét kezében lógatta, öklével mellét verdeste, és kilencszer leborult a nap felé, áldozatot mutatott be, s imát mondott.

HARMADIK KÖNYV

Temüdzsin segítségért fordul Ong kánhoz és Dzsamukához, velük együtt döntő csapást mér a mit sem sejtő merkitekre. Börte megszabadul a merkit rabságból. Csilger elmenekül. Temüdzsin és Dzsamuka esküvel fogad egymásnak testvérséget. Másfél évi barátkozás után szétválnak. Ahogy Temüdzsin megkezdi önálló életét, egymás után csatlakoznak hozzá nemzetségek, egyes családok, bátor harcosok. Új híveinek egy része Dzsamukától pártol hozzá, mint Korcsi, aki fényes jövőt jövendöl Temüdzsinnek. Az összesereglett hívek a Kimurka patak menti Ajil-karakanában Temüdzsint Dzsingisz kán címmel fejedelmüknek teszik meg. A hűségeskü Altan, Kucsar és Szacsa-beki mondja el, azok, akiknek a származás jogán elsőbbségük volna Temüdzsinnel szemben a fejedelmi címre. Dzsingisz kán kinevezi első tisztségviselőit: a tegzeseket, szakácsokat, juhászokat, a kocsisokat, kardhordozókat, csikósokat és a követeket. A fejedelmi rangra emelésről követei útján értesíti Ong kánt.

(104) Nyomban megtanácskozták a dolgokat, és Temüdzsin Kaszarral meg Belgütejjel elment a kereit Tooril Ong kánhoz, aki ekkor a Tola folyónál, a fekete part menti erdőben tartózkodott, és így szólt hozzá: A három merkit rajtunk ütött, mikor nem is sejtettük, s elrabolta a feleségemet. Fejedelmi atyám, azért jöttünk, szabadítsd ki a feleségemet – mondotta. E szavakra Tooril Ong kán így válaszolt: Hát múltkoriban nem megmondtam már neked? Amikor a coboly daku-ködment elhoztad, ezt mondtad: Mivel apád idejében vele esküvel testvérséget fogadtam, olyan vagyok neked, mint az apád. Amikor rám adtad a dakut, akkor ezt feleltem:

Fekete coboly dakuért
Féktelen felbomlott néped
Fürgén összeterelem.
Szép coboly dakuért
Szétszaladt néped
Szerbe-számba szedem néked.

Vágy helye a szívben vagyon,
Vese helye mindig hátul legyen.

Nem ezt mondtam? Beváltom szavamat,

Most coboly dakuért cserébe
Merkitek írmagját is kiirtva,
Megmentem Börte-üdzsinedet,
Fekete coboly dakuért cserébe,
Felkoncolva minden merkitet,
Felséges Börte asszonyt
Fényes trónjára visszahozzuk ketten.

Küldj üzenetet Dzsamuka öcsémnek. Dzsamuka öcsém most bizonyosan Korkonak-dzsuburnál van. Innen két tümen lovassal indulok majd hadba, én leszek a jobbszárny; Dzsamuka öcsém két tümen lovassal induljon útnak, ő legyen a balszárny. Találkozásunk helyét hadd határozza meg Dzsamuka.

(105) Miután Temüdzsin, Kaszar és Belgütej Tooril kántól hazaértek, Temüdzsin elküldte Kaszart meg Belgütejt Dzsamukához, és így szólt: Mondjátok meg Dzsamuka andának, hogy ezt üzenem:

Három merkit, ím, idejött,
Hirtelen üressé tették ágyam.
Hát egy nemzetségből valók vagyunk – vagy nem?
Hogyan álljuk meg bosszúnkat?
Haragtól szívem széthasad.
Hisz egy májból szakadt nemzetség volnánk!
Hiszem, bosszúnkat megálljuk!

Ezt üzente. A Dzsamukának szóló üzeneten kívül elmondták azokat a szavakat is, melyeket a kereit Tooril kán üzent: Visszaemlékezve arra a segítségre és jóságra, amelyet Jiszügej atya irántam tanúsított, pártodra állok: két tümen lovassal jobbszárnyként megyek hadba. Üzend meg Dzsamuka öcsémnek, két tümen lovassal induljon. Találkozásunk helyét Dzsamuka öcsénk határozza meg! E szavak végére érve, Dzsamuka így szólt: Temüdzsin andának,

Hallom, ágya üres lett,
Harag hasít szívembe.
Már ő johát kitépték,
Májam sajog miatta.
Most bosszúnkat megálljuk!
Udujit-, uvasz-merkiteket
Úgy kiirtjuk, nyomuk sem marad.
Börte-üdzsint megmentjük,
Becsületed tisztára mossuk.
Kaat-merkiteket kiirtjuk,
Kán-asszonyod, Börtét megmentjük.

Most ez a

Toktoa, ki nyergének
Takaróját ha megcsapják, megretten:
Tompa dob dobban, úgy hallja -
Tanyáját most a Buura pusztában üté fel.
Dajir-uszun, ki tegeznek
Tokja ha zörren,
Tüstént elinal társaitól,
Talkun szigetén tartja táborát,
Távol, az Orhon és a Szelenga közt.
Ördögszekér szálltakor
Összerezzen és sötét erdőbe fut
Kaataj-darmala, ki most
Karadzsi pusztán pöffeszkedik.

Menjünk hát most nyílegyenesen, keljünk át a Kilko folyón, kössünk tutajt – csak a szakal-bajan-fű kedvező állapotban legyen –, és üssünk rajtuk.

Gyáva Toktoa tetőnyílására zúdulva,
Gyám-oszlopát szétzúzzuk,
Asszonyait, gyerekeit
Azon nyomban levágjuk.
Szentelt ajtaját
Szerteszét verjük.
Így egész népét kiirtjuk,
Írmagjuk sem maradjon.

(106) Így szólt még Dzsamuka: Mondjátok meg Temüdzsin andának és Tooril kán bátyámnak, hogy ezt üzenem: Ami engem illet,

Felszenteltem zászlómat:
Fenn lobog, messzire látszik.
Barna bika bőrével
Beborított döngő dobra
Hatalmasat ütöttem,

Hamar lovamra felültem,
Harci zekémet magamra öltöttem,
Vashegyű lándzsámat megragadtam,
Vadbarackfa-kérges nyilamnak
Végin rovást hasítottam,
Vívni kész vagyok – induljunk a kaat-merkitekre!
Vidd ezt üzenetül.
Jó messzire látszó
Jakfarkas zászlóm felszenteltem,
Ökörbőrrel beborított
Öblös hangú dobomat öklömmel megdöngettem,
Hátán fekete csíkos
Hamar lovamra pattantam,
Magamra öltöttem bőrpáncél-ruhámat,
Markolatos kardom megmarkoltam,
Kézbe kaptam rovásos végű nyilamat:
Kész vagyok küzdeni
Uradért életre-halálra
Udujit-merkitekkel.

Ezt mondd meg!

Tooril kán bátyám, amikor elindul, jöjjön a Burkan-kaldun déli oldala előtt, Temüdzsin anda érintésével, és az Onon folyó forrásánál, Botokan-boordzsinál találkozzunk. Ahogy innen megindul az ember, és az Onon folyó mentén felfelé halad, ott van az anda népe. Az anda népéből egy tüment, innen tőlem egy tüment, összesen két tüment viszek magammal. Az Onon folyó mentén felfelé haladva, Botokan-boordzsinál, a találkozás helyén egyesüljünk. Ezt üzente.

(107) Kaszar és Belgütej megjöttük után elmondták Temüdzsinnek Dzsamuka szavait, majd Tooril kánhoz eljuttatták az üzenetet. Miután Tooril kán megkapta Dzsamuka üzenetét, két tümen lovassal el is indult. Amikor Tooril kán megindult, a Burkan-kaldun déli oldalán, a Kerülen menti Bürgi felé vette útját. Éppen ezért Temüdzsin, aki a Bürgi partjánál tartózkodott, ily módon útba esett, kitért, s a Tönggelik mentén fölfelé vándorolt, majd a Tana pataknál, a Burkan-kaldun déli oldalán szállt táborba. Temüdzsin innen

indította útnak seregét. Tooril kán egy tümennel, Tooril kán öccse, Dzsaka-gambu egy tümennel, együtt tehát két tümennel a Kimurka patak melletti Ajil-karakanában szálltak táborba. Ekkor ő is csatlakozott a közös táborhoz.

(108) Temüdzsin, Tooril kán és Dzsaka-gambu egyesültek hát, majd együtt felkerekedtek. Mikor pedig megérkeztek az Onon folyó forrásánál fekvő Botokan-boordzsiba, a találkozás helyén Dzsamuka már három nappal korábban megjelent. Amint Dzsamuka megpillantotta Temüdzsin, Tooril és Dzsaka-gambu csapatait, nyomban rendbeszedte és hadirendbe állította a maga két tümenből álló seregét. Temüdzsin, Tooril és Dzsaka-gambu is csatarendbe állította seregét, de amint egymáshoz közel értek, nyomban megismerték egymást. És ekkor Dzsamuka így szólt:

Vad vihar vághat, de a gyűlésről -
Vagy eső verhet: a találkozásról el nem késünk.

Nem ebben állapodtunk meg? A mongoloknak nemde „igen” az esküjük? Az „igen” után kullogókat kivetjük sorainkból. Ebben egyeztünk meg. Dzsamuka szavaira Tooril így válaszolt: A találkozás helyén három nappal később jelentünk meg, ezért Dzsamuka öcsémnek joga van bennünket büntetni, korholni. Hát ilyen szemrehányások estek a találkozás körül.

(109) Botokan-boordzsiból felkerekedtek, s megérkeztek a Kilko folyóhoz. Tutajt kötöttek, átkeltek rajta, és a Buura pusztában Toktoa-beki

Tetőnyílására törve,
Tartó-oszlopát szétzúzták.
Asszonyait, gyerekeit
Azon nyomban levágták,
Szentelt ajtó-szerkezetét
Szerteszét verték.
Míg gyilkolva rabolták őket,
Még mozdulni sem bírtak.

Mialatt Toktoa-beki aludt, a Kilko folyó menti halászok, a cobolyosok meg a vadászok, egész éjjel menetelve, hírül hozták

Temüdzsinék érkeztét azzal, hogy vágtatva közeleg az ellenség! Mikor megkapta Toktoa a hírt, az uvasz-merkit Dajir-uszunnal együtt a Szelenga mentén lefelé Barkudzsinba vette útját, s néhányadmagával csupasz életét futással mentette.

(110) A merkitek népe az éjszaka sebbel-lobbal menekült lefelé a Szelenga mentén, de seregeink még éjszaka is a menekülő merkitek nyomában voltak. Amint így raboltak, fosztogattak, Temüdzsin a loholva menekülő emberek felé hangosan kiáltozott: Börte! Börte! Egyszer csak mentében egy menekülő csoporttal találkozott össze. Börte nagyasszony e menekülők között volt. Meghallotta és megismerte Temüdzsin hangját, leszállt a kocsiról, s futva jött feléje. Börte nagyasszony és Koakcsin Temüdzsin kantárát meg kötőfékét az éjszakában megismerték, s megragadták. Sötött a hold. Odanézett, megismerte Börte nagyasszonyt. Egymás karjába estek.

Ezután Temüdzsin még azon az éjszakán megüzente Tooril kánnak és Dzsamuka andának: Amit kerestem, megleltem. Ne menjünk tovább az éjszakában, szálljunk itt táborba. A merkitek népe, a menekülők, azok is megállapodtak, s ott töltötték az éjszakát, ahová a felfordulásban éppen jutottak. Ez a története annak, mint esett a találkozás Börte nagyasszonnyal, s mint ment végbe megszabadítása a merkit néptől.

(111) Egyszer régen az udujit-merkit Toktoa-beki, az uvasz-merkit Dajir-uszun és Kaataj-darmala, a három merkit, háromszáz emberrel voltaképpen azért kerekedett fel, hogy bosszút álljon, mert valamikor Jiszügej-baatur elrabolta Höelün anyát Jeke-csiledütől, Toktoa-beki öccsétől. Amikor Temüdzsin nyomában háromszor megkerülték a Burkan-kaldunt, akkor kaparintották kezükbe Börte nagyasszonyt, és Csiledü öccsére, Csilger-bököre bízták. Így hát ő törődött vele. Csilger-bökö most, mikor elindult, hogy elbujdosson, ezt mondta:

Engem, fekete varjút
Elhullott bőr illet meg,
Mégis darunak, lúdnak
Meleg húsára vágytam.
Éktelen arcú Csilger,
Én Üdzsin asszonyt
Érinteni merészeltem,

Ezért minden merkiteknek balsorsa lettem.
Falánk szolga, Csilger, én
Fekete fejemmel fizetek érte.
Bús éltem hogy megmentsem,
Búvok sötét szurdékba -
Befogad-e még bárki is engem?
Egerész ölyü, hitvány madár
Egeret, pockot ragadhat,
Hattyút, darut kívántam mégis,
Hitvány göncű Csilger, én.
Felséges, szent nagyasszonyt
Feleségül elragadtam -

Bizony minden merkiteknek
Balsorsa lettem.
Szerencsétlen, nyomorult Csilger,
Szikkadt koponyám
Szétverik érte.
Juhganajnyi életemet hogy mentsem?
Jut-e szárnyék szegény fejemnek?
Lyukba búvok, mély verembe.
Juhganajnyi életem
Jó menedéket hol találhat?

szólt, s elrohant, hogy elbujdokoljon.

(112)
Kaataj-darmalának,
Kit elfogva idehoztak,
Békót vertek nyakára,
Bizgatták, vezesse őket
Burkan-kaldun irányába.

Jelentették ugyanis, hogy Belgütej anyja az egyik ottani ajilban tartózkodik. Belgütej odament hát, hogy kiszabadítsa anyját. Mikor azonban Belgütej a jobboldali ajtón bement a jurtájába, anyja rongyos báránybőr-bekecsben a baloldali ajtón kilépett, és odakint így szólt az emberekhez: Azt mondják, fejedelmek lettek a fiaim. Én meg itt egy hitvány embernek jutottam ágyasul. Hogy nézzek most fiaim szemébe? Szólt, elfutott és nekiiramodott a sűrű erdőnek. Keresték egy darabig, de nem lelték. Belgütej-nojan pedig közeles, csonthegyű nyilával rálőtt minden emberre, ha az merkit nemből származott, s így kiáltozott: Hozd vissza anyámat! A háromszáz merkitet, akik körülvették a Burkan-kaldunt, írmagostul kiirtották, s földig perzselték. A megmaradt nők közül az ágyasnak valókat ágyasokká tették, az ajtón bebocsátani valókat az ajtajukon bebocsátották.

(113) Temüdzsin Tooril kánnak és Dzsamukának hálálkodva így szólt: Fejedelmi atyám és Dzsamuka anda, ti mellém álltatok. Az Ég és Föld istene erőmet megnövelte,

Föntről az Ég hívott el,
Földanyánk karolt fel.
Férfibosszút forraló

Kegyetlen merkiteknek
Keblöket is üressé tettük,
Ádáz májuk kitéptük,
Ágyukat üressé tettük,
Nemzetségük fiait
Nem kíméltük, leöltük;
Mi megmaradt belőlük,
Mind rabságba veténk bizony!

A merkit népet ily módon tönkretettük, menjünk haza.

(114) Mikor az udujit-merkitek sietve elmenekültek, otthagytak szállásukon egy szeme tüzes ötéves kisfiút, kit Kücsünek hívtak. Cobolyprémből volt a kucsmája, szarvasláb bőréből a csizmája, és vízicoboly irhákból varrt ruhát viselt. Katonáink megtalálták, elhozták magukkal, s odaadták ajándékba Höelün anyának.

(115) Miután Temüdzsin, Tooril kán és Dzsamuka egyesült erővel a merkiteknek

Szétverték záras kocsijait,
Szép asszonyaikat elrabolák -

az Orhon és a Szelenga közti Talkun szigetről visszavonultak. Ezután Temüdzsin és Dzsamuka együttesen a Korkonak-dzsubur irányába vette visszafelé az útját. Tooril kán visszavonulóban a Burkan-kaldun északi oldalán áthaladt a Hökörtü-dzsuburon, majd áthaladt Kacsauratu-szubcsiton, aztán áthaladt Hulijatu-szubcsiton, és miután ott vadászott, a Tola menti fekete parti erdőbe vonult vissza.

(116) Temüdzsin meg Dzsamuka együtt a Korkonak-dzsuburban táboroztak le. Visszaemlékezve az egykor megkötött testvérségre, elhatározták, hogy megújítják azt, s barátságot kötnek újra. Amikor hajdanában először testvérségre léptek egymással, Temüdzsin tizenegyéves volt. Dzsamuka akkor őz-bokacsontot adott Temüdzsinnek, cserébe Temüdzsin pedig egy rézből öntött bokacsontot adott neki, és testvérséget kötöttek egymással. Megkötve a testvérséget, együtt játszadoztak a csontokkal az Onon jegén. Így léptek egymással testvérségre. Később, tavasszal

faíjakkal felszerelve lövöldöztek. Ekkor Dzsamuka egy kétéves borjú két szarvát összeragasztotta, lyukat fúrt belé; az így elkészített zengő nyilat Temüdzsinnek ajándékozta Temüdzsin ciprusfa-gombban végződő nyiláért cserébe, és testvérséget kötöttek egymással. Ez a története annak, mint léptek egymással másodszor testvérségre.

(117) Az ősök hagyománya szerint az a szabály, hogy az esküvel fogadott testvérek, az andák úgy szeretik egymást, hogy egy egész életen át nem hagyják egymást cserben, óvják egymás életét. Megegyeztek, hogy most felújítják a testvérséget, s szeretni fogják egymást. Temüdzsin a merkit Toktoától zsákmányolt aranyövet Dzsamuka anda derekára csatolta, Toktoa fekete sörényű, fekete farkú, több éve meddő pejkancáját hátasul adta Dzsamuka andának. Dzsamuka az uvasz-merkit Dajir uszuntól zsákmányolt aranyövét Temüdzsin anda derekára csatolta, a szintén Dajir-uszuntól származó kecskegida-fehér színű szarvas lovat hátasul adta Temüdzsinnek. A Korkonak-dzsuburnál fekvő Kuldakar-kun napos oldalánál álló Lombos-fánál esküvel testvérséget fogadtak egymásnak, s nagy barátságban mulatoztak, vigadoztak, és éjszaka egy takaró alatt háltak.

(118) Egy évet meg a második év első felét Temüdzsin és Dzsamuka szeretetben töltötték el. Egyszer azután elhatározták, hogy felkerekednek szálláshelyükről, s nyájaikkal tovább vonulnak. Föl is kerekedtek, s a nyár első havának tizenhatodikán, a telihold napján elindultak. Temüdzsin és Dzsamuka együtt haladtak a kocsik előtt. Ekkor megszólalt Dzsamuka: Temüdzsin anda, Temüdzsin anda!

Szorosan a hegy lábánál
Szorgos csikósaink
Szárnyékot hadd leljenek;
Szorosan a pataknál,
Szálljunk meg ottan,
Juhaink őrizői
Jussanak ott élelemhez!

Temüdzsin nem tudta felfogni Dzsamuka e szavait, s hallgatott. Hátramaradt, megvárta a menet közepén haladó kocsikat, és menet közben elmondta Temüdzsin Höelün anyának, hogy Dzsamuka ezt mondta neki:

Szorosan a hegy lábánál
Szorgos csikósaink
Szárnyékot hadd leljenek;
Szorosan a pataknál,
Szálljunk meg ott szépen,
Juhaink őrizői
Jussanak ott élelemhez!

Szavait nem tudtam megérteni, semmit sem válaszoltam hát. Azért jöttem ide, hogy megkérdezzelek, anyám. Mielőtt Höelün anya szóra nyithatta volna száját, megszólalt Börte nagyasszony: Dzsamuka andának az a híre, hogy mindenre ráun. Most sor került arra, hogy elege van belőlünk is. Dzsamuka anda imént mondott szavai világosan ránk céloznak. Ne táborozzunk le, a vonulás során szépen szakadjunk el tőle, s egész éjjel menetelve vonuljunk tovább. Ez a legokosabb.

(119) Börte nagyasszony szavait helyeselték, nem táboroztak le, hanem egész éjszaka meneteltek, és tovább vonultak. Közben az úton a tajcsiutok mellett haladtak el. A tajcsiutok megrettentek, s még ugyanazon az éjszakán vad összevisszaságban Dzsamukához vonultak. A tajcsiutok és a beszütök szállásukon egy Kököcsü nevű kisfiút hagytak hátra; a mieink elhozták, s odaajándékozták Höelün anyának. Höelün anya gondjába vette őt.

(120) Egész éjszaka meneteltek. Pirkadatkor megpillantották a Dzsalair-nembeli Kacsiun-tokuraunt, Karakaj-tokuraunt, Karaldaj-tokuraunt, a három Tokuraun-testvért, ezek egész éjszakai menetelés után hozzájuk jöttek. Hozzájuk jöttek még a tarkutok közül Kadaan, Daldurkan a testvérekkel együtt, az öt tarkut. Hozzájuk jöttek Mönggetü-kijan fiai is, Önggür meg a többiek, csangsiutjaikkal és bajautjaikkal együtt. A barulaszok közül eljöttek a Kubalaj-és Kudusz-testvérek. A mangkutok közül eljöttek a Dzsetej- és Dokulku-cserbi-testvérek. Boorcsu öccse, Ögölen-cserbi

otthagyta az arulatokat, szintén eljött, hogy bátyjához, Boorcsuhoz csatlakozzék. Dzselme öccsei, Csaurkan meg Szübeetej-baatur az urjankajoktól elszakadtak, és eljöttek, hogy Dzselméhez csatlakozzanak. A beszütök közül eljöttek a Degej-és Kücsügür-testvérek is. A szulduszok közül eljöttek a Csilgütej-, Taki-és Tajcsiudaj-testvérek is. A dzsalairok közül eljött Szecse-domok is két fiával, Arkaj-kaszarral meg Balával. A kongkotanok közül eljött Szüjketü-cserbi is. A szükekenektől eljött Dzsegej-kongdakor fia, Szükegej-dzseün is. Eljött a Neüsz-nembeli Csakaan-uva is. Az olkonuutok közül Kinggijadaj, a korolaszoktól Szecsiür, a dörbenektől Mocsi-bedüün szintén eljött. Az ikireszek közül szintén eljött Butu, aki éppen itt járt mint vő. A nojakinoktól Dzsungszo is eljött. Az oronaroktól Dzsirkoan szintén eljött. A barulaszok közül Szukuszecsen is eljött fiával, Karacsarral együtt. Eljött még a baarinok közül Korcsi, Üszün apó, Kökö-csosz, menen-baarinjaikkal együtt egy kerektábor.

(121) Korcsi, miután megjött, ezt mondta: Bodoncsar őfelsége rablással szerzett feleségétől születtünk, egyazon anyaméhből származunk Dzsamukával. Nem is hagytam volna el Dzsamukát, de égi jelet kaptam, mely szemem előtt mutatkozott meg: jött egy fakó tehén, körüljárta Dzsamukát, szarvaival megdöfködte jurta-kocsiját, megdöfte Dzsamukát is, erre fél szarva letörött, csonka lett a szarva. Add vissza szarvamat – bőgte és bőgte Dzsamuka felé. És a lábával rúgta, csak rúgta a port. Aztán Temüdzsin mögött a nagy úton egy csonka szarvú fakó ökör közeledett, hátára véve és maga után vonva egy jurta alsó cölöpét, szüntelenül ezt bőgte: Az Ég és Föld egyetértésben úgy határozott, hogy Temüdzsin legyen az ország ura, ezért itt hozom felrakva az országot. Ezek az égi jelek jelentek meg szemeim előtt, mutatkoztak meg előttem. Temüdzsin, ha te leszel az ország ura, mivel örvendeztetsz meg engem ezért a jóslatért? Temüdzsin így szólt: Ha valóban megadatik nekem, hogy az ország ura legyek, megteszlek egy tümen parancsnokává. Ugyan miféle öröm az nekem, aki ilyen fontos dolgot mondtam meg előre, ha egy tümen parancsnoka leszek? Tegyél meg tümen-parancsnoknak, de engedd meg, hogy az ország legszebb és legjobb lányai között szabadon válogathassak magamnak, s hadd legyen harminc asszonyom! És bármit is mondok, hallgasd meg!

(122) Kunan vezetésével eljöttek a genigeszek is, egy kerektáborral. Aztán eljött Daritaj-otcsigin is, egy kerektáborral. A dzsadaranoktól eljött Mulkalku is. Azután eljöttek az ündzsinek, a szakajitok, egy kerektáborral.

Amikor Temüdzsin Dzsamukától elvált és tovább vonult, majd a Kimurka patak melletti Ajil-karakanában letáborozott, eljöttek még: a Dzsamukától szintén elszakadt dzsürkinek közül Szorkatu-dzsürki fiai, Szacsa-beki és Tajcsu, egy kerektáborral. Azután Nekün-tajsi fia, Kucsar-beki, egy kerektáborral; továbbá Kutula kán fia, Altan-otcsigin, egy kerektáborral. Ezek mind otthagyták Dzsamukát, s elvonulta, hogy Temüdzsinhez csatlakozzanak, s letáborozzanak nála, mikor az a Kimurka patak melletti Ajil-karakanában tartotta szállását. Innen tovább vonultak, és a Gürelgü hegységben a Szenggür patak melletti Kara-dzsürügen közelében, a Kökö-naurnál, a Kék tónál vertek tábort.

(123) Altan, Kucsar és Szacsa-beki, miután megállapodtak maguk között, így szóltak Temüdzsinhez: Megteszünk téged kánnak, és Temüdzsin, ha te leszel a kán, akkor mi

Hatalmas hadra sereg élén rontva,
Hajadont, szép asszonyt, palotasátrat,
Idegen nép szép asszonyát, lányát
Idehozzuk néked s a jófarú lovakat.
Vadon élő vadra vadászván,
Vadonerdő vadját elédbe hozzuk:
Mikor a puszta vadjait űzzük,
Míg hasuk össze nem ér, szorítjuk őket,
Mind neked adjuk!
Meredek mart vadjait űzvén,
Míg faruk össze nem ér, hajtjuk őket,
Mind neked adjuk!
Háború napján,
Ha háborognánk parancsod ellen,
Vagyonunktól, családunktól
Választott asszonyunktól
Válassz el minket!
Veszett fekete fejünket

Vesd ki puszta földre!
Békében, ha megbotlunk,
Bölcs törvényed ha megtörjük:
Fekete atyafiaktól,
Feleségtől, gyermekektől eltépve,
Fejünket vesd ki gazdátlan földre,
Ily igéket szóltak,
Így esküdtek hűséget.

Temüdzsinnek a Dzsingisz kán nevet adták, s megtették kánnak.

(124) Dzsingisz kán, mikor kán lett, Boorcsu öccsére, Ögölej-cserbire tegezt akasztott, Kacsiun-tokuraunra tegezt akasztott. Dzsetej-és Dokulku-cserbi-testvérekre tegezt akasztott.

Önggür, szüjketü-cserbi és Kadaan-daldurkan így szóltak:

Italt reggel jó korán
Idehozni el nem mulasztjuk,
Estéli itallal
El sohasem késünk.

Ezzel szakácsok lettek.

Degej ezt mondta:

Kétéves ürüből
Készítek jó levest,
El nem mulasztom reggel,
Este el nem késem.
Tarka birkákat őrzök,
Tele rakom a kocsi-kast vélek.
Barna birkákat őrzök,
Biz én a karámot megtöltöm vélek.
Hitvány falánk voltam eddig,
Híven őrzöm a birkákat,
Ha eszem is, csak pacalt eszem.

Degej őrizte a juhokat. Öccse, Gücsügür ezt mondta:

Szemem a záros kocsikon lesz,
Szög a tengely végén meg ne lazuljon.
Őrködöm, a tengely-kocsi
Össze ne rogyjon úton-útfélen.

Gondját viselem majd a jurta-kocsiknak – mondotta. Dodaj-cserbi ezt mondta: én majd a jurta cselédségére ügyelek. Dzsingisz kán Kubilajnak, Csilgütejnek és Karkaj-tokuraunnak, hozzájuk véve Kaszart is, kardot kötött oldalára, s ezt mondta:

Kötekedőnek nyakát szegjétek,
Kevélynek mellkasát roppantsátok.

Aztán ezt mondta: Belgütej és Karaldaj-tokuraun, viseljétek a lovaknak gondját, legyetek lovászok. Azután ezt mondta: Tajcsiut-nembeli Kutu, Moricsi és Mulkalku, őrizzétek a méneseket. És ezt mondta: Arkaj-kaszar, Takaj, Szükegej és Csaurkan, legyetek távolba szálló koocsak-nyilaim, közelre repülő odora-nyilaim. Szübeetej-baatur így szólt:

Fürge patkányként gyűjtök majd,
Fekete varjú módjára,
Felszedek mindent, behordok.
Fedőnemez leszek, hogy
Föléd védőn terüljek.
Fúvó széltől óvom én
Fejedelmi jurtádat.

(125) Dzsingisz kán pedig, ahogy kán lett, így szólt Boorcsuhoz meg Dzselméhez: Amikor árnyamon kívül más társam nem volt, ti ketten árnyaim voltatok, lelkembe nyugalmat hoztatok. Lelkemben legyen a helyetek. Mikor a lófarkon kívül nem volt más ostorom, kísérőimül szegődtetek, szívembe nyugalmat hoztatok. Szívemben legyen a helyetek. Hát ne ti parancsoljatok ezeknek mindnek, ti ketten, mert kezdetben mellettem álltatok? Azután Dzsingisz kán ezt mondta: Amikor az Ég és Föld erőmet megnövelte, és oltalmába vett, ti eljöttetek Dzsamuka andától, hogy rám gondolva, hozzám csatlakozzatok. Hát nem ti vagytok az én régtől való, szerencsét

hozó bajtársaim? Ezért kinevezlek benneteket, kit-kit a maga helyére.

(126) Dzsingisz kán azzal a hírrel, hogy kán lett, a kereit Tooril Ong kánhoz követekül elküldte Dakajt és Szügegejt. Tooril kán ezt üzente vissza: Nagyon helyes, hogy fiamat, Temüdzsint megtettétek kánnak. A mongolok kán nélkül hogyan is volnának meg? Csak aztán megállapodástokat fel ne rúgjátok, kötésteket meg ne bontsátok, gallértokat szét ne szaggassátok!

NEGYEDIK KÖNYV

Egy ménes elrablása miatt szakításra kerül a sor Dzsamuka és Dzsingisz kán között. Dzsamuka Dalan-baldzsunnál megütközik Dzsingisz kánnal, de a kán vereséget szenved, s kénytelen visszavonulni. A vereség ellenére újabb csoportok csatlakoznak Dzsingisz kánhoz. Ennek örömére lakomát rendeznek az Onon mellett, ott azonban Dzsingisz kán emberei és a szövetséges dzsürkinek összeverekednek. A verekedés során Büri-bökö, a birkózó megsebesíti Belgütejt. Észak-Kína császárának szövetségében Dzsingisz kán és Ong kán megtámadják és megverik a tatárokat; jutalmul mindketten címeket kapnak a császártól. A dzsürkinek távol maradnak a közös hadjáratból, s helyette kirabolják Dzsingisz kán törzstáborát. Büntető hadjárat a dzsürkinek ellen; vezéreiket elfogják, s kivégzik, Büri-bököt csellel megölik. Dzsamuka egy sor törzset maga köré gyűjt, szövetségre lép velük, s azok nagykánjuknak választják meg (1201). Az új szövetségesek támadásra készülnek Dzsingisz kán és Ong kán ellen, ők azonban időben értesülnek erről, s maguk indulnak a szövetségesek megtámadására. Győztes csata után Ong kán Dzsamuka üldözésére indul, Dzsingisz kán pedig a tajcsiutokkal ütközik meg. Dzsingisz kán a nyakán súlyosan megsebesül, Dzselme megmenti életét. Találkozás Szorkan-sira leányával. Újabb hívek érkeznek.

(127) Dzsingisz kán Arkaj-kaszart meg Csaurkant Dzsamukához küldte követségbe. Dzsamuka ekkor így szólt: Mondjátok meg Altannak és Kucsarnak, hogy ezt üzenem: Altan és Kucsar, miért idéztetek elő szakítást Temüdzsin anda közt és köztem, az anda

Szíve táját
Szurkálva,
Bordái közt
Böködve?

Amíg nem választottatok szét bennünket, az andát meg engem, hanem együtt voltunk, miért nem tettétek meg akkor kánnak

Temüdzsin andát? Bármit is gondoltatok, most már megtettétek kánnak. Altan és Kucsar, kimondott szavatokat tartsátok meg, az anda szívét nyugtassátok meg, s andámat szolgáljátok legalább becsülettel. Ezt üzente.

(128) Ezután Dzsamuka öccse, Tajcsar, aki a Dzsalama déli oldalán, az Ölegej-bulak forrásánál lakott, elment, hogy a közülünk való Dzsocsi-darmalának, aki a Szaari-pusztában tartózkodott, elrabolja a ménesét. Tajcsar Dzsocsi-darmala ménesét el is rabolta. Mikor Dzsocsi-darmala ménesét elrabolták, s elhajtották, társainak inukba szállt a bátorságuk, Dzsocsi-darmala maga indult hát üldözésükre. Az éjszaka folyamán ménese nyomába ért, s amint májával lova sörényére borulva megérkezett, Tajcsart, gerincén kettélőve, megölte, s a maga ménesét visszaszerezte.

(129) Mivelhogy öccsét, Tajcsart megölték, Dzsamuka meg a többi dzsadaran szövetségre lépett tizenhárom szomszédos törzzsel. Három tümenbe rendeződve átkeltek Alaut-turkaut dombjain, és Dzsingisz kán ellen vonultak. Érkeztükről a hírt az ikireszektől Mülke-totak és Boroldaj vitte meg Dzsingisz kánnak, aki ekkor a Gürelgünél tartózkodott. Amikor megtudta a hírt Dzsingisz kán, neki is tizenhárom kerektábora volt, embereit szintén három tümenbe rendezte és Dzsamuka ellen vonult. Dalan-baldzsunnál ütköztek meg. Dzsamuka itt Dzsingisz kánt visszavetette. A kán az Onon melletti Dzserene szorosban keresett menedéket. Dzsamuka ekkor így szólt: Visszaszorítottuk hát az Onon melletti Dzserenébe! Mielőtt megindult volna visszafelé, hetven katlanban megfőzette a Csinosz-nembeli fiúkat, levágta a Neüsz-nembeli Csakaan-ua fejét, lova farkához kötötte, s maga után vonszolva úgy távozott.

(130) Megvárva, míg Dzsamuka innen visszatér, az Uruut-nembeli Dzsürcsedej uruutjai élén, a Mangkut-nembeli Kujuldar mangkutjai élén otthagyta Dzsamukát, és Dzsingisz kánhoz jött. A Kongkotan-nembeli Mönglik atya ekkor Dzsamukánál élt. Mönglik atya hét fiával szintén otthagyta Dzsamukát, és eljött, hogy Dzsingisz kánhoz csatlakozzék. Dzsingisz kán örvendezett, hogy Dzsamukát ennyi nép otthagyta, és hogy ennyi nép hozzá jött. Ezért Dzsingisz kán, Höelün nagyasszony, Kaszar, a Dzsürkin-nembeli Szacsa-beki meg Tajcsu elhatározták maguk között, hogy az Onon menti fekete erdőben lakomát rendeznek. Amint ott lakomáztak, az egyik kupa

italt Dzsingisz kánon, Höelün nagyasszonyon, Kaszaron és Szacsa-bekin kezdve töltötték ki a többieknek. Azután egy másik kupa kitöltését Szacsa-beki „kisanyján”, Ebegejen kezdték el. Koridzsin-katun meg Kuurcsin-katun ekkor ezt mondta: Miért nem nekem töltenek először, miért töltenek Ebegejnek először? Ezért aztán elverték a szakácsot, Sikiürt. Megveretése után a szakács, Sikiür ezt mondta: Meghalt Jiszügej-baatur és Nekün-tajsi, ezért vertek meg engem így, de mi dolog ez! Szólt, s hangosan zokogott.

(131) A lakomát részünkről Belgütej rendezte. Belgütej kívül maradt a táboron, hogy Dzsingisz kán lovait őrizze. A dzsürkinek részéről Büri-bökö volt a lakoma rendezője. Nyeregőrző állomásunkról egy Kadagin-nembeli ember ellopott egy kötőféket. A tolvajt elfogták, de Büri-bökö ezt az embert oltalmába vette. Belgütej egy darabig birkózott Büri-bökövel, majd jobb karjáról lehúzta ruhája ujját, s meztelenül birkózott tovább. Az így lemeztelenített bal vállába Büri-bökö kardjával belevágott. Belgütej, noha megsebesült, kutyába se vette a dolgot, oda sem hederített, s hagyta, hogy folyjon a vére. Dzsingisz kán azonban, aki ott ült az árnyékban, a lakoma színhelyéről jól látta, mi történt, előlépett, s így szólt: Hogyan bánhatnak velünk így? Belgütej erre így szólt: Nincs sebesülés! Csak össze ne zördülj miattam a testvérekkel! Nincs semmi baj, jól vagyok. Most, mikor a testvérekkel éppen csakhogy összemelegedtünk, bátya, ne tégy semmit! Várj egy kicsit!

(132) De hiába óvta így Belgütej Dzsingisz kánt, az nem hallgatott rá. Faágakat tördösve maguknak, kumisz-tömlők köpülőit marokra ragadva, csépelni kezdték egymást az emberek. A dzsürkineket legyőzték, elragadták tőlük Koridzsin-kadunt és Kuurcsin-dadunt is. Később mégis arra jutottak, hogy kibékülnek, visszaküldték hát Koridzsin-kadunt és Kuurcsin-kadunt.

Amikor a kibékülés érdekében követeket küldtek egymáshoz, akkor történt, hogy a kitat nép Altan kánja, minthogy a tatár Megüdzsin-szeültü és társai nem voltak hajlandók vele egyetértésben élni, elküldte Ongging-csingsziangot, hogy késedelem nélkül szálljon hadba a tatárok ellen. Ongging-csingsziang Megüdzsin-szeültüt és a többi tatárt, nyájukkal, élelmükkel együtt, az Uldzsa mentén fölfelé visszaszorította, és érkeztét megüzente. Az üzenetről tudomást szerezve, (133) Így szólt Dzsingisz kán: A tatár

nép ősidők óta halálos ellenségünk, nagyapáink, apáink pusztítója. Most aztán éljünk az alkalommal, fogjuk őket harapófogóba. Ezután követeket küldött Tooril kánhoz ezzel az üzenettel: Altan kán embere, Ongging-csingsziang azt mondja, hogy a tatár Megüdzsin-szeültüt meg a többi tatárt az Uldzsa mentén felfelé szorította, és közeledik felénk. Fogjuk hát harapófogóba a nagyapáinkat, apáinkat pusztító tatárokat! Tooril kán atyám, gyere gyorsan! Mikor megkapta az üzenetet Tooril kán, így szólt: Fiam üzenete helyes. Fogjuk hát őket harapófogóba! Harmadnap Tooril kán seregét összegyűjtötte, megindult a sereggel, és gyorsan hozzásietett. Dzsingisz kán és Tooril kán a dzsürkin Szacsa-bekinek, Tajcsunak meg a többi dzsürkinnek is megüzente: Fogjuk harapófogóba a most kínálkozó alkalommal élve az ősidők óta nagyapáinkat, apáinkat pusztító tatárokat, induljunk ellenük együtt hadba. Hat napig vártak attól kezdve, hogy a dzsürkineknek meg kellett volna érkezniök, de aztán Dzsingisz kán és Tooril kán seregeikkel felkerekedtek, s megindultak az Uldzsa mentén felfelé, hogy az ellenséget Ongging-csingszianggal együtt harapófogóba fogják. A tatár Megüdzsin-szeültü meg a többi tatár az Uldzsa menti Kuszutu-sitüennél és Naratu-sitüennél eltorlaszolták magukat. Dzsingisz kán és Tooril kán az ily módon magukat eltorlaszolt tatárokat a torlaszok mögül kiszedték. Megüdzsin-szeültüt ott nyomban megölték, ezüstbölcsőjét és drágagyöngyös takaróját ekkor Dzsingisz kán zsákmányul magával vitte.

(134) Dzsingisz kán és Tooril kán elmentek Ongging-csingszianghoz, s jelentették, hogy megölték Megüdzsin-szeültüt. Ongging-csingsziang igen megörült, mikor megtudta, hogy megölték Megüdzsin-szeültüt, és Dzsingisz kánnak a dzsautkuri címet adták. Akkor adta a gereit Toorilnak is az ong címet. Az Ong kán név tehát ebből az időből származik, Ongging-csingsziang adta, kinevezés eredményeként. Ongging-csingsziang pedig még így szólt: Altan kánnak igen nagy szolgálatot tettetek azzal, hogy Megüdzsin-szeültüt harapófogóba fogtátok, s megöltétek; szolgálatotokat jelenteni fogom Altan kánnak. Altan kánnak gondja lesz rá, hogy Dzsingisz kán mostani címét megemelje, s neki a dzsautau címet adja. Ezután Ongging-csingsziang módfelett örvendezve hazatért.

Dzsingisz kán és Ong kán meg kirabolták a tatárokat, a zsákmányon megosztozkodtak, majd hazatérve táborba szálltak.

(135) A Naratu-sitüen melletti táborban, ahol a tatárok eltorlaszolták magukat, a kirablásuk alkalmával otthagytak egy kisfiút. Katonáink a táborból összeszedték. Arany orrkarikája volt, cobolyprémmel bélelt, arannyal átszőtt selyemzekét viselt a fiúcska; elhozták őt, s Dzsingisz kán Höelün anyának adta ajándékba. Höelün anya így szólt: Előkelő ember fiának kell lennie, bizonyosan nemes származású ember sarja. Öt fia öccseként hatodik fiává fogadta őt, a Sikiken-kuduku nevet adta neki, s anyjaként nevelte.

(136) Dzsingisz kán törzstábora a Hariltu tónál telepedett meg. Azok közül, akik a törzstáborban maradtak, a dzsürkinek ötvennek elrabolták a ruháját, tízet pedig megöltek. Amikor a törzstáborunkban megmaradottak Dzsingisz kánnak jelentették, mint bántak el velük a dzsürkinek, Dzsingisz kán a hír hallatára nagy haragra gerjedt, és így szólt: Hogy tehették ezt velünk a dzsürkinek! Amikor az Onon erdejében lakomát rendeztünk, ők voltak, akik megverték a szakácsot, Sikiürt. Ők voltak, akik Belgütejt vállán megsebesítették. De mi mégis azt akartuk, béküljünk ki, s visszaküldtük nekik Koridzsin-kadunt és Kuurcsin-kadunt is. Aztán mikor ősidőktől fogva halálos ellenségeinket, a nagyapáinkat, apáinkat pusztító tatárokat harapófogóba fogva meg akartuk támadni, hat napig vártunk rájuk, s megint a dzsürkinek voltak azok, akik nem jöttek. Most is az ellenséghez húznak, sőt maguk is ellenségeinkké lettek. Erre megindult Dzsingisz kán a dzsürkinek ellen. A dzsürkinek ekkor a Kerülen menti Ködöe szigetének Doloan-boldaut nevű helyén tartózkodtak, itt rabolta ki népüket. Szacsa-beki és Tajcsu néhányadmagukkal elmenekültek. Nyomukba szegődve, Teletü-amaszarnál utolérték őket, és Szacsa-bekit meg Tajcsut elfogták. Jelfogásuk után Dzsingisz kán így szólt Szacsához és Fajcsuhoz: Miben egyeztünk meg mi régen? Erre Szacsa meg Tajcsu azt válaszolták: Nem tartottuk meg adott szavunkat, cselekedj velünk szavunk szerint. Szavukra emlékezve, kinyújtották nyakukat. Dzsingisz kán emlékeztetve őket szavukra, esküjük értelmében megparancsolta, hogy végezzenek velük, s temetetlenül otthagyta őket.

(137) Amikor végzett Szacsával meg Tajcsuval, visszajött, s útnak indította a dzsürkinek népét. Ekkor a dzsürkineknél tartózkodott éppen a Dzsalair-nembeli Telegetü-bajan három fia: Güün-ua, Csilaun-kajcsi és Dzsebke. Güün-ua fiaival, Mukalival és Bukával a kán elé járult, s így szólt:

Szentelt küszöbödnek
Szolgái legyenek.
Szentelt küszöbödtől
Szolgáid ha elpártolnak,
Inukat vágd el!
Ím, tulajdon szolgáid ők,
Intésedre várnak.
Mihelyst ajtód elhagyják,
Májukat vágd ki, vesd ki!

Szólt, s odaadta neki őket. Csilaun-kajcsi szintén elhozta fiait, Tönggét meg Kasit, s Dzsingisz kán színe elé járulván így szólt:

Arany küszöböd őrizzék,
Azért hagyom itt őket.
Széles ajtó-nemezed
Szépen emelgessék.
Széles ajtó-nemezed
Szó nélkül ha itt hagyják,
Szívüket szakítsd ki.

Dzsingisz kán Dzsebkét Kaszarnak adta. Dzsebke a dzsürkin szállásról egy Boroul nevű kisfiút hozott magával, azt hódolattal Höelün anyának adta ajándékba.

(138) Höelün anya a jurtában négy fiúcskát nevelt: egy Gücsü nevű kisfiút, akit a merkitek táborában találtak, egy Kököcsü nevű kisfiút, akit a tajcsiutok között a beszütök táborában találtak, egy Sigiken-kutuku nevű kisfiút, akit a tatárok táborában találtak, egy Boroul nevű kisfiút, akit a dzsürkinek táborában találtak. Höelün a maga jurtájában nevelte őket, mert ugyan ki gondoskodjék arról, hogy fiainak

Fürkésszen szeme nappal,
Füle éjjel mindent halljon.

(139) Íme, mint lett a dzsürkin nép dzsürkinné. Kabul kán hét fia közül a legidősebb testvér Ökin-barkak, annak fia Szorkatu-dzsürki volt. Dzsürkin lévén, Kabul kán – minthogy fiai közül a legidősebb volt – a népéből szemelgetve kiválogatta számára a birkózásban legerősebb bajnokokat, akiknek

Bátorság a májukban,
Biztos lövés hüvelykjükben;
Szívük tele vitézséggel,
Szájuk tele haraggal.
Erő feszül bennük,
Erényekkel ékesek.

Erélyesek, bátrak, büszkék és ellenállhatatlanok voltak, ez hát a magyarázata, hogy dzsürkineknek nevezték őket. Ezt a büszke népet Dzsingisz kán leigázta, s a dzsürkin nemzetséget megsemmisítette. Egész népét Dzsingisz kán a maga örökös rabszolgáivá tette.

(140) Dzsingisz kán egy napon meghagyta, hogy Büri-bökö és Belgütej keljenek egymással birokra. Mikor még Büri-bökö a dzsürkineknél élt, történt egyszer, hogy Büri-bökö Belgütejt félkézzel megragadta, féllábbal elgáncsolta, a földhöz vágta, és leszorította úgy, hogy mozdulni sem bírt. Büri-bökö a nép birkózóbajnoka volt. Most azután, mikor azt kívánták, hogy Büri-bökö meg Belgütej keljenek egymással birokra, Büri-bökö, a legyőzhetetlen hagyta, hogy a földhöz vágják. Belgütej azonban nem tudván őt a földre lenyomni, megragadta a vállát, s ráült a hátulsó részére. Belgütej egy pillantást vetett hátra, s amikor rápillantott Dzsingisz kánra, a kán alsóajkába harapott. Belgütej ezt megértette. Lovaglóülésben ráugrott, két gallérját összekapva meg a felé húzta, és rátérdelve, gerincét eltörte. Büri-bökö törött gerinccel így szólt: Belgütej nem tudott volna legyőzni engem. A kántól féltemben szándékosan a földre zuhantam, s bizonytalankodtam; életemmel fizettem érte.

Szólt, és meghalt. Belgütej, miután eltörte gerincét, kihurcolta őt a porondról, félredobta, s eltávozott.

Kabul kán hét fia közül a legidősebb Ökin-barkak, az utána következő Bartan-baatur, annak fia pedig Jiszügej-baatur volt. Sorrendben utána következett Kutuktu-mönggür, ennek a fia volt Büri. A birkózásban Bartan-baatur fiait is túlszárnyalta, s Barkak büszke fiaihoz lehetett mérni Büri-bököt; a nép birkózóbajnoka úgy halt meg mégis, hogy Belgütej eltörte a gerincét.

(141) Ezután a tyúk-évben (1201) a kadaginok és a szaldzsiutok egyesültek. A kadaginok közül Baku-csorogi meg a többi kadagin, a szaldzsiutok közül Csirgidaj-baatur meg a többiek szövetségre léptek a dörbenekkel meg a tatárokkal. A dörbenek közül Kacsiun-beki meg a többiek, a tatárok közül az alcsi-tatár Dzsalin-buka meg a többiek, az ikireszek közül Tüge-maka meg a többiek, az onggiratok közül Dergek-emel és Alkuj, a korolaszok közül Csook-csakaan meg a többiek, a najmanoktól a gücsüüt-najman Bujruk kán, a merkitek közül oktoa-beki fia, Kutu, az ojratok közül Kuduka-beki, a tajcsiutok közül Tarkutaj-kiriltuk, Kodun-orcsang, Aucsu-baatur és más tajcsiutok: mindezek a törzsek az Alkuj-bulak forrásánál összegyűltek, hogy a Dzsadzsirat-nembeli Dzsamukát kánjukká tegyék. Levágtak egy csődört meg egy kancát, és esküvel pecsételték meg a szövetséget. Ezután elvonultak az Ergüne folyó mentén lefelé, s a sziget széles kiugrójánál, ott, ahol a Ken folyó az Ergünébe torkollik, Dzsamukát gür-ká rangra emelték. A gür-kává való választás után elhatározták, hogy megtámadják Dzsingisz kánt és Ong kánt. A hadbavonulást elhatározó megegyezésről azonban a korolasz Koridaj értesítette Dzsingisz kánt, aki akkor a Gürelgünél tartózkodott. Amint Dzsingisz kán megkapta a hírt, továbbította azt Ong kánhoz. Ahogy Ong kán megkapta a hírt, megindította a seregeit, és sietve meg is érkezett Dzsingisz kánhoz.

(142) Dzsingisz kán megvárta míg megérkezett Ong kán, akkor aztán közösen elhatározták, hogy együttes erővel Dzsamuka ellen vonulnak. Megindultak hát a Kerülen folyó mentén lefelé. Dzsingisz kán a sereg élén előre küldte Altant, Kucsart meg Daritajt, Ong kán pedig a sereg élére küldte Szenggümöt, Dzsaka-gambut és Bilge-bekit. Az előretolt csapatokból felderítőket küldtek még előrébb. Enegen-güjletünél létesítettek egy felderítő állomást, azon túl

Csekcsernél létesítettek egy felderítő állomást, azon túl Csikurkunál létesítettek egy felderítő állomást. Mikor előretolt csapatainkkal Altan, Kucsar, Szenggüm meg a többiek megérkeztek Utkijába, elhatározták, hogy letáboroznak. Ebben a pillanatban azonban a Csikurkunál felállított felderítőktől egy ember érkezett futva azzal a hírrel, hogy itt az ellenség. Mikor megjött a hír, nem szálltak táborba, hanem tovább mentek az ellenség felé, hogy nyelvet fogjanak. Egymásra bukkanva fogtak is nyelveket. Mikor kihallgatták, kik ők, megtudták, hogy Dzsamuka előre kiküldött csapatai: a mongoloktól Aucsu-baatur, a najmanok közül Bujruk kán, a merkitek közül Toktoa-beki fia, Kutu és az ojratok közül Kuduka-beki. Ezek négyen mint Dzsamuka előretolt csapatai vonultak felénk. Előreküldött csapataink amazokhoz átkiáltoztak, addig kiáltoztak, míg besötétedett. Holnap majd megküzdünk egymással – mondván, mindegyikük visszahúzódott, a derékhadhoz csatlakozott, s ott töltötte az éjszakát.

(143) Másnap megindították a seregeket. Mikor egymás közelébe jutottak, Köitennél hadirendbe állottak. Amikor az egyes csapatrészeket előre-hátra átcsoportosították és elrendezték, kiderült, hogy az említett Bujruk kán meg Kuduka varázslattal esőt és vihart tud előidézni. Fel is idézték varázslattal az esőt meg a vihart, az azonban ellenük fordult, s a varázs-eső meg vihar rájuk zúdult. Ők maguk képtelenek voltak tovább haladni, s egyik kátyú után a másikba ragadtak. Nem kedvel bennünket az Ég – mondták, és ki merre látott, elment.

(144) A najman Bujruk kán otthagyta a többieket, s az Altaj déli oldalán az Uluk-tak felé vonult. A merkit Toktoa fia, Kutu a Szelenga felé indult. Az ojrat Kuduka-beki az erdőbe igyekezve Siszgisz felé vette útját. A tajcsiut Aucsu-baatur az Onon felé vonult. Dzsamuka az őt kánná választó népeket kirabolta, majd maga is megindult haza az Ergüne mentén lefelé. Miután így szétugrasztották őket, Ong kán az Ergüne mentén lefelé Dzsamuka üldözésére indult, Dzsingisz kán pedig az Onon irányában a tajcsiut Aucsu-baaturt vette üldözőbe. Aucsu-baatur, ahogy megérkezett népéhez, sebbel-lobbal tovább költöztette őket. Aucsu-baatur és Kodun-orcsang, a tajcsiutok az Onon túlsó partján Hüleüt-turasznál csatarendbe állították seregeiket, hogy megütközzenek. Csatarendben álltak,

mikor Dzsingisz kán megérkezett. Megütköztek a tajcsiutokkal. Szüntelenül ide-oda hullámzott a csata, míg csak be nem sötétedett. Ekkor ugyanott a csatamezőn, egymással szemben töltötték az éjszakát. A nép, amely nagy sebbel-lobbal megjött, seregeivel együtt kerektáborba szállt, szintén ott töltötte az éjszakát.

(145) Ebben a csatában Dzsingisz kán megsebesült a nyakán, az ütőerénél. A vérzést elállítani nem lehetett, és ebben a szorongatott helyzetben meg kellett várni, míg lenyugszik a nap; ott helyben, szemben az ellenséggel letáboroztak hát. Az eldugult vért Dzselme szívta, száját már egészen összekente vérrel, de Dzselme nem kért mástól segítséget, hanem ott maradt a kán mellett, és vigyázott rá. Eltartott éjfélig, míg eldugult vérrel minduntalan tele lett a szája, s azt hol lenyelte, hol kiköpte. Mikor elmúlt éjfél, Dzsingisz kán belsejében megenyhült, s megszólalt: Egészen megalvadt a vér, megszomjaztam. Ekkor Dzselme süvegét, csizmáját, zekéjét, ruháját mind levetette, és egy szál nadrágban meztelen-csupaszon a szemben letáborozott ellenség közé futott. Odaát a kerektáborba szállt nép kocsijára fellépett, kancatejet keresett, de nem talált, mert azok siettükben kancáikat fejetlenül hagyták. Miután nem sikerült kancatejet találnia, az egyik kocsiról leemelt egy nagy vödör aludttejet, s a hátán elhozta. Útközben – sem menet, sem jövet – nem látta meg senki. Biztosan az Ég is óvta. Mikor elhozta az aludttejet a nagy vödörrel, akkor Dzselme még vizet is keresett. Azt is elhozta, összekeverte az aludttejjel, s odaadta a kánnak, hogy igyék. Háromszor szünetet tartva ivott is belőle a kán, majd így szólott: Belül szemeim megint megfényesedtek – szólt, nyújtózott egyet, majd felült. Már pirkadni kezdett, megvilágosodott az ég, s amint körülnézett, meglátta, hogy a hely körül, ahol feküdt, apró tócsákban áll az eldugult vér, amelyet Dzselme szívott, csak szívott, és kiköpdösött. Dzsingisz kán, mikor ezt meglátta, így szólt: Ez itt micsoda? Mi történt volna, ha egy kicsit messzebbre köpdöstél volna? Erre Dzselme így felelt: Amikor szorongatott helyzetben voltál, attól tartottam, hogyha eltávolodom, elszakítanak tőled. Siettemben lenyeltem, amit lenyeltem, kiköptem, amit kiköptem, izgalmamban még a hasamba is jutott belőle valamennyi. Dzsingisz kán erre így szólt: Mialatt ilyen állapotban itt feküdtem, meztelenül hogyan futhattál át? Ha elfogtak volna, nem mondtad-e volna meg,

hogy én ilyen állapotban vagyok? Dzselme ezt felelte: Azt gondoltam, ha meztelenül megyek oda, és elfognak, akkor azt mondom nekik: át akartam hozzátok állni, de megtudták, elfogtak, és hogy megöljenek, ruhámat mind elszedték, csak a nadrágot nem vették le rólam; hirtelen elszabadultam, s hozzátok menekültem. Hitelt adtak volna nekem, elláttak volna ruhával, és gondjukba vettek volna. Én azonban lóra pattanva nemde egy szempillantás alatt megjöttem volna? Ezt gondoltam magamban, és hogy a szomjúságtól elgyötört kánom kívánságát időben teljesítsem, szemrebbenés nélkül így határoztam, s elmentem. Dzsingisz kán erre így szólt: Mit mondjak most? Régen, mikor a három merkit megjött, s háromszor megkerülte a Burkant, életemet akkor mentetted meg először. És most megint visszaadtad életemet, mikor az alvadt vért ajkaddal kiszíttad. Azután mikor gyötört a szomjúság, szemrebbenés nélkül az ellenség közé hatoltál, szomjamat oltottad, s visszahoztál az életbe. E három szolgálatodra mindig emlékezni fogok. Ezt mondta a kán.

(146) Mire teljesen kivilágosodott, a csapatok, melyek velük szemben táboroztak, az éjszaka leple alatt szerteszéledtek. Csak azok az emberek maradtak ott, akik kerektáborban táboroztak le; minthogy messzire nem juthattak volna, nem vonultak el táborhelyükről. Dzsingisz kán is felkerekedett éjszakai szálláshelyéről, hogy a menekülőket visszatérítse. Amint így menetelt, s a menekülő népet visszatérítette, az egyik hágón ott állott egy pirosruhás nő, és keserves hangon, sírva, zokogva szólította Temüdzsint. Maga Dzsingisz kán is meghallotta ezt, s odaküldött egy embert, tudja meg, kinek a felesége az az asszony, aki ennyire jajveszékel. Az ember odament hozzá kérdezősködni, ekkor az asszony ezt mondta: Szorkan-sira leánya vagyok, Kadaannak hívnak. Az uramat a katonák elfogták, és meg akarják ölni. Amikor uramat meg akarták ölni, kiáltoztam és zokogtam, hogy Temüdzsin mentse meg őt. Amint megjött az ember és elmondta e szavakat, Dzsingisz kán meghallgatta az üzenetet, s odalovagolt Kadaanhoz. Ahogy Dzsingisz kán odaért hozzá, leszállt a lováról, s megölelték egymást. Az urát katonáink már korábban megölték. Miután Dzsingisz kán azt a népet visszahozta, a nagy sereggel ugyanott letáborozott, Kadaant odahívta, s maga mellé ültette.

Másnap reggel Szorkan-sira meg Dzsebe, a tajcsiut Tödöge emberei szintén megjöttek, Dzsingisz kán ekkor így szólt Szorkan-sirához:

Nyakra való súlyos fát
Nyomorultról leszedtétek,
Nyakra kötött kölöncöt
Nyomban földre vetettétek.

Apa, fiú, a ti érdemetek volt ez. Miért késtetek hát így meg? Szorkan-sira erre így válaszolt: Bensőmben már akkor bizalmat éreztem irántad. De hogy siethettem volna? Ha korábban sietve eljöttem volna, tajcsiut uraim hátrahagyott családom, vagyonom a földig perzselték volna. Ezt gondoltam, s nem siettem. De most megjöttünk, hogy kánunkhoz csatlakozzunk. Mikor szavait befejezte, helyeselt neki a kán.

(147) Dzsingisz kán azután ezt mondta: Amikor Köitennél hadirendbe állottunk, s ide-oda nyomakodva rendeztük sorainkat, a hegyoldalból egy nyíl repült ide, és harci paripámnak, a fehér pofájú, fekete sörényű, fekete farkú, hátán fekete csíkos fakó lovamnak eltörte első csigolyáját. Ki lőtte ezt a nyilat ide a hegyről? E szavakra így válaszolt Dzsebe: Én lőttem a hegyről. Ha most megölet a kán, tenyérnyi földön rohadok el, ha kegyelmet nyerek, a kán szolgálatában

Folyó mély vizét kiapasztom
Fényes követ szétmállasztom,

úgy vetem magamat előre érte;

Kész vagyok, ha kézzel int,
Kék követ ott szétzúzni,
Amikor mondja: rajta!
A fekete követ ekkor
Apróra morzsolom szét,

úgy vetem magamat előre érte. Dzsingisz kán erre így szólt. Ki egyszer ellenség volt, az az öldöklését, kártevését, de magát is titkolja, féket tesz nyelvére. Ez meg itt ni, öldöklését, kártevését nem

rejti, sőt nyíltan megvallja. Érdemes vele barátságot kötni. Dzsirkoadaj volt a neve, de mivel nyilával fehér pofájú, fekete sörényű, fekete farkú, hátán fekete csíkos fakómnak eltörte első nyakcsigolyáját, Dzsebének nevezem el, hadd harcoljon nyíllal. Dzsebe legyen a neved, és szolgálj mellettem. Ezt mondta a kán. Ez a története annak, mint jött el Dzsebe a tajcsiutoktól, és mint lett belőle bajtárs.

ÖTÖDIK KÖNYV

Leszámolás a tajcsiutokkal. Tarkutaj-kiriltuk, a tajcsiutok főnöke megmenekül. A kereitek fejedelmének, Ong kánnak korábbi, viharos élettörténete. Leszámolnak a tatárokkal is: megsemmisítő csapást mérnek rájuk, a tatár foglyokat pedig kegyetlen küzdelem után kiirtják. A tatár Jekecseren két lányának a története. Ong kán hadjárata a merkitek ellen. Dzsingisz kán és Ong kán közös hadjárata a najmanok ellen: győzelmet aratnak felettük a Kisilbas tavánál. Kökszeü-szabrak, a najman vezér az elvonuló győztesek után veti magát. Mielőtt ütközetre kerülne a sor, az éjszaka leple alatt Ong kán és Dzsamuka cserbenhagyja Dzsingisz kánt, mire az is elvonul. Kökszeü-szabrak üldözőbe veszi Ong kánt, súlyos csapást mér rá: Szenggüm is csaknem fogságba esik. Ong kán kérésére Dzsingisz kán négy bajnoka segítségével kimenti őket szorongatott helyzetükből. Ong kán hálából esküvel fiává fogadja Dzsingisz kánt. Dzsingisz kán házassági terveit azonban elhárítják, és Szenggüm mesterkedései következtében elhidegül köztük a viszony. Később mégis házasság ürügyén akarják tőrbe csalni Dzsingisz kánt. Mikor ez nem sikerül, összeesküvést szőnek ellene, és rajtaütéssel akarják elfogni. Az összeesküvés hírével Jekecseren két csikósa Dzsingisz kánhoz vágtat.

(148) Dzsingisz kán ekkor kirabolta a tajcsiutokat, a Tajcsiut-nembeli férfiakat, Aucsu-baaturt, Koton-orcsangot, Kuduudart meg a többi tajcsiutot földig perzselte és írmagostól kiirtotta. Népüket azonban elhozta magával, s a telet Kuba-kajában töltötte el.

(149) A nicsügüt-baarinok közül való Sirgüetü apó fiaival, Alakkal és Najaával együtt elfogták a tajcsiutok főnökét, Tarkutaj-kiriltukot, aki az erdőben rejtőzött el, minthogy halálos ellenség volt. Tarkutaj lóra szállni nem tudott, kocsira ültették hát. Amikor Sirgüetü apó fiaival, Alakkal meg Najaával Tarkutaj-kiriltukot magával vitte, Tarkutaj-kiriltuk fiai és öccsei futva közeledtek feléjük, hogy visszaragadják őt. Ahogy Tarkutaj fiai és öccsei futni kezdtek feléjük, Sirgüetü apó felszállt a kocsira, lovaglóülésben ráült a felállni nem tudó Tarkutaj hátára, kihúzta kardját, és így szólt: jönnek a fiaid meg

az öcséid, hogy visszaragadjanak téged. Ha nem is öllek meg, de mivel rád, kánomra kezemet emeltem, ha megölni is megöllek, mivel rád, kánomra kezemet emeltem, egyként akkor is megölnek engem. Minthogy így is, úgy is meg kell halnom, úgy halok meg, hogy magammal viszlek téged párnának. Erre lovaglóülésben rátelepedett, s kardjával éppen a torkát akarta elvágni, mikor Tarkutaj-kiriltuk harsányan öccseit, fiait szólítva ezt mondta: Sirgüetü meg akar engem ölni. Ha már megölt engem, és holt, élettelen tetememet elviszitek, mit kezdtek vele? Mielőtt megölne, forduljatok vissza gyorsan. Temüdzsin nem fog megölni engem. Temüdzsinért kiskorában elmentem, hogy elhozzam, és el is hoztam, mert

Olyan volt a szeme mint a tűz,
Orcája mint a napfény,

és mert gazdátlan szálláson, elhagyottan élt, és mert

Mint a harmadfű csikót is
Minduntalan tanítják,
Ilyenformán intettem,
Idomítottam őt én.

Még ha azt mondaná is, hogy megöl, biztosan nem tudna megölni. Most azt hallom:

Elméje
Elmélyül,
Szíve
Szépen nyílik.

Nem öl meg engemet Temüdzsin! Fiaim, öcséim forduljatok vissza gyorsan, nehogy Sirgüetü megöljön engem – kiáltozott jajveszékelve. Fiai és öccsei erre tanakodni kezdtek egymással. Azért jöttünk, hogy megmentsük apánk életét. Ha Sirgüetü már kioltotta apánk életét, mit kezdünk üres, élettelen testével. Mielőtt megölné, forduljunk vissza gyorsan; mondták és visszamentek. Alak meg Najaa, Sirgüetü apó fiai, akik érkeztükre eltávoztak, most visszajöttek. Apjuk megvárta, míg odaértek, akkor együtt tovább

indultak. Amint mentek, útközben, ahogy odaértek Kutukul-nuuhoz, egyszer csak megszólalt Najaa: Ha mi ezzel a Tarkutajjal mint fogollyal megérkezünk, Dzsingisz kán azt fogja mondani rólunk: Itt jönnek azok, akik törvényes kánjukra kezet emeltek! Miféle bizalmat érdemelnek az ilyen emberek? Meg aztán hogy fognak velünk szövetségre lépni? A szövetségre méltatlan embereket, az olyan embereket, akik kezet emelnek törvényes kánjukra, le kell fejezni, talán le is vágják a fejünket. Jobb, ha Tarkutajt most szélnek eresztjük, csak magunk megyünk Dzsingisz kánhoz, és megmondjuk: Eljöttünk felajánlani szolgálatunkat. És mondjuk meg azt is, hogy elfogtuk Tarkutajt, vele jöttünk, de nem tudtuk elárulni törvényes kánunkat, s szemtől szembe hogyan okozhattuk volna halálát? Szabadon engedtük hát, és eljöttünk, hogy őszintén szolgáljunk téged. Najaa szavait apa és fiú egyaránt helyeselte. Tarkutaj-kiriltukot Kudukul-nuunál így szabadon engedték. Amikor Sirgüetü apó fiaival, Alakkal és Najaával megjött, elmondták, miért jöttek. Sirgüetü apó Dzsingisz kánhoz így szólt: Tarkutaj-kiriltukot elfogtuk, de mikor úton voltunk, azt gondoltuk, hogy akit törvényes kánunknak tisztelünk, hogy okozzuk annak halálát. Nem tudtuk elárulni, elengedtük hát, s eljöttünk, hogy téged szolgáljunk. Dzsingisz kán erre ezt válaszolta nekik: Ha úgy jöttetek volna ide, hogy kezet emeltetek volna kánotokra, Tarkutajra, akkor nektek, mint olyan embereknek, akik törvényes kánjukra kezet emeltek, ivadékostul lefejezés lett volna sorsotok. Helyes, hogy arra gondoltatok, törvényes kánotokat nem árulhatjátok el – szólt, és megjutalmazta Najaát.

(150) Ezután eljött a kereit Dzsaka-gambu Dzsingisz kánhoz, mikor az a terszütöknél tartózkodott, hogy csatlakozzék hozzá. Amikor eljött, minthogy a merkitek megjelentek harcolni, Dzsingisz kán és Dzsaka-gambu megütköztek velük, és visszaverték őket. Magával hozta ekkor a tümentübegeneket meg az olon-dongkajitokat, e szétszórt kereit népeket, és behódolt neki. A kereit Ong kán, az korábban, Jiszügej-baatur idejében, szép egyetértésben élt vele, és Jiszügej-baaturral testvérséget kötött. Íme, így történt a testvérségük megkötése. Ong kán az apjának, Kurcsakusz-bujruk kánnak meg akarta ölni az öccseit, ezért ezek nagybátyjukkal, Gür kánnal szövetkeztek, fellázadtak ellene, s beszorították Karaun-

kabcsalba. Onnan száz emberrel kitört, és mikor Jiszügej kánhoz jött, az magához fogadta, saját seregét indította hadba, Gür kánt Kasin felé űzte, és Ong kánnak visszaadta népét. Ezért kötött hát vele testvérséget.

(151) Ezután Erke-kara, Ong kán öccse, mikor tulajdon bátyja, Ong kán meg akarta ölni, elmenekült, és behódolt a najman Inancsa kánnak. Inancsa kán útnak indította seregeit, erre Ong kán három város mellett elhaladva a kara-kitat Gür kánhoz menekült. Azután elszakadt tőle, s elhaladva az ujgurok és tangutok városai mellett, fogott magának öt kecskét, azok tejével táplálkozott, tevéből csapolt vér volt az itala. Mikor nagy nélkülözések közepette így megérkezett Güszeür-naur tavához, Dzsingisz kán elküldte hozzá követeit, Takaj-baaturt és Szükegej-dzseünt, tartva magát a testvérséghez, melyet korábban Jiszügejjel kötött. Dzsingisz kán pedig a Kerülen forrásától személyesen sietett elébe. Mivel kiéhezve, csontig soványodva jött meg Ong kán, külön szolgáltatást vetett ki számára, befogadta őt a kerektáborba és mindennel ellátta. Ezen a télen sorjában felszedelőzködtek, és Dzsingisz kán a telet Kuba-kajában töltötte el.

(152) Ekkor Ong kán öccsei és nemesurai ezt beszélték egymás között: Bátyánknak, a kánnak gyalázatos a jelleme, rothadt a mája belsejében, úgy is viselkedik. Testvéreit meggyilkolta. Megadta magát a kara-kidatoknak, és szenvedést hozott a népre. Most mit tegyünk vele? Ha meggondoljuk, mi is volt régen, hát mikor hétéves volt, a merkit nép elrabolta, és fekete-tarka bakkecske dakuban a Szelenga menti Buura pusztában a merkiteknél a mozsárban törés volt a dolga. Apja, Kurcsakusz-bujruk kán a merkit népet megrohanta, és kiszabadította a fiát. De amint megjött, tizenhárom éves korában, a tatár Adzsaj kán anyjával együtt megint elrabolta, és tevéit őriztette vele. Így élt ott, egyszer azután Adzsaj kán juhászát is magával hozva, visszaszökött. Ezután a najmanoktól féltében elmenekült, s a szartaulok földjén, a Csuj folyó mellett élő kara-kidat Gür kánhoz ment. Itt egy év sem telt belé, ismét elrugaszkodott, tovább vonult, s végigvándorolta az ujgurok meg a tangutok földjét. Vándorlása során nagy nyomorba jutott, fogott hát magának öt kecskét, azokat fejte, s tejükkel táplálkozott, tevéből csapolt vér volt az itala. Egy szál fekete sörényű, fekete farkú, hátán csíkos, fakó, vak lovával ínségében fiához, Temüdzsinhez jött, az külön

szolgáltatást vetett ki számára, s mindennel ellátta. Most pedig megfeledkezik arról, hogyan bánt vele fia, Temüdzsin, úgy viselkedik, hogy büdös a máj a belsejében. Mit tegyünk hát? Amit így maguk közt tanakodtak, Altun-asuk mind besúgta Ong kánnak. Altun-asuk ezt mondta: Igaz, én is csatlakoztam az összeesküvéshez, de téged, kánomat mégsem tudtalak elárulni. Erre Ong kán az összeesküvőket, El-kuturt, Kulbarit, Alin-tajsit, továbbá öccseit, nemesuraikat elfogatta. Öccsei közül Dzsaka-gambu elmenekült, és a najmanokhoz ment át. A többieket bilincsbe verve behozatta a jurtába, és így szólt hozzájuk Ong kán: Miben állapodtunk meg, amikor az ujgurok és a tangutok földjén jártunk? Mit tartsak az olyan emberekről, amilyenek ti vagytok? Szólt, levetette róluk a bilincset, és szemen köpte őket. Miután a kán leköpte őket, akik a jurtában voltak, mind felálltak, és leköpték őket.

(153) A telet áttelelve, a kutya-év (1202) őszén Dzsingisz kán a csakan-tatárok, az alcsi-tatárok és az arukaj-tatárok ellen Dalan-nemürgesznél csatasorba állott. Mielőtt harcra került volna a sor, Dzsingisz kán mindenkivel közölte a következő utasítást: Ha legyőzzük az ellenséget, nem állunk meg a zsákmánynál. Ha a győzelem végleges, úgyis miénk a zsákmány, és megosztozunk majd rajta. Ha az ellenség visszavonulásra kényszerítene bennünket, amint elérünk támadásunk kiinduló pontjára, visszafordulunk. Aki az eredeti támadási ponton nem fordul vissza, azt lefejeztetjük. Ezt az intézkedést adta ki valamennyiüknek. Dalan-nemürgesznél megütköztek, és a tatárokat visszavonulásra kényszerítették. Legyőzték őket, s amikor népükkel Ulkuj-silügeldzsitnél egyesülni kényszerültek, kirabolták őket. A csakan-tatár, alcsi-tatár, dutaut-tatár és az arukaj-tatár előkelőit, népét itt megsemmisítették. A kiadott utasítás szavait, melyben mindannyian megegyeztek, nem tartotta meg Altan, Kucsar és Daritaj, hanem megálltak a zsákmánynál. Ezért Dzsingisz kán Dzsebét meg Kubilajt elküldte hozzájuk, a zsákmányolt nyájat, valamint minden egyebet, amihez hozzájutottak, elvette tőlük.

(154) A tatárokat hatalmába kerítette, és teljesen kirabolta őket. Ekkor, hogy eldöntsék, mit tegyenek a néppel, Dzsingisz kán nemzetségével egy jurtába gyűlt össze nagy tanácskozásra. A tanácskozás során megállapodtak abban, hogy – mivel a tatár nép

ősidők óta nagyapáinkat, apáinkat gyilkolta – nagyapáink, apáink bosszúját megbosszuljuk, sérelmüket megtoroljuk, s a tengelyszöghöz mérve egy szálig kiirtjuk és elpusztítjuk őket. Akik megmaradnak, azokat rabszolgasorba taszítjuk, kit ide, kit oda, magunk közt szétosztjuk őket. A tanácskozás végeztével, mikor kimentek a jurtából, a tatár Jekecseren megkérdezte Belgütejtől, mit végeztek. Belgütej erre azt mondta: Abban állapodtunk meg, hogy mindnyájatokat a tengelyszeghez állítunk és lemészárolunk. Belgütej e kijelentéséről Jekecseren értesítette tatárjait, akik erre elsáncolták magukat. Amikor a magukat eltorlaszoló tatárokra katonáink rávetették magukat, nagy veszteségeket szenvedtek. A magukat eltorlaszolt tatárokat végül is nagy kínnal megadásra kényszerítve megtörték, és a tengelyszeghez állítva le akarták őket mészárolni. A tatárok azonban abban egyeztek meg, hogy minden ember kést rejt ruhája ujjába, s úgy hal meg, hogy párnát visz magával a halálba. A mieink ezúttal is súlyos veszteséget szenvedtek. Végül is a tatárokat a tengelyszeghez állították, és teljesen kiirtották. Ekkor Dzsingisz kán így szólt: Mivel Belgütej kibeszélte a nemzetségünkkel tartott nagy tanácskozás határozatait, csapataink súlyos veszteséget szenvedtek. Ezentúl a nagy tanácskozásokra Belgütejnek nem szabad belépnie. Amíg a tanácskozás tart, a kívüllevőknek tartson törvényt. Törvényt tartva ítélkezzék azok felett, akik veszekedésben, tolvajlásban vagy csalásban vétkeztek. Miután befejeztük a tanácskozást, és megittuk az áldomást, Belgütej és Daaritaj akkor beléphetnek hozzánk. Így rendelkezett.

(155) Ekkor a tatár Jekecseren leányát, Jiszügen-katunt Dzsingisz kán megtartotta magának. A nászéjszakán Jiszügen-kadun így szólt: Ha a kagán oly kegyes hozzám, és emberszámba vesz, s értéknek tekint engem, akkor törődni fog velem. De van nekem egy nővérem, idősebb nálam, Jiszüj a neve. Különb, mint én vagyok, s jobban illik fejedelmi férfihez. Nemrég ment férjhez. Most ebben a felfordulásban elkeveredett valahová. Erre Dzsingisz kán így szólt: Ha nővéred nálad is szebb, megkerestetem. Ha nővéred megjönne, átengednéd-e neki helyedet? Jiszügen-kadun erre így válaszolt: Ha a kagán olyan kegyes, mihelyt meglátom nővéremet, átengedem neki helyemet. Erre Dzsingisz kán kiadta a parancsot, hogy kerestessék meg. Katonáink rá is akadtak, amint az erdőben bujkált

ifjú férjével, akihez hozzáadták. Férje elmenekült, őt pedig elhozták ide. Amikor Jiszügen-katun meglátta nővérét, korábbi ígéretét beváltva felállt, leültette arra a helyre, ahol ő ült, maga pedig lejjebb foglalt helyet. Mivel Jiszüj-kadun csakugyan olyan szép volt, amilyennek Jiszügen-katun mondotta, Dzsingisz kán belészeretett, elvette, és feleségei sorába iktatta.

(156) A tatár nép teljes megsemmisítése után egy napon Dzsingisz kán kint ült, és másokkal együtt iddogált. Amint Jiszüj-kadun és Jiszügen-kadun között ott ült és iddogált, Jiszüj-kadun egyszer csak nagyot sóhajtott. Dzsingisz kán erre gondolt valamit magában, oda hívatta Boorcsut, Mukalit s más nemesurakat, és így szólt: Az itt összegyűjtött embereket mind állítsátok fel törzsek szerint külön-külön. Aki nincs a saját törzsével, azt állítsátok külön. Így rendelkezett. Amikor törzsek szerint külön-külön felállították az embereket, egy fiatal, jóképű legény a törzseken kívül, egyedül állt. Mikor megkérdezték, kicsoda, ezt válaszolta: Én vagyok a vő, akihez a tatár Jekecseren Jiszüj nevű lányát adták. Amikor rajtunk ütött az ellenség, megijedtem, és elmenekültem. Most aztán előjöttem, mert megnyugodtam, s elindultam. A sok ember között ugyan hogy ismernének fel? E szavakat jelentették Dzsingisz kánnak, mire az így szólt: Ellenség volt, csavargó tolvaj lett belőle, most meg kémkedni jött ide. Az ilyeneket a tengelyszeghez kell állítani. Mit késlekedtek? Pusztuljon a szemem elől! Erre nyomban le is vágták a fejét.

(157) Ugyanebben a kutya-évben, mikor Dzsingisz kán a tatár nép ellen vonult, Ong kán megtámadta a merkit népet, és Toktoa-bekit a Barkudzsin medence felé űzte, Toktoa legidősebb fiát, Gögüsz-bekit pedig megölte, Toktoa lányait, Kutuktajt és Csaalunt, valamint feleségeit elrabolta, fiait, Kutut meg Csilaunt népükkel együtt elfogta. A zsákmányból Dzsingisz kánnak nem adott semmit.

(158) Ezután Dzsingisz kán és Ong kán a najmanok gücsügüt nemzetségéből való Bujruk kánja ellen vonult, aki akkor az Uluk-tak menti Szokok vize mellett tartózkodott. Mikor odaérkeztek, Bujruk kán már nem tudta csapatait hadirendbe állítani, ezért átkelt az Altajon, és elvonult. Ahogy Bujruk kánt a Szokok vizétől az Altajon keresztül a Kum-singgir melletti Ürünggü mentén lefelé üldözték, egyszer csak megjelent felderítőként az ő részéről egy Jedi-tubluk

nevezetű nemesúr. Felderítőink üldözőbe vették, mire az eliramodott a hegyen fölfelé, közben azonban nyeregtartó szíja elszakadt, és ő fogságba esett. Az üldözést tovább folytatták az Ürünggü mentén lefelé. Kisilbas tavánál utol is érték őket, itt Bujruk kánra döntő csapást mértek.

(159) Ezután Dzsingisz kán és Ong kán hazafelé tartottak. Ezalatt a najman bajnok, Kökszeü-szabrak Bajidarak-belcsirnél hadirendbe szedte seregeit, azzal a szándékkal, hogy megütközzék velük. Dzsingisz kán és Ong kán szintén hadirendbe szedték seregeiket, hogy harcba bocsátkozzanak. Mire azonban odaértek, beállt a sötétség. Harcirendben éjszakai pihenésre vonultak azzal, hogy másnap majd megütköznek. Ekkor Ong kán táborában tábortüzeket gyújtottak, s az éjszaka leple alatt felfelé a Kara-szeül mentén elvonult.

(160) Ekkor Dzsamuka Ong kánnal együtt szintén elvonult. Menet közben Ong kánhoz így szólt Dzsamuka: Az én Temüdzsin andám régóta követküldő viszonyban van a najmanokkal, most nem is jött velünk. Kán, kán, egy helyben megülni szerető pacsirta vagyok én, és vándorpacsirta az én andám. Bizonyosan azért ment a najmanokhoz, mert meg akar nekik hódolni; ezért maradt hátra. Dzsamuka szavára így szólt az Ubcsik-nembeli Gürin-baatur: Hízelgésből hogyan rágalmazhatja meg valaki becsületes testvérét?

(161) Dzsingisz kán változatlanul ott töltötte az éjszakát, hogy majd megütközzék. Másnap reggel azonban, amint a hajnali derengésben átnézett Ong kán állásaira, üres volt minden. Hát ezek halotti áldozatnak szántak bennünket! Mondotta Dzsingisz kán, és ezután ő is elvonult. Átkelt az Eder-Altaj völgyszorosán, s ugyanebben az irányban vonult tovább, majd a Szaari-pusztában táborozott le. Ezután Dzsingisz kán és Kaszar tisztába jöttek a najmanok szándékaival, többé nem is sorolták őket embereik közé.

(162) Kökszeü-szabrak üldözőbe vette Ong kánt, s Szenggüm családját, népével együtt, elrabolta, és magával vitte Ong kán Telegetü-amaszarban tartózkodó fele népét és nyáját is, majd hazatért. A hadivállalkozás alkalmával jelen voltak a merkit Toktoa fiai, Kutu meg Csilaun is, de azok népüket magukkal vitték, Ong kánt otthagyták, s a Szelenga mellett lefelé elvonultak, hogy apjukhoz csatlakozzanak.

(163) Miután Kökszeü-szabrak kirabolta Ong kánt, a kán követeket küldött Dzsingisz kánhoz. A követek útján ezt üzente: A najmanok elrabolták népemet, feleségemet, gyermekemet, arra kérlek téged, fiam, küldd el nekem négy bajnokodat, és mentsd meg nekem népemet. Dzsingisz kán erre hadirendbe szedte seregét, s elküldte négy bajnokát: Boorcsut, Mukalit, Borokult és Csilaun-baaturt. Mielőtt a négy bajnok megérkezett volna, Szenggüm Hulaan-kutnál harcba akart bocsátkozni az ellenséggel, lova azonban tomporán megsebesült, és Szenggüm azon a ponton volt, hogy fogságba esik. A négy bajnok éppen ekkor ért oda, megmentették őt, népét, családját mind kiszabadították. Ekkor Ong kán így szólt: Régen a te jó apád népemet, mely ugyanígy tönkrement, visszaszerezte nekem. Most az én fiam elküldte négy bajnokát, tönkrement népemet megint visszaszerezte nékem. Az Ég és Föld védőszelleme a tanúm, hogy ezt meghálálom.

(164) Ong kán még ezt mondta: Jiszügej-baatur, esküvel fogadott testvérem elveszett népemet egyszer már visszaszerezte nékem; Temüdzsin fiam elveszett népemet megint visszaszerezte nékem. Amikor az apa és fiú szétszéledt népemet újra összeszedték, hát kinek a kedvéért fáradtak, hogy összeszedjék:

Megöregedtem biz én,
Megyek már, nemsokára,
Magas hegynek csúcsára.
Már én bizony megvénhedtem,
Majd ha felhágok egyszer
Magas szent hegy ormára,
Ki fogja az én népemet
Kormányozni akkor?

Öcséim képességek nélkül valók. Egyetlen fiam van, Szenggüm, de ő mintha nem is volna. Temüdzsin fiamat Szenggüm bátyjává teszem, két fiam lesz, és akkor megnyugszom majd. Ong kán Dzsingisz kánnal együtt megjelent a Tola mellett a fekete erdőben, ott egymást apává-fiúvá fogadták. Az apává-fiúvá fogadással így állt a dolog. Régen Jiszügej kán atyával Ong kán testvérségre lépett,

ennek alapján ő már apának számított. Ez volt hát alapja, hogy most egymást apává-fiúvá fogadták. Akkor különösen megfogadták:

Ellenség hadára rontva,
Egy szívvel-lélekkel
Egymás mellett harcolunk;
Erdei vadra törve,
Egy szívvel-lélekkel
Együtt vadászunk.

Dzsingisz kán és Ong kán még ebben is megállapodtak:

Mérges kígyó uszíthat,
Mégsem esünk egymásnak.
Szájjal-foggal ha szólunk,
Szót értünk mi egymás közt.
Undok méregfogas kígyó
Uszít minket sziszegve,
Utált szavát megvetjük,
Szájjal-nyelvvel ha szólunk,
Szívünk egymást megérti.

Ezt megfogadták, és barátságra léptek egymással.

(165) Ha barátság, hát legyen kétszeres barátság, gondolta Dzsingisz kán, és Dzsöcsi számára megkérte Szenggüm húgát, Csaur-bekit, ugyanakkor cserébe felajánlotta Szenggüm fia, Tuszaka számára a mi Kodzsin-bekinket. Szenggüm ekkor azonban dölyfösen így szólt: Ha valaki közülünk hozzájuk menne, az ajtószegletben állva szüntelen a főhelyre nézne. Ha valaki közülük hozzánk jönne, a főhelyen ülve is az ajtószegletet szemlélné. Lenézve bennünket dölyfösen így beszélt. Csaur-bekit nem adta, ellenkezőleg, igen haragudott. E szavakra Dzsingisz kán Ong kántól és Nilka-szenggümtől szívében elhidegedett.

(166) Az elhidegedésről tudomást szerzett Dzsamuka, és a disznó-év (1203) tavaszán Dzsamuka, Altan, Kucsar, Kardakidaj, Ebügedzsin, Nojakin, Tooril a Szügeen-nemzetségből, Kacsiun-beki, ezek mindnyájan egy véleményre jutva felkerekedtek, s elmentek Nilka-szenggümhöz, aki ekkor a Dzsedzseer-ündür északi oldalán, a

Berke-eleten tanyázott. Dzsamuka így áskálódott: Temüdzsin, az én andám állandóan híreket és követeket küld a najman Tajang kánhoz. Szája folyvást apáról-fiúról beszél, magatartása azonban egészen más. Hisztek-e neki? Ha váratlanul nem üttök rajta, mi lesz veletek? Ha Temüdzsin anda ellen mentek, én majd oldalba kapom őt. Altan és Kucsar erre így szólt. Mi meg neked Höelün fiai közül

Bátyjával elbánunk,
Öccsét örökre elűzzük.

Ebügedzsin, Nojakin és Kardaat ezt mondta: Kedvedért

Kezét kezéhez kötözzük,
Lábát lábához láncoljuk.

Tooril pedig így szólt: a legjobb, ha odamegyünk, és elvisszük Temüdzsin népét. Ha elvesszük népét, nép nélkül mihez kezdenek ezek! Kacsiun-beki ezt mondta: Nilka-szenggüm, te fiú, ahová csak gondolod, veled megyünk:

Magasnak csúcsára,
Mélynek fenekére.

(167) Mindenben megállapodtak, és ekkor Nilka-szenggüm a megállapodásról Szajkan-tödöen útján értesítette apját, Ong kánt. Miután elmondták Ong kánnak az üzenetet, az így szólt: Hogyan gondolhattok ilyesmire fiammal, Temüdzsinnel szemben? Eddig ő volt a támaszunk. Ha most fiam ellen ily gonoszat forralunk, megver bennünket az isten. Dzsamuka összevissza beszél, mindig azt mondja: nemde-ugyebár? Így üzente meg, hogy nem tetszik neki a dolog. De Szenggüm üzenetet küldött újból: Ha egyszer olyan ember beszél, akinek szája van, nyelve van, miért nem hiszel neki? Még kétszer-háromszor üzent, de semmire sem ment, akkor személyesen ment oda, és ezt mondta: Bár még életben, jó erőben vagy, már nem vesz bennünket semmibe. Valóban, ha majd te, az ő apja, a kán,

Fehértől fuldokolsz,

Feketétől haldokolsz,

vajon engedi-e akkor, hogy mi kormányozzuk a népedet, amelyet oly nagy fáradsággal és oly nagy számban gyűjtött össze az apád, Kurcsakusz-bujruk kán? Kinek és hogyan hagyja majd kormányozni? Ong kán erre így szólt: Gyermekemet, fiamat hogy taszítsam el? Eddig támaszunk volt, illik-e most gonoszat forralni ellene. Megver érte bennünket az isten. E szavakra fia, Nilka-szenggüm megharagudott, bevágta az ajtót, és elment. De aztán megsajnálta Ong kán a fiát, Szenggümöt rosszkedvéért, visszahívatta, és így szólt: Hát csakugyan kegyelni fog bennünket az Ég? Mivelhogy én fiamat elárulni nem tudom, csináljatok, amit akartok, a ti dolgotok.

(168) Erre Szenggüm így szólt: Ezek megkérték a mi Csaur-bekink kezét, most hívjátok meg eljegyzési lakomára. Kitűzzük a napot, idehívatjuk, és itt majd elfogjuk őt. Ezt javasolta, és ebben meg is állapodtak. Megüzenték hát: Odaadjuk Csaur-bekit, gyertek az eljegyzési lakomára! A meghívásra Dzsingisz kán el is indult tíz emberével. Útközben betért éjszakára Mönglik atya jurtájába. Ekkor így szólt Mönglik atya: Amikor megkértük Csaur-bekit, ugyanezek az emberek lefitymáltak bennünket, és nem adták. Hogy van az, hogy most, ezzel ellenkezően, eljegyzési lakomára hívtak? Ezek a hencegő emberek miért hívnak, és miért mondják korábbi szavukkal ellenkezőleg, hogy odaadják a lányt? Ez olyan megbízhatatlan nemde-ugyebár észjárás. Fiú, körültekintéssel járj el. Ürügyül üzend meg, hogy itt a tavasz, méneseink soványak, előbb fel kell hizlalnunk őket. Ne menj oda, Bukatajt és Kiratajt küldd az eljegyzési lakomára. Dzsingisz kán Mönglik atya jurtájából hazatért. Mikor megjött Bukataj meg Kirataj, Szenggümék így beszéltek egymás között: rájöttek tervünkre, de holnap reggel bekerítjük és elfogjuk őt.

(169) A megállapodást, hogy Dzsingisz kánt bekerítik és elfogják, Altan öccse, Jekecseren hazatérve elbeszélte: Megállapodtunk, hogy holnap reggel elfogjuk Temüdzsint. Ha valaki szavaimat hírül vinné Temüdzsinnek, mily nagy volna jutalma! Amikor így beszélt, megszólalt felesége, Alak-it: Micsoda ostobaságokat beszélsz össze! Embereink közül valaki még komolyan vehetné! Amint így beszélgettek, csikósa, Badaj behozta a tejet, és meghallotta ezt a beszédet, majd visszament. Badaj miután kiment, csikós barátjának,

Kisliknek elmondta, mit beszélt Cseren. Kislik erre így szólt: Én is odamegyek, megtudom, miről is van szó. Szólt, és odament a jurtához. Cseren fia, Narin-keen kint ült, nyílhegyeit köszörülgette, közben ezt mondta: Miről beszéltünk az imént? Ki kellene érte tépni a nyelvünket. Most már kinek tehetünk féket a nyelvére? Ezt mondta Narin-keen, és még odaszólt csikósának, Kisliknek: Fogd meg, és hozd ide a Merkidej fehér lovat meg a Fehér pofájú pejkót. Kösd meg őket, az éjszaka korán ellovagolunk. Kislik elment, és ezt mondta Badajnak: Ellenőriztem, amit az előbb mondtál. Igaz. Most ketten elmegyünk, megvisszük Temüdzsinnek a hírt – állapodtak meg. Befogták a Merkidej fehér lovat meg a Fehér pofájú pejkót, és megkötötték. Még az este kunyhójukban megölték egyik bárányukat, ágyuk deszkájánál megsütötték. Felpattantak a felnyergelve megkötött Merkidej fehér lóra meg a Fehér pofájú pejkóra, és elindultak az éjszakában. Az éj folyamán megérkeztek Dzsingisz kánhoz. A jurta mögött beszélni kezdett Badaj és Kislik. Amit Jekecseren mondott, amit Naarin-keen nyílhegyeit köszörülve, ültében mondott, meg azt, hogy a Merkidej fehér lovat és a Fehér pofájú pejkót fogd meg és kösd meg, mind-mind elbeszélték neki. Aztán még ezt mondta Badaj és Kislik: Ha Dzsingisz kán olyan kegyes, nincs helye késedelemnek: abban állapodtak meg, hogy bekerítenek és elfognak téged.

HATODIK KÖNYV

Dzsingisz kán elmenekül embereivel. Ong kán Dzsamukával üldözőbe veszi őket. Dzsamuka kétszínű játékkal Dzsingisz kán ellen uszítja Ong kánt, ugyanakkor titokban értesíti Dzsingisz kánt a készülő támadásról. Az ütközet a Kalakaldzsit pusztában zajlik le: mindkét fél komoly veszteséget szenved, s visszavonul. Dzsingisz kán Dalan-nemürgesznél megvárja sebesült híveit, majd folytatja útját a Kalka mentén, s az onggiratok meghódítása után a Töngge patak közelében tábort ver. Innen követei útján drámai üzeneteket küld ellenfeleihez, elsősorban Ong kánhoz, aki esküvel fogadkozik és ígér hűséget. Hasonló üzenetek Dzsamukához, Altanhoz, Kucsarhoz, Toorilhoz és Szenggümhöz. Szenggüm kihívó válaszára Dzsingisz kán tovább indul, és Baldzsuna tavánál száll táborba. Ide érkezik Dzsingisz kán testvére, Kaszar is, aki Ong kántól szökött meg. Kölcsönös követküldés után Dzsingisz kán seregeivel rajtaüt a mit sem sejtő kereiteken, akik hosszú, véres küzdelem után megsemmisítő vereséget szenvednek. Ong kánnak és Szenggümnek a nagy kavarodásban sikerül elmenekülnie.

(170) Miután Dzsingisz kán meghallgatta, amit mondtak, hitelt adott Badaj és Kislik szavának, s még az éjszaka értesítette közelében tartózkodó bizalmas embereit. Hogy könnyítsenek magukon, otthagyták holmijukat, és az éjszaka folyamán elmenekültek. A Mau-ündür északi oldalán vonultak végig. A Mau-ündür északi oldalán utóvédnek megtette az Urjangkaj-nembeli Dzselme-koát, akiben megbízott, maga mögött felderítőket hagyott hátra, és őröket állított, s úgy vonult tovább. Így menetelt hát tovább. Másnap délben – hogy megvárja, míg alkonyodni kezd – a Kalakaldzsit homokpusztára érve megálltak enni és pihenni. Míg ettek és pihentek, Alcsidaj paripáinak őrzői, Csigidej és Jadir elmentek, egyik a másik után, hogy paripáikat a zöldben legeltessék. Ekkor meglátták a port, amelyet hátul, a Mau-ündör déli oldalán, a Hulaan-burkat előtt elvonuló ellenség vert fel. Itt az ellenség – mondották, és paripáikat maguk előtt hajtva visszajöttek. A hírre, hogy itt az ellenség, odanéztek, és látták, hogy a Mau-ündür déli

oldalán és Hulaan-burkat előtt elvonulva csak verik fel a port. Ez Ong kán! Üldözőbe vett bennünket, most itt jön. Dzsingisz kán, amint észrevette a port, összefogatta a lovakat, felmálháztak és elvágtattak. Ha ezt akkor nem veszik észre, úgy lepték volna meg őket, hogy mit sem sejtenek. Amint így közeledtek, Dzsamuka Ong kán mellett haladt. Ong kán megkérdezte ekkor Dzsamukát: Temüdzsin fiamnál kik azok, akik értenek a harchoz? Dzsamuka a kérdésre így válaszolt. Hát itt vannak az uruutok meg a mangkutok, az ő népe. Ezek az emberek jól harcolnak aztán:

Ha ellenséget bekerítnek,
Hadsoruk mind egyenes marad.
Robogva ha hátrálnak,
Rendjeik rendezettek.

Gyermekkortól kezdve kardhoz, lándzsához szokott emberek ezek. Fekete és tarka jakfarkas zászlaik vannak. Ezektől az emberektől bizony óvakodni kell. E szavakra Ong kán így válaszolt: Hát ha így van, akkor dzsirgin vitézeink közül Kadakot állítjuk velük szembe, és dzsirgin vitézeinket vetjük be ellenük. A dzsirginek megerősítésére a tümentübegenek közül Acsik-sirunt vetjük be, a tübegenek megerősítésére Ong kán ezer nappali testőrének az élén Koril-silemün-tajsi támadjon. Az ezer nappali testőr megerősítésére a derékhaddal mi indulunk majd támadásra. Ong kán még ezt mondta: Dzsamuka öcsém, te vezesd hadba a seregünket. Erre Dzsamuka félrevonult, s bajtársaihoz így szólt: Ong kán azt mondja, vegyem át serege parancsnokságát. De én sohasem voltam képes harcolni az anda ellen. Hogy most én legyek a sereg parancsnoka, ez annyit jelent, hogy Ong kán nálam alábbvaló. Alkalmi barát! Hírt küldök az andának, legyen az anda résen. Dzsamuka titokban megküldte a hírt Dzsingisz kánnak, s ezt üzente: Ong kán megkérdezte tőlem, Temüdzsin fiánál kik azok, akik értenek a harchoz. A kérdésre ezt válaszoltam: az uruutok meg a mangkutok járnak az élen. Szavaimra – dzsirginjeiket tartva a legtöbbre – őket állították a csatarend élére. A dzsirginek megerősítésére a tümentübegenek közül Acsik-sirunt jelölték ki. A töbegenek megerősítésére az olon-dongkajitokat jelölték ki. JA dongkajitok

megerősítésére Ong kán ezer testőrének a parancsnokát, Kori-silemün-tajsit jelölték ki, végül pedig abban állapodtak meg, hogy az ő megerősítésére Ong kán derékhadával áll fel harci felkészültségben. Ong kán még ezt mondta: Dzsamuka öcsém, te vezesd harcba a sereget. Ezt a megbízást adta nekem. Hogy tudnának seregükkel veled szembeszállni? Ebből is kiviláglik: csak alkalmi barát ő! Én régebben sohasem voltam képes harcolni az anda ellen, de Ong kán nálam alábbvaló. Anda, ne félj, légy résen! Ezt üzente.

(171) Amikor megjött a hír, így szólt Dzsingisz kán: Dzsürcsedej bátya, az uruutok közül, mit szólsz hozzá: téged teszlek seregeim élére. Mielőtt Dzsürcsedej szóra nyithatta volna száját, megszólalt Kujildar-szecsen a mangkutok közül: Én akarok harcolni az anda előtt. Később, mikor majd árva fiaimat gyámolítani kell, az andának legyen rájuk gondja. Dzsürcsedej erre így szólt: Dzsingisz kán előtt hadd harcoljunk az élen mi, uruutok és mangkutok. Erre Dzsürcsedej és Kujildar uruutjaikkal és mangkutjaikkal Dzsingisz kán előtt csatarendbe álltak. Amint csatarendbe álltak, megérkezett az ellenség is, a dzsirginekkel az élen. Ahogy megjöttek, az uruutok meg a mangkutok nyomban rájuk vetették magukat, és legyőzték a dzsirgineket. Amikor győztesen tovább nyomultak, rájuk támadt a tümentübegenek közül való Acsik-sirun. A támadás során Acsik-sirun átszúrta Kujildart, a lováról a földre taszította. A mangkutok erre visszafordultak, és körülvették Kujildart. Dzsürcsedej uruutjaival támadásra indult, és leverte a tümentübegeneket. Amikor győztesen tovább vonultak, az olon-dongkajitok támadtak rájuk. Dzsürcsedej az olon-dongkajitokat is legyőzte. Amikor győztesen tovább hatoltak, rájuk támadt Kori-silemün-tajsi az ezer nappali testőrrel. Dzsürcsedej Kori-silemün-tajsit is visszaszorította. Győztesen megint tovább indultak, ekkor – Ong kán engedélye nélkül – rájuk akart támadni Szenggüm, de kifestett arcát átlőtték; Szenggüm nyomban a földre zuhant. Amikor Szenggümöt a földre taszították, a kereitek megfordultak, s mindnyájan Szenggüm köré gyűltek. Legyőzték hát őket, és amikor a lenyugvó nap a domb tetejét súrolta, a mieink visszajöttek. Kujildart, aki sebesülten a földre zuhant, magukhoz vették, és úgy indultak meg visszafelé. Dzsingisz kán eltávozott a

helyről, ahol a mieink Ong kánnal megütköztek; este felszedelőzködött, s egy távolabbi helyen szállt meg éjszakára.

(172) Az éjszakát készenlétben töltötték el; megvárták, míg kivilágosodik, ekkor számba vették, megvan-e mindenki: Öködej, Borokul és Boorcsu hiányoztak. Dzsingisz kán ekkor így szólt: Boorcsu és Borokul, ez a két megbízható ember Öködejjel maradt. Akár élnek, akár meghaltak, semmiképpen sem hagyták egymást cserben. A mieink lovuk kantárszárával kezükben töltötték az éjszakát. Dzsingisz kán így szólt hozzájuk: Ha utánunk jön az ellenség, harcba szállunk vele. És csakugyan: hadirendbe álltak, s vártak. Amikor kivilágosodott, arra lettek figyelmesek, hogy közeledik valaki feléjük. Amint közelükbe ért, felismerték, hát Boorcsu volt. Megvárták, míg odaért Boorcsu, s ekkor így szólt Dzsingisz kán: Áldott legyen az örökkévaló Ég! – szólt, és mellét öklével verdeste. Boorcsu erre így szólt: A támadáskor lovamat kilőtték alólam, s az a földre zuhant, én meg gyalogszerrel futottam tovább. Ekkor történt éppen, hogy a kereitek megfordultak, és körülállták Szenggümöt. Ebben a pillanatban észrevettem egy málhás lovat, amely éppen ott állt meg, s melynek málhája félrebillent egyik oldalára. A málhát levágtam, felpattantam a málhás nyeregbe, és eljöttem. Megtaláltam, s követtem a nyomokat, melyeket a mieink hagytak, mikor onnan elmentek. Most aztán itt vagyok.

(173) Alig telt el azután valamelyes idő, megint egy ember közeledett feléjük. Amint közelebb ért, alul még mintha valaki lógatta volna a lábát, de úgy látszott mégis, mintha egy ember volna. Amikor egészen odaért, látták, Öködej mögött Boroku ült a nyeregben, szája szegletéből szivárgott a vér. Így érkeztek oda. Öködej nyakán az ütőerét egy nyíl megsebezte, amikor vére megalvadt, Borokul szájával kiszívta az eldugult vért, és hagyta, hogy a szája szélén csorogjon a vér; így jöttek meg. Mikor meglátta őket Dzsingisz kán, szeméből kicsordultak a könnyek, és szenvedett szívében. Nyomban tüzet rakott, kiégettette a sebet, és meghagyta, keressenek italt Öködejnek, s adják oda neki. Ha jött volna az ellenség, kész lett volna vele szembeszállni. Borokul azonban így szólt: Az ellenség által felvert por a túlsó oldalon, a Mau-ündürtől délre, a Hulaan-burkat felé száll, magasan felfelé. Elmentek azok a túlsó irányban. Borokul e szavaira így válaszolt: Ha ide jöttek volna, szembe

szálltunk volna velük. És ha megfutamított volna bennünket az ellenség, seregünket újra rendbeszedtük volna, s szembeszálltunk volna vele. Mondotta, és tovább vonultak. Ahogy így vonultak, az Ulkuj-silügeldzsit mentén felfelé haladtak, majd betértek a Dalan-nemürgeszbe.

(174) Ezután megjött ide Kadaan-daldurkan, odahagyva feleségét, fiait. Amikor megjött Kadaan-daldurkan, elmondta, mit beszélt Ong kán. Ong kán, mikor Szenggüm kifestett arcát egy ucsumak-nyíllal átlőtték, s a földre zuhant visszafordulva körülvették őt, akkor ezt mondta:

Veszteg maradnunk bár jobb lett volna,
Vesztünkbe rohantunk.
Távol maradnunk bár tanácsos lett volna,
Támadtuk őket.
Szegény fiam arcába
Szeget magam verettem.

Hogy megmentsük fiam életét, támadjuk meg őket újra! Erre Acsik-sirun így szólt: Kán, kán, hagyd el! Fiút kívántál, ki még nem volt sehol; bűbájjal, varázzsal abuj-babujt mormolva, imával könyörögtünk érte. Hogy aztán végre megszületett a fiú, Szenggüm, törődjünk hát vele. A mongolok nagy része, Dzsamukával, Altannal és Kucsarral együtt nálunk van. A Temüdzsinnel ellenünk lázadt mongolok ugyan hová mehetnének? Ezek már odáig jutottak, hogy

Futó lovuk hátán hálnak,
Fák lombja a födelük.

Ha nem jönnek maguktól ide, oda megyünk, ruhánk szegélyébe összeszedjük őket, mint a lóganéjt, és majd idehozzuk mi őket. Acsik-sirun e szavaira ezt mondta Ong kán: Ha így van, csak a fiamnak ne legyen valahogy baja, ne zaklassátok fiamat, hanem viseljétek gondját. Szólt, s hazatért a csatatérről. Így beszélt a követ.

(175) Ezután Dzsingisz kán elvonult Dalan-nemürgeszből a Kalka mentén lefelé, és számba vette seregét. Mikor a számlálást megejtették, kétezerhatszázan voltak. Ezerháromszáz emberrel Dzsingisz kán a Kalka nyugati oldalán indult tovább,

ezerháromszázzal pedig a Kalka keleti oldalán az uruutok és mangkutok vonultak. Így vándoroltak előre, élelmükről vadászattal gondoskodtak. Kujildar sebe még nem gyógyult be, s bár Dzsingisz kán intette, nem hallgatott rá, vadászni indult ő is. Sebe felszakadt, és meghalt. Holttestét Dzsingisz kán a Kalka menti Or-nuu Keltegei-kada nevű helyén temettette el.

(176) A kán tudomására jutott, hogy ahol a Kalka a Bujur tóba ömlik, ott él Terge-emel meg a többi onggirat. Elküldte hát hozzájuk Dzsüresedejt uruutjaival együtt, és megizente: Ha az onggirat nép, úgy mint régen,

Onokáik orcájával,
Szép lányaik szépségével

gondol, akkor békésen meghódol, ha azonban lázadás jár a fejében, akkor biz fegyverrel támadunk rája. Mikor az üzenetet átadta Dzsürcsedej, békésen behódoltak neki. Minthogy békésen meghódoltak, Dzsingisz kán semmijükhöz nem nyúlt.

(177) Miután az onggiratokat meghódította, tovább ment, s a Töngge pataktól keletre letáborozott. Ekkor Dzsingisz kán Arkaj-kaszarra és Szügegej-dzseünre a következő üzenetet bízta: A Töngge pataktól keletre megszálltam. Füve kitűnő, lovaink megizmosodtak. Kán atyámnak mondd meg ezeket: Fejedelmi atyám, mely sérelem miatt ijesztettél rám? És ha már meg kellett engem ijesztened, miért nem úgy ijesztettél meg, hogy a te rossz fiaid meg a te rossz menyeid kedvükre kialhassák magukat? Miért úgy ijesztettél meg, hogy a széket, melyen magasan ültek, lesüllyesztetted, a füstöt, mely sátraikból felszállt, szerteszórtad? Fejedelmi atyám:

Oldalvást tőrt vető
Ontotta ki véred?
Rejtekből kirontó
Riasztott meg téged?

Fejedelmi atyám, miben állapodtunk meg mi ketten? A Dzsorkal-kun menti Hulaanuut-boldauton, a Vörös dombokon nem fogadtuk-e meg:

Mérges kígyó uszíthat,
Mégsem esünk egymásnak.
Szájjal, foggal ha szólunk,
Szót értünk mi egymással.

Hát nem ezt ígértük egymásnak? És most, fejedelmi atyám, vajon foggal, szájjal szót értettünk egymással, és úgy hagytál el engemet?

Undok méregfogas kígyó
Uszít minket sziszegve,
Utált szavát megvetjük:
Szájjal, nyelvvel ha szólunk,
Szót értünk mi egymás közt.

Hát nem ezt ígértük egymásnak? És most, fejedelmi atyám, vajon nyelvünkkel, szájunkkal szót értettünk-e egymással, és úgy váltál el tőlem? Fejedelmi atyám, kevés vagyok bár, de nem kerestettem veled olyant, aki sok; rossz vagyok bár, de nem kerestettem veled olyat, aki jó. Két rúdú kocsinak ha egyik rúdja eltörik, nem képes azt tovább húzni az elébe fogott ökör. Ilyen egyik kocsirudad voltam én, nemde? Kétkerekű kocsinak ha egyik kereke eltörik, nem képes továbbjutni. Ilyen egyik kocsikereked voltam én, nemde?

Ha visszapillantunk a múltba, atyád, Kurcsakusz-bujruk kán után a negyven fiú közül, mint a legidősebb, te lettél a kán. Miután kán lettél, öcséidet, Taj-temür-tajsit és Buka-temürt megöletted. Erke-kara öcséd, mikor meg akartad ölni, életét mentve a najman Inancsa-bilge kánhoz menekült. Testvérgyilkos lettél, ezért nagybátyád, Gür kán ellened vonult. Mikor megérkezett, te, hogy életedet mentsed, száz emberrel elmenekültél, a Szelenga mentén lefelé futottál, végül is bevetted magad a Karaun-kabcsalba. Mikor innen előbújtál, lányodat, Hudzsaur-üdzsint a merkit Toktoának adtad örömlánynak. Mikor kijöttél Karaun-kabcsalból, és megjöttél atyámhoz, Jiszügej kánhoz, ezt mondtad: Nagybátyámtól, Gür kántól szerezd vissza nekem a népemet. Ezt meghallgatva, atyám, Jiszügej kán így válaszolt: Mivel ilyen kéréssel fordultál hozzám, magamhoz veszem a tajcsiutoktól Kunant és Bakadzsit, s visszaszerzem neked a népedet. Seregét hadirendbe szedte, s megindult. A Kurban-

teleszütnél tartózkodó Gür kánt, valami húsz-harmincemberével együtt, Kasin felé űzte, s visszaszerezte neked népedet. Ezután eljöttél, s a Tola menti fekete parti erdőben atyámmal, Jiszügejjel esküvel testvérséget fogadtál. Ekkor, Ong kán atyám, hálálkodva így szóltál? E jótéteményedért hálámat ivadékaid ivadékainak hálával fizetem meg! Tanúm legyen rá a magas Ég és a Föld védő szelleme. Így beszéltél hálálkodva.

Ezután Erke-kara a najman Inancsa-bilge kántól csapatokat kért, és ellened vonult. Mikor megjött, te életedet mentve cserbenhagytad népedet, néhány embereddel elmenekültél, s a kara-kidat Gür kánhoz mentél a Csuj folyóhoz, a szartaulok földjére. Egy év sem telt belé, Gür kánnak is hátat fordítottál, s elmentél az ujgurok meg a tangutok földjére. Nagy nélkülözések között vándoroltál. Ekkor öt kecskét fogtál magadnak, azokat fejted, s tejükkel táplálkoztál, tevéből csapolt vér volt az italod, egy szál, fekete sörényű, fekete farkú, hátán fekete csíkos fakó vak lovadon jöttél hozzám. És mikor megtudtam, hogy fejedelmi atyám, te ilyen nyomorba jutva közeledsz hozzám, visszagondoltam arra, hogy egykor te Jiszügej kán atyámmal esküvel fogadott testvérségre léptél, ezért eléd küldtem követül Takajt meg Szükegejt. Azután a Kerülen menti Bürgi partjáról fogadásodra magam is elindultam, s a Güszeür tavánál találkoztunk. Mivel úgy jöttél meg, hogy semmid sem volt, számodra külön szolgáltatást rendeltem. Figyelembe véve, hogy régebben te atyámmal esküvel fogadott testvérségre léptél, a Tola fekete partmenti erdejében mi is apává-fiúvá fogadtuk egymást. Hát nem így történt? Ezen a télen befogadtalak a kerektáborba, és mindennel elláttalak.

A telet átteleltük, a nyarat eltöltöttük, ugyanazon év őszén a merkit nép ura, Toktoa-beki ellen vonultam. Mürücse-szeülnél, a Kadiklik hegy oldalánál megütköztünk, és Toktoa-bekit a Barkudzsin medence felé űztem. A merkit népet kiraboltam, rengeteg ménesét, fejedelmi jurtáit, termését, mindenét elvettem, és, fejedelmi atyám, neked adtam. Éhséged nem hagytam, hogy délig tartson, soványságod nem hagytam, hogy fele-hónapig tartson. Azután a Gücsügür-nemzetségből való Bujruk kánt az Uluk-tak menti Szook vizétől az Altajon keresztül elűztük, végigmentünk az Ürünggü folyása mentén, a Kicsil-bas tavánál megvertük és

megsemmisítettük őket. Ezután, mikor visszafelé közeledtünk, a najman Kökszeü-szabrak Bajdarak-belcsirnél csapatait rendbeszedte, és csatasorba állt ellenünk. De ránk szakadt az este meg a sötétség, és abban állapodtunk meg, hogy majd másnap reggel harcolunk. Mikor hadrendben pihenőre tértünk, fejedelmi atyám, állásaidban te tábortüzeket gyújtottál, és az éjszaka leple alatt a Kara-szeül mentél felfelé elvonultál. Másnap reggel, mikor körülnéztem, állásaidban csak hűlt helyed maradt, te elvonultál. Erre ezt mondtam: Hát ezek halotti áldozatnak szántak bennünket! Én is elvonultam hát, az Eder-Altaj völgyszorosán átkeltem, s mikor megjöttem, a Szaari pusztában szálltam táborba. Akkor téged Kökszeü-szabrak üldözőbe vett, Szenggüm feleségét, gyermekeit, népét, mindenét elvette. Fejedelmi atyám, a te Telegetü-amaszarnál levő fele népedet, ménesedet, élelmedet elrabolta. Amikor továbbállt, a merkit Toktoa fiai, Kudu és Csilaun népükkel együtt nálad voltak, de neked hátat fordítottak, s elvonultak tőled, hogy megtérjenek Barkudzsinba, és apjukkal egyesüljenek. Akkor, fejedelmi atyám, üzenetet küldtél nekem: A najman Kökszeü-szabrak népemet elrabolta, fiam, küldd el hozzám négy bajnokodat! De én nem úgy gondolkodtam, mint te, hanem rendbeszedtem csapataimat, és Boorcsuval, Mukalival, Borokullal meg Csilaun-baaturral, e négy bajnokommal elküldöttem hozzád. És amikor négy bajnokom megérkezte előtt Szenggüm Hulaan-kutnál harcba keveredett, lovát tomporán megsebesítették, őt magát majdnem elfogták. Ekkor érkezett meg négy bajnokom; megmentették Szenggümöt, feleségét, gyermekét, népével együtt mindenét visszaszerezték neki. Ekkor, fejedelmi atyám, hálálkodva ezt mondtad: Az én fiam, Temüdzsin szétszóródott népemet – négy bajnokát elküldve – nekem visszaszerezte.

Most, fejedelmi atyám, milyen sérelem miatt nehezteltél meg rám? A sérelem dolgában küldj hozzám követet. Ha küldesz, küldd Kulbari-kurit meg Idürgent. Ha mind a kettőt nem küldöd, küldd az utóbbit. Ezt üzente.

(178) E szavakra így szólt Ong kán: Ó jaj, a fiamtól megválni? A törvénytől váltam meg! A fiamat elhagyni? A kötelességet hagytam el! Szívében bánkódott, s így szólt: Ha most fiamra tekintek, s ellene fordulok, így ontsák véremet. Ezt az esküt tette, és kisujja hegyét

nyílróvó késével megszúrta, nyomában kibuggyant a vére, azt nyírfakéreg-hüvelybe helyezte, s elküldte: adjátok fiamnak.

(179) Ezután Dzsingisz kán így szólt: Mondjátok meg Dzsamuka andának: Fejedelmi atyámtól elszakítottál, mert gyűlölsz engemet. Ki közülünk korábban kelt, fejedelmi atyánk kék kupájából ihatott. Korábban keltem, s mikor ittam, irigyeltél érte. Fejedelmi atyám kék kupájából most már annyit ihattok, amennyi belétek fér!

Ezután Dzsingisz kán így szólt: Mondjátok meg Altannak és Kucsarnak: Ti ketten velem végezve, engem holtan a csupasz földre akartok-e vetni, vagy pedig el akartok temetni? Kucsar, mivel te Nekün-tajsi fia vagy, azt akartam, te légy közülünk a kán, s kormányozz bennünket, mint atyád, hiszen Kutula kán is kormányzott bennünket, te sem vállaltad. Aztán a korábbiak közül Bartan-baatur fiaira gondoltam, és azt akartam, hogy Szacsa meg Tajcsu, ti legyetek a kánok, de megint nem mentem semmire. Nem tudtam elérni, hogy ti legyetek a kánok, s amikor azt mondtátok, legyek én a kán, hát elvállaltam a kormányzás gondját. Ha ti lettetek volna a kánok, s én parancsot kaptam volna tőletek, hogy előőrsként törjek a sűrű ellenségre, ha az Ég is kegyelt volna, az ellenséget kirabolva,

Idegen nép szép asszonyát, lányát
Ide hozom vala s jó farú lovait.
Vadon élő vadra vadászva,
Vadon erdő vadját hozom vala néktek.
Meredek mart vadjait űzve, mígnem
Mellső lábuk már egymást éri,
Völgykatlanok vadjait hajtva, mígnem
Végül már faruk egymásnak feszült,
Puszták vadjait hajszolva, mígnem
Párázó hasuk egymáshoz tapad -
hajtottam volna elétek.

Most aztán szolgáljátok becsülettel fejedelmi atyámat! Nehogy azt halljam rólatok, hogy állhatatlanok vagytok! És főleg ne hagyjátok magatokról azt mondani, hogy a csautkuri támaszai vagytok. Ne

tűrjétek, hogy a három folyó forrásánál bárki is megtelepedjék! Ezt üzente.

(180) Ezután Dzsingisz kán így szólt. Mondjátok meg Tooril öcskösnek: Íme, miért nevezlek öcskösnek. Tumbinaj és Csarkaj-lingku elfogták Okdát, s magukkal hozták rabszolgának. Okda rabszolga fia Szübegej rabszolga, Szübegej rabszolga fia Kököcsü-kirszaan, Kököcsü-kirszaan fia Jegej-kongtakar volt. Jegej-kongtakar fia te vagy, Tooril, aki itt jársz-kelsz hízelkedve, hogy kinek a népét szállítsad uradnak. Annyi bizonyos, Altan és Kucsar nem engedi, hogy az én népemet bárki is kormányozza. Öcskösnek nevezlek, mert

Ükapám küszöbét
Ügyelő
Örökös szolgák,
Szépapám ajtaját
Szemmeltartó
Szemfüles szolgák
voltatok.

Ez az üzenetem számodra.

(181) Ezután Dzsingisz kán így szólt. Mondjátok meg Szenggüm andának: Én ruhában születtem fiúnak, te pőrén születtél fiúnak. Fejedelmi atyánk egyformán törődött mindkettőnkkel, de Szenggüm anda, te irigykedtél, hogy közétek kerültem, és üldöztél. Most azután fejedelmi atyánk szívét ne gyötörd este meg reggel, bemenet, kijövet; úgy élj, hogy őt vidítsd! El ne idegenítsd magadtól, hogy korábbi szándékoddal fel nem hagyva kán akarsz lenni még kán atyád életében, s ezzel sanyargatod fejedelmi atyánk szívét. Szenggüm anda, küldj hozzám követet. Ha küldesz, Bilge-beki és Tödöen bajtársakat küldd. Ezt üzente. Ha hozzám követeket küldtök, a kán atya két követet küldjön, Szenggüm anda is két követet küldjön. Dzsamuka anda is két követet küldjön. Altan is két követet küldjön. Kucsar is két követet küldjön. Acsik-sirun is két követet küldjön. Kacsiun is két követet küldjön.

Arkaj-kaszart és Szügegej-dzseünt elküldte, hogy ezeket az üzeneteket élőszóval átadják.

Mikor az üzeneteket előadták, Szenggüm így szült: Mikor beszélt ez fejedelmi atyáról? Hát nem vén gyilkosnak hívta? Mikor nevezett engem andának? Hát nem azt mondta mindig, hogy Toktoa táltos mohamedán birka farka után kullog? Értem én, mi van e szavaknak mögötte! Harcnak, háborúnak kezdetét jelzik e szavak. Bilge-beki és Tödöen, tűzzétek ki a hadilobogókat! Tartsátok jól a paripákat! Nincs helye a késedelemnek!

Erre Arkaj-kaszar visszatért Ong kántól, Szügegej-dzseünnek azonban nem volt bátorsága vele menni, mert feleségei, gyerekei Toorilnál éltek; Szügegej-dzseün ezért elmaradt Arkajtól. Arkaj, mikor megjött, elmondta az üzenetet Dzsingisz kánnak.

(182) Erre felkerekedett Dzsingisz kán, és a Baldzsuna tavánál táborozott le. Amikor itt táborba akart szállni, éppen akkor találkozott össze Csoosz-csakannal meg a korulaszokkal. A korulaszok ellenállás nélkül, békésen meghódoltak neki. Az önggüt Alakus-digit-kuritól egy Aszan nevű mohamedán szintén errefelé közeledett fehér tevével. Ezer ürüt hajtott maga előtt, hogy az Ergüne folyó mentén cobolyokat és menyéteket vásároljon. Vele is összetalálkozott, mikor az a Baldzsunához ment itatni.

(183) Dzsingisz kán szintén a Baldzsunánál itatott, mikor megjött Kaszar. Feleségét, három fiát, Jegüt, Jiszünggét és Tukut Ong kánnál hagyta, kevesedmagával – bajtársaival – eljött, hogy bátyját, Dzsingisz kánt megkeresse. Végigment a Karaun-csidün hegyoldalban, de nem tudta megtalálni. Ínségében állati bőrökkel, inakkal táplálkozott, de csak ment. Végül is a Baldzsunánál rábukkant Dzsingisz kánra. Dzsingisz kán nagyon megörült, s Kaszart magához fogadta. Megállapodtak nyomban, hogy követeket küldenek Ong kánhoz. A Dzsevürijet-nembeli Kaliudar és az Urjangkaj-nembeli Csakurkan útján üzenetet küldtek: Mondjátok meg a fejedelmi atyának, hogy Kaszarnak ez az üzenete:

Bátyámat láttam még,
Bámész szemem elől azután eltűnt.
Néztem, lestem – hiába,
Nem lelhettem nyomára.
Kiáltottam – hangom nem hallotta.
Kint fekszem most, nézem a

Pisla csillagokat,
Puszta föld a párnám.

Feleségem, fiaim a fejedelmi atyánál élnek, ha biztosítékot nyerhetek, visszatérek a fejedelmi atyához. Mondjátok meg, hogy ezt üzenem. Aztán még ezt mondta: Mi nyomban utánatok indulunk, s majd a Kerülen mellett, Arkal-geüginél találkozunk. Oda gyertek ti is. Így megegyeztek, s elküldték Kaliudart meg Csakurkant. Dzsüresedejt meg Arkajt pedig előreküldték felderítőként, utánuk mindjárt valamennyien felszedelőzködtek; ezután Dzsingisz kán a Baldzsuna tavától eltávozott, és a Kerülen melletti Arkal-geügihez lovagolt.

(184) Mikor Kaliudar és Csakurkan Ong kánhoz ért, elmondta az innen küldött üzenetet azzal, hogy azt Kaszar üzeni. Ong kán felállíttatta aranyos jurtáját, s mit sem sejtve mulatozott. Kaliudar és Csakurkan szavaira Ong kán így válaszolt: Ha így van, csak jöjjön Kaszar. Kezesül Itürgent küldöm. És velük együtt el is küldte. Így közeledtek. De amint a megbeszélt helyre, Arkal-geügihez értek, a nagy tömeget észrevéve, Itürgen, a követ, megfordult és eliramodott. Kaliudar lova gyorsabb volt, utol is érte, de nem merte elfogni; hol eléje, hol mögéje vágott, s úgy próbálta útját állni. De ekkor Csakurkan, akinek lassabb volt a lova, hátulról – lőtávolba jutva – rányilazott Itürgen aranyos nyergű, fekete paripájára. Farát eltalálta, úgyhogy a ló nyomban leült. Ekkor Itürgent Kaliudar és Csakurkan elfogta, s Dzsingisz kánhoz vitte. Dzsingisz kán szót sem váltott Itürgennel, csak ezt mondta: Vigyétek Kaszarhoz, Kaszar majd elintézi. Mikor odavitték, Kaszar, anélkül hogy szóba elegyedett volna vele, nyomban kivégezte, és temetetlenül félredobta.

(185) Ekkor Kaliudar és Csakurkan így szólt Dzsingisz kánhoz: Ong kán mit sem sejt, felállíttatta aranyos jurtáját, s dáridózik. Gyorsan kapjunk lóra, éjszaka is folyvást meneteljünk, kerítsük be, és rajtaütéssel fogjuk el. Szavaikat helyeselték. Dzsürcsedejt és Arkajt előreküldték felderítőnek. Éjszakákon át meneteltek, de megérkeztek, s bekerítették, amint éppen a Dzsedzseer-ündürnél, a Dzser-kabcsikaj völgynyílásában tartózkodott. Három éjjel, három nap állt a harc. Mivel be voltak kerítve, a harmadik nap már nem tudták magukat tartani, megadták hát magukat. Ong kán és

Szenggüm az éj leple alatt valahogy kijutottak a gyűrűből anélkül, hogy észrevették volna őket. A harc lelke a dzsirgin Kadar-baatur volt. Kadar-baatur, mikor megjelent, hogy megadja magát, így szólt: Három éjjel, három nap harcoltunk. Törvényes kánomra tekintve ekkor ezt mondtam magamban: hogy fogjam el és okozzam halálát? Nem tudtam őt elárulni; hogy életét mentse, s elmenekülhessen, küzdöttem tovább, és húztam a harcot. Ha ezért most megölnek, meghalok. De ha Dzsingisz kán megkegyelmez nekem, őt fogom szolgálni. Dzsingisz kán helyeselte Kadar-baatur szavait, és így szólt: Aki törvényes kánját nem képes elárulni, hanem harcol, hogy a kán életét mentve elmeneküljön, az férfi, nemde? Az ilyen ember méltó arra, hogy vele szövetkezzenek. Szólt, s megkegyelmezett neki, és nem ölette meg. Azért, hogy Kujildar életét adta, Kadak-baatur meg száz dzsirgin köteles Kujildar feleségét és fiait szolgálni. Ha fiai születnek, azok is kötelesek szolgálni Kujildar utódait, ivadékaik ivadékainak végezetéig. Ha lányai születnek, szüleik nem adhatják őket saját tetszésük szerint férjhez, hanem Kujildar felesége körül kell nekik szolgálatot teljesíteniök. Kegyesen így rendelkezett. Mivel Kujildar-szecsen elsőnek jelentkezett szolgálatra, Dzsingisz kán így rendelkezett: Kujildar szolgálatainak elismeréséül Kujildar utódai, ivadékai ivadékainak végezetéig az árvák járandóságában részesüljenek.

HETEDIK KÖNYV

Osztozkodás a kereit népen. Az öldöklésből Ong kán megmenekül, de Kori-szübecsi, a najman előőrs nem ismeri meg és megöli. Gürbeszü, a najman fejedelem anyja levágatja Ong kán fejét, s elhozatja, hogy halotti áldozatot mutassanak be előtte. Fia, Tajang kán, a najman fejedelem meg akarja támadni a mongolokat. Szövetségre szándékozik ellenük lépni az önggüt fejedelemmel, az azonban elhárítja a szövetséget, és üzenetet küld Dzsingisz kánnak. Dzsingisz kán hadirendbe szedi seregét, megszervezi az első ezredeket meg a testőrséget, s megindul a najmanok ellen. A mongol sereg 1204 nyarán felvonul a Szaari pusztában, széthúzódik az egész pusztán, s minden ember öt tábortüzet gyújt éjszakára. A najman előőrsöket sikerül megtéveszteni, híradásuk nyomán Tajang kán meg akar hátrálni, de mégis elszánja magát, hogy szembeszáll a mongolokkal. Felderítőit azonban a mongolok visszakergetik. Dzsamuka a najmanok oldalán áll, előbb uszítja őket, majd Dzsingisz kán vitézeinek túlzó magasztalásával kétségbeesésbe kergeti Tajang kánt, aki seregeivel egyre feljebb vonul a hegyre. A nagy csata a najmanok pusztulásával végződik. Dzsamuka szövetségesei Dzsingisz kánhoz pártolnak. Győzelem a merkitek felett.

(186) Imigyen leverte, kirabolta és szanaszét-osztotta a kereit népet. A Szuldusz-nembeli Takaj-baaturnak szolgálataiért száz dzsirgint adott.

Azután Dzsingisz kán így intézkedett. Ong kán öccsének, Dzsaka-gambunak két lánya volt; az idősebbet, Ibaka-bekit megtartotta Dzsingisz kán magának, a fiatalabbat, Szorkaktani-bekit Tolujnak adta. Ezért megkegyelmezett Dzsaka-gambunak, s nem hagyta, hogy kirabolják, hanem alattvalóival, örökös szolgáival együttmaradhatott, csorbítatlanul, hogy ő legyen az egyik kocsirúd.

(187) Aztán Dzsingisz kán még így rendelkezett. Badajnak és Kisliknek adom szolgálataikért Ong kán aranyos jurtáját, úgy ahogy az abban lakott, aranyos kupáit, serlegeit meg edényeit, az azokat gondozó emberekkel együtt. Az ongkodzsit-kereitek legyenek a

testőreik. Legyen joguk tegezt viselni, inni az áldomás-serlegből, és hadd élvezzék a darkan-jogokat ivadékaik ivadékainak végezetéig. Sűrű ellenségre ha kell törniök' s ha zsákmányt ejtenek, amit zsákmányoltak, legyen az övék. Vadon vadjaira ha vadásznak, amit elejtenek, legyen az övék. Aztán Dzsingisz kán még így rendelkezett. Hála azoknak a szolgálatoknak, amelyeket életemben nekem Badaj meg Kislik tett, és mert az örök Ég pártfogásába fogadott, levertem a kereit népet, s magas trónra jutottam. Később, akik az ivadékok ivadékainak végezetéig trónomra ülnek, mind, mind gondoljanak azokra, akik nekem ilyen szolgálatokat tettek.

A kereit népet leigázták, maguk közt szétosztották úgy, hogy mindenkinek jutott belőlük bőven. A tümen-tübegeneken is megosztoztak, mindenki annyit vett belőlük magának, amennyi csak kellett. Még egy napig sem tartott, és az olon-dongkajit népet teljesen szétszedték. Csak a véres hadiruhákat zsákmányoló dzsirgin vitézeket nem tudták úgy szétosztani maguk között, hogy mindenkinek jutott volna belőlük. Dzsingisz kán miután a kereit népet így teljesen megsemmisítette, a telet Abdzsia-ködegerben telelte át.

(188) Ong kán és Szenggüm, csupasz életüket mentve, kijutottak a gyűrűből. Szomjúságtól gyötörve Ong kán oda akart menni Didik-szakal Nekün nevű vizéhez, ekkor azonban a najman előőrsbe, Kori-szübecsibe botlott. Kori-szübecsi elfogta Ong kánt, s bár az mondta, hogy Ong kán, de a najman nem ismerte, hát nem hitt neki, s nyomban megölte. Szenggüm nem jött Didik-szakal Nekün nevű vizéhez, hanem attól jól eltávolodott, s a Csölbe jutott. Mikor vizet keresett, vadlovakra bukkant, amelyeket legyek gyötörtek. Szenggüm leszállt a lováról, és lesbe állt. Szenggüm lovát Kökócsüre, a lovászra bízta, fogja meg. Kökócsü, a lovász a paripát kötőféken elvezette, majd visszafelé kezdett nyargalni. A felesége így szólt: Amikor

Színaranyba öltöztetett,
Szád ízes étkekkel tömte,

Kökócsüm volt a neved! Kánodat, Szenggümöt, hogy tudod így elárulni és cserbenhagyni! Felesége megállt, s ottmaradt. Kökócsü erre így szólt: Biztosan azt gondolod, hogy megszerzed magadnak

Szenggümöt, mint férfit. E szavakra így válaszolt a felesége: Ezzel azt mondtad nekem: Asszonyember – kutyapofájú. Add ide legalább aranyserlegét, hadd merjen magának vizet, hogy igyék. Erre Kököcsü, a lovász ezt mondta: Fogd az aranyserlegét. Hátradobta, és elügetett. Így hát eljött Kököcsü, a lovász. Amikor megérkezett Dzsingisz kánhoz, így szólt: Megjöttem, és Szenggümöt így meg így a pusztaságban hagytam. Ezután mindent, amit egymással beszéltek, tövéről hegyére elmondott. Erre Dzsingisz kán így rendelkezett. A feleséget megjutalmazom, de Kököcsü törvényes kánját elárulva jött ide, az ilyen emberben ugyan ki bízhat meg most, amikor csatlakozni akar hozzám. Szólt, és kivégeztette, holttestét meg kidobatta a szemétre.

(189) A najman Tajang kán anyja, Gürbeszü így szólt: Ong kán régi idők nagy kánja volt. Hozzátok ide a fejét! Ha csakugyan ő az, áldozni fogunk neki. Erre Kori-szübecsihez követet küldött, az levágta a fejet, és elküldte neki. Tajang megismerte, letette egy fehér nemeztakaróra. Menyeivel elvégeztette a menyek halotti szertartását, áldomást rendelt, és megszólaltatta a kobzokat. Ekkor csészét vett kezébe, és áldozott. Amint így bemutatták az áldozatot, a fej elvigyorodott. Vigyorgott! – kiáltott Tajang kán, és széttiporta a fejet. Erre Kökszeü-szabrak így szólt: Egy halott fejedelemnek levágtátok a fejét, idehoztátok, utána meg darabokra zúztátok. Micsoda eljárás ez! Kutyáink ugatása vésztjóslóra fordult. Inancsa-bilge kán ezt mondta:

Asszonyom ifjú még,
Ámde jó magam
Agg vagyok immár.
Varázslattal értem el, hogy
Végre ez a Tajang
Valahogy megszületett.
Hej, te sikeretlen,
Hitvány fiam, fiacskám,
Ócsárolt szegény népemet
Ó, jaj, vajon tudod-é majd
Óvni és kormányozni?

Baljós ugatással ugatnak most a kutyák. Fejedelemasszonyunknak, Gürbeszünek kemény a törvénye; kánom, gyarló Tajang, te meg gyenge vagy. Solymászaton, vadászaton kívül nincs másra gondod, nincs is más erényed. Ezt beszélik rólad.

Erre Tajang kán így válaszolt: Azt mondják, valahol ott keleten él egy maroknyi mongol. Ezek az emberek Ong kánt, régi nagy ősök sarját puzdráikkal megrettentették, megugrasztották, s halálát okozták. Csak nem akarnak ezek most kánok lenni? Az égen ám legyen két fényes égitest, a nap meg a hold, és csakugyan van is nap meg hold, de a földön két kán hogyan lehetne? Gyerünk, s azt a néhány mongolt hozzuk csak ide. Erre anyja, Gürbeszü így válaszolt: Ugyan mit kezdenénk velük? A mongoloknak rossz a szaguk, mocskos a ruhájuk. Innen mesze távol élnek. Csak maradjanak ott! De talán ide lehetne hozatni nemes menyeiket, lányaikat, megmosatjuk a kezüket, és talán rájuk bízhatjuk teheneink, juhaink fejését. Erre Tajang kán így szólt: Ha meg így van, akkor mi baj van ezekkel? Menjünk hát a mongolokhoz, és szedjük el tegzeiket!

(190) E szavakra Kökszeü-szabrak így válaszolt: De fennhéjázóan beszéltek ti! Ó gyarló kán, vajon helyes a viselkedésed? Bújjatok el! Tajang Kökszeü-szabrak figyelmeztetése ellenére elküldte Torbi-tas nevű követét az önggüt Alakus-digit-kurihoz, ezzel az üzenettel: Azt mondják, valahol keleten él egy maroknyi mongol. Légy a jobbszárny, én innen harapófogóba szorítom őket; elszedjük a maroknyi mongol tegzeit. E szavakra így válaszolt Alakus-digit-kuri: Nem tehetem, hogy jobbszárnyad legyek. Miután ezt megüzente, Alakus-digit-kuri Jukunan nevű követe útján ezt az üzenetet küldte Dzsingisz kánhoz: A najman Tajang kán megindult, hogy elvegye a tegzedet. Azt üzente nekem, legyek a jobbszárnya, de én nem vállaltam. Azért küldöm ezt a figyelmeztetést, ha megjön, nehogy elrabolja tegzedet. Ezt üzente. Dzsingisz kán ekkor éppen a Temeen pusztán vadászott, és már bekerítette Tülkin-cseütöt, amikor megérkezett Alakus-digit-kuri követe, Jukunan az üzenettel. A hírre még a vadászat alatt elkezdték megbeszélni, mitévők legyenek. Ekkor többen ezt mondták: Paripáink soványak, mit csináljunk hát most? Amint így tanakodtak, megszólalt Otcsigin-nojan: Micsoda

kifogás az, hogy a paripák soványak? Az én paripáim kövérek! Mikor ilyen hírt hallunk, hogy maradhatnánk veszteg! Belgütej-jojan megszólalt: Ha, míg él az ember, elveszi tegzét az ellenség, mi haszna van abból, hogy életben marad? Nem az a jó a férfinak, ki megszületett, ha egyszer meghal, tegzével, nyilával együtt nyugodjék teteme? A najman nép fennhéjázóan beszél, mert országa nagy, népe sok. Fogjuk hencegő szavukon, gyerünk ellenük! Hát nehéz-e elvenni tegzüket? Ha odamegyünk, tömérdek ménesük nem áll-e meg hirtelen, s nem marad-e hátra? Palota-jurtájuk üresen nem marad-e hátra? Tömérdek népük, hogy életét mentse, nem hág-e a dombokra? És mi tűrjük, hogy ily fennhéjázóan beszéljenek? Hogy maradhatnánk veszteg? Kapjunk lóra, ez a legokosabb!

(191) Dzsingisz kán helyeselte Belgütej-nojan szavait, abbahagyta a vadászatot, s felkerekedett Abdzsika-kötegertől, és a Kalka folyó mellett Or-nuu közelében fekvő Keltegej-kadánál táborozott le. Embereit megszámláltatta, és ezresével ezredekbe osztotta, majd kinevezte az ezredeseket, a századosokat meg a tizedeseket. Kinevezte a cserbiket is. Ezt a hat cserbit nevezte ki: Dodaj-cserbi, Dokulku-cserbi, Ögele-cserbi, Tolun-cserbi, Bucsaran-cserbi, Szüjketü-cserbi. Miután végzett azzal, hogy az ezreket ezredekbe, a százakat századokba, a tizeket tizedekbe ossza, kiválasztott magának nyolcvan éjszakai és hetven nappali testőrt. A testőröket úgy választotta ki, hogy közéjük állította az ezredek és századok parancsnokainak fiait és öccseit, valamint a közrendű emberek fiait és öccseit, azokat, akik ügyesek és szép termetűek voltak. Azután így rendelkezett: Megbízom Arkaj-kaszart, válasszon magának vitézeket, legyen az ezredesük. Háború idején álljanak hadirendbe, s előttem harcoljanak. Béke idején legyenek nappali testőreim. És még ezt mondta: A hetven nappali őrnek Ögöle-cserbi legyen a parancsnoka, de az Kudusz-kalcsannal egyetértésben járjon el.

(192) Aztán Dzsingisz kán így rendelkezett. A tegzesek, a nappali testőrök, a szakácsok, az ajtónállók, a lovászok, amint nappali szolgálatukat elvégezték, napnyugta előtt adják át helyüket az éjszakai őröknek, menjenek ki paripájukhoz éjszakai pihenőre. Az éjszakai őrök őket felváltva álljanak szolgálatba, s éjszaka a jurta körül foglalják el helyüket, és álljanak az ajtóhoz. A tegzesek meg a

nappali őrök, másnap, amikor levesünket esszük, jelentkezzenek az éjszakai őröknél, és a tegzesek, a nappali őrök, a szakácsok, az ajtónállók, ki-ki sorjában, lépjen szolgálatba, s foglalja el a helyét. Három éjjel, három nap tartó szolgálati idejüket befejezve három éjszakát töltsenek együtt pihenéssel, majd váltsák fel őket, legyenek megint éjszakai őrök, s foglalják el helyüket éjszakára a jurta körül. Így szólt a rendelkezés. Miután ily módon megalakította az ezredeket, kinevezte a cserbiket, szolgálatba állította testőreit, a nyolcvan éjszakai őrt meg a hetven nappali őrt, kiválasztotta Arkaj-kaszarnak a vitézeket, a Kalka folyó melletti Or-nuu közelében levő Keltegej-kadától megindult lovasaival a najman nép ellen.

(193) A patkány-év (1204) nyarának első havában, tizenhatodikán, a telihold napján megszentelte a zászlókat és elindult. A Kerülen folyó mentén felfelé haladt, s előreküldte Dzsebét meg Kubilajt. Amikor a Szaari pusztára értek, a najmanok felderítői ott voltak már a Kangkar-kan csúcsán. Felderítőinkkel egymást ide-oda űzték. Felderítőinktől a najman felderítők elragadtak egy fehér lovat egy ócskanyereggel. Amikor a najman felderítők elfogták a lovat, egymás közt arra jutottak, hogy a mongolok paripái sományak. A mieink, mikor megérkeztek a Szaari pusztára, megálltak, és megbeszélték, mitévők legyenek. Ekkor Dodaj-cserbi ezt a javaslatot tette Dzsingisz kánnak: Mi biz kevesen vagyunk, de meg azonkívül hogy kevesen vagyunk, elcsigázódva is jöttünk meg. Itt, ahol most megálltunk, táborozzunk le úgy, hogy az egész Szaari pusztát ellepjük, amíg paripáink jóllaknak. Minden ember, aki csak él, gyújtson öt különböző helyen tábortüzet, hogy a tábortüzekkel megrettentsük az ellenséget. Azt mondják, a najmanok sokan vannak. De azt is mondják, hogy a kánjuk gyáva fickó, aki jurtájából még nem tette ki a lábát. Amíg a tábortüzekkel őket az egyik kétségből a másikba sodorjuk, paripáink meghíznak. Paripáinkat meghízlalva a najman felderítőket megtámadjuk, megverjük, s arra kényszerítjük, hogy térjenek vissza a derékhadhoz. Ekkor az általános kavarodásban megkezdenénk a harcot. Helyes volna ez? A javaslatot helyesnek találta Dzsingisz kán, és elrendelte: hirdessék ki a parancsot a katonáknak, és azonnal gyújtsanak tábortüzeket. Ily módon letáboroztak, a Szaari pusztát teljesen ellepték, és aki csak élt, öt különböző helyen tábortüzet gyújtott. Éjszaka a najman felderítők,

mikor a Kangkar-kan csúcsáról meglátták a rengeteg tábortüzet az éjszakában, ezt mondták: Hát nem azt beszélték, hogy csak kevesen vannak a mongolok? Több a tábortüzük, mint csillag az égen! Tajang kánnak megküldötték már az ócska nyerges fehér lovat, de most megüzenték: A mongol csapatok letáboroztak úgy, hogy a Szaari pusztát egészen ellepték. Mintha minden nap többen lennének! Több a tábortüzük, mint csillag az égen.

(194) Tajang kán a Kangkaj hegység mellett, a Kacsir-uszun vizénél tartózkodott, amikor a felderítők híradását megkapta. Amint eljutott hozzá a hír, ezt az üzenetet küldte fiának, Gücsülük kánnak: Azt mondják, a mongolok paripái soványak, de több a tábortüzük, mint csillag az égen. Sokan vannak a mongolok. Ha most egyszer ölre megyünk velük, nyilván nehéz lesz majd elszakadni tőlük. Ha már szembekerültünk velük, merész szemük sem rebben ezeknek,

Feldühödt arcuk ha átdöfjük is,
Fekete vérük ha kiomlik is -
Vakmerő, szilaj mongolokkal
Vajon szabad-e szembeszállnunk?

Azt mondják, soványak a mongolok paripái. Népünket az Altajon át visszavonjuk, csapatainkat rendbeszedjük. Őket magunk után csalogatjuk, míg csak nem érünk az Altaj déli oldalához, közben kutyák módjára vissza-visszafordulunk, s beléjük marunk. Ami paripáink kövérek, hasukat leapasztjuk, a mongolok paripáit tönkrecsigázzuk, a végén szembefordítjuk velük seregünket. Ezt üzente.

E szavakra Gücsülük kán így válaszolt: Már megint ez a vénasszony Tajang! Inába szállt a bátorsága, ezért beszél így! Honnan volnának sokan a mongolok? Hiszen a mongolok többsége Dzsamukával együtt itt van nálunk. Ez a vénasszony Tajang,

Hová egy terhes nő elvánszorog,
Ha vizelnie kell – ő addig sem ér el.
Keréknyire megnőtt tulok hová eljut
Kint a legelőn – ő addig se merészkedik.

Biztosan inába szállt a bátorsága, azért üzenget nekem ilyeneket! Apjának a követekkel ezt a vérig sértő, porig alázó üzenetet küldte. Mikor közölték Tajang kánnal, hogy vénasszonyhoz hasonlítva gyalázták, ezt felelte: Az erős és büszke Gücsülük kán az életre-halálra szóló küzdelem napján büszkeségét csak szegre ne akassza! Ha egyszer birokra keltünk már, bizony nehéz lesz egymástól elszakadnunk.

E szavakra Kori-szübecsi, magasrangú nemesúr, aki Tajang kán alatt szolgált, így válaszolt: Atyád, Inancsa-bilge kán egyenrangú ellenségnek férfi hátát, paripa farát soha nem mutatta. Kora reggel van csak, miért hagyott cserben a bátorságod? Ha tudtuk volna, hogy ennyire gyáva vagy, elhoztuk volna anyádat, Gürbeszüt: asszony létére helyesebb lett volna rábízni a sereg vezetését. Jaj neked, hogy Kökszeü-szabrakon elhatalmasodott az öregség. Seregeinkben meglazult a fegyelem. A mongoloknak eljött a végzettől kijelölt órájuk. Vége mindennek! Gyatra Tajang, tehetetlen mihaszna vagy! Szólt, megrázta puzdráját, s elvágtatott.

(195) Tajang kán erre haragra gerjedt, s így szólt: Halandó élet, szenvedésre ítélt test, mindenkinél egy és ugyanaz. Ha így van, harcoljunk hát! Elindult Kacsir-uszun vizétől, végighaladt a Tamir folyó mentén lefelé, átkelt az Orhon folyón. Amikor a Naku-kun keleti szegélye mellett elhaladt, s a Csakir-mauthoz ért, meglátták Dzsingisz kán felderítői, és nyomban jelentették: Jönnek a najmanok! Amikor Dzsingisz kánnal közölték a hírt, az így szólt: Soknál a több, kevésnél a kevesebb káros. Majd támadásba lendült, s elűzte felderítőiket. Hadirendbe szedte a sereget, s megállapodtak, hogy karakana-bozótalakulatban vonulnak fel, tóállásban állnak fel, és fúrótaktikával harcolnak. Ezekután Dzsingisz kán maga állt az előretolt csapatok élére, Kaszarra bízta a derékhad vezetését, Otcsigin-nojanra hagyta a vezetéklovak gondját. A najmanok visszahúzódtak Csakir-mauttól, s Naku-kuntól délre, a hegy szegélyénél foglalták el állásaikat. Ekkor felderítőink a najman felderítőket üldözőbe vették, s egészen addig kergették őket, míg azok a Naku-kun déli oldalán a derékhadhoz vissza nem tértek. Tajang kán csak nézte, amint egész hazáig üldözték őket. Dzsamuka, aki szintén hadra kelt, és együtt jött a najmanokkal, éppen ott volt mellette. Tajang kán erre megkérdezte Dzsamukát:

Mifélék azok ott, akik olyanok minta farkasok, melyek a birkákat a karámig hajszolják? Mifélék ezek az emberek, akik e hajszában erre közelednek? Dzsamuka így válaszolt: Temüdzsin andám négy ebet emberhússal etet, láncra verve szokta tartani őket. Ők azok, akik felderítőinket üldözve közelednek felénk. A négy eb az;

Vastag réz a homlokuk,
Véső a pofájuk,
Vékony ár a nyelvük,
Vasból van a szívük.
Éles kard az ostoruk,
Ételük dér, paripájuk szél.
Ezek öldöklés napján
Emberhússal élnek.
Elindulnak megütközni:
Emberhúst visznek
Ezek az útra.

Láncukról szabadulva most örülnek, mert nincs gát útjukban, tajtékozva tartanak erre. Hogy ki ez a négy eb? Dzsebe meg Kubilaj, Dzselme meg Szübeetej. Erre Tajang kán így szólt: Jobb, ha ezektől a gonoszoktól kissé távolabb húzódunk. Szólt, hátrább húzódott, s a hegyen vonult állásba. Mikor Tajang kán meglátta, hogy mögöttük vidáman fickándozva, bekerítő mozdulatokkal közelednek megint mások, megkérdezte Dzsamukát: Kik azok ott, akik – mint ahogy a reggel szabadjára eresztett csikók, miután megszopták anyjukat – csikók módjára körbenyargalják anyjukat? Miért közelednek így felénk bekerítő mozdulatokkal? Dzsamuka így válaszolt: Ezek

Vágtatva rohannak lándzsás férfiakra,
Vadul verik őket,
Véres ruhájukat elragadozzák.
Kardos férfiakat üldözőbe vesznek,
Kegyetlenül leöldösik őket,
Élelmüket, vagyonukat
Elszedik tőlük.

Uruut és mangkut a nevük. Hát nem örülnek ezek most, hogy vígan ugrálva erre tarthatnak? Ekkor Tajang kán így szólt: Ha már így van, jobb, ha ezektől a gonoszoktól kissé távolabb húzódunk, szólt, s még hátrább, a hegyre kapaszkodott, ott ütötte fel állásait. Tajang kán ezután megkérdezte Dzsamukát: Ki az ott, az élen, zsákmányra éhes

Sasként vijjogva
Serege élén ki közeleg?

Dzsamuka így válaszolt: Az, aki ott jön, Temüdzsin, az én andám.

Testén sehol sincs
Rés, annyi sem, hogy
Réz árral átdöfhetnéd,
Vagy annyi hely, hogy átszúrhatnád
Vasból való varrótűvel.

Temüdzsin, az andám úgy közeleg erre, tajtékozva, mint zsákmányra éhező sas. Nem látjátok? Najman bajtársak, azt mondtátok, hogy ha megpillantjátok a mongolokat, nem hagyjátok meg nekik még a gida lábán a bőrt sem! Hát most nézzetek oda! E szavakra Tajang kán így szólt: Ez bizony rettenetes, gyerünk feljebb a hegyre, ott foglaljunk állást. Szólt, s feljebb kapaszkodott a hegyre, és ott foglalt állást. Tajang kán megint megkérdezte Dzsamukától: Ki az, aki ott mögöttük a sűrű tömegben erre közeledik? Dzsamuka válaszolt: Höelün anya egyik fiát emberhúson nevelte,

Három öl a termete,
Három éves jószág kevés félfogára.
Háromrét páncél a testi ruhája,
Három bikát böködve közeledik.
Mérgében a puzdrásokat mind lenyeli,
Még csak meg se kottyan neki.
Egy embert ha lenyel szőröstül, bőröstül,
Ettől még csak éhesebb lesz.

Haragra gerjedve
Ha angkua-nyilát kilövi:
Hegy túlsó felén állókat
Húsz embert, nem tizet, nyila felnyársal.
Ellenség ha szemben áll véle:
Ellövi rájuk kejbür-nyilát,
Puszta túlsó végén álljanak bár,
Pattan az íj s felfűzi őket.
Keményen ha íját felajzza,
Kilencszáz ölnyire küldi nyilát;
Ő ha íját megfeszíti,
Ötszáz ölnyire száll el a vessző.

Senki emberfia
Sem fogható hozzá:
Sárkánykígyó anyától
Sarjadott bizony ő.

Dzsocsi-kaszar a neve. Itt van, ez ő. Erre Tajang kán így szólt: Ha már így van, igyekezzünk magasabbra a hegyen, kapaszkodjunk feljebb. Szólt, és feljebb kapaszkodtak a hegyen, ott foglaltak állást. Tajang kán megint megkérdezte Dzsamukától: Ki az, aki mögöttük erre tart? Dzsamuka így válaszol: Az ott Höelün anya legkisebb fia, neve Otcsigin, a rest. Korán fekszik, későn kel.

Háboroghat az ég, nem késik,
Háborúból el nem maradhat.

Tajang kán erre így szólt: Ha így van, gyerünk a hegy ormára.

(196) Dzsamuka Tajang kánnak e szavakat elmondta, majd a najmanoktól elvált, s különment. Dzsingisz kánnak jelentést küldött, ebben ezt üzente: Mondd meg az andának, Tajang kán szavaimra fejét vesztette, s rémülten menekült felfelé a magaslatra. Megöltem a számmal, ijedtében felkapaszkodott a hegyre. Anda, légy résen. Felmentek a hegyre, úgy látszik, nincs bátorságuk szembeszállni véled. Ami engem illet, otthagytam a najmanokat. Ezt üzente. A nap leáldozott, és besötétedett. Dzsingisz kán a Naku-kun hegyét körülvette, hadirendbe állott, és úgy töltötte az éjszakát. Éjszaka a najmanok fel akartak kerekedni, hogy elmeneküljenek, egymás hegyén-hátán szorongtak, de a Nakuról leestek, és együtt, összezúzott tagokkal a mélybe zuhantak. Egymáshoz szorulva, sorjában úgy haltak meg, s ott feküdtek mind, mint kidöntött fatörzsek. Másnap reggel Dzsingisz kán Tajang kánt tönkreverte, s elfogta. Gücsülük kán, aki külön tartózkodott, néhányadmagával kitört a gyűrűből, és elvonult. Emikor utolérték, a Tamirnál elsáncolta magát. Kerektáborában azonban nem tudta magát tartani, felkerekedett hát, és tovább menekült.

Dzsingisz kán a najmanok népét az Altaj hegység déli oldalán hát leverte, és a magáéhoz csatolta. A dzsadaranok, a kataginok, a szaldzsiutok, a dörbenek, a tajcsiutok, az onggiratok és mások, akik

Dzsamukával voltak, ekkor szintén megadták magukat. Tajang anyját, Gürbeszüt Dzsingisz kán magához hozatta, és így szólt hozzá: Azt mondtad, büdösek a mongolok, no nem? Hát akkor minek jöttél ide? Szólt Dzsingisz kán, és birtokba vette.

(197) Ugyanebben a patkány-évben, ősszel a Karadal-hudzsaurnál Dzsingisz kán megütközött a merkit Toktoa-bekivel, visszaszorította a Szaari pusztára, elrabolta tőle egész népét, országát. Toktoa fiaival, Kuduval és Csilaunnal néhány ember kíséretében csupasz életét mentve elmenekült. Amikor a merkit népet így leigázta, a huasz-merkit Dajir-uszun magához vette leányát, Kulan-katunt, hogy Dzsingisz kánnak felajánlja. Amint elindult, útközben katonák feltartóztatták. Ekkor összetalálkozott a Baarin-nembeli Naja-nojannal. Dajir-uszun ezt mondta neki: Lányommal Dzsingisz kánhoz megyek, hogy felajánljam őt neki. Erre Naja-nojan így szólt: Lányodat vigyük ketten. Szólt, és feltartóztatta őt. Amikor feltartóztatta, ezt mondta: Dajir-uszun, ha egyedül mégy, útközben a katonák – ebben a zavaros időben – téged biztosan nem hagynak életben, de a lányod is bajba kerülhet. Három nap és három éjjel nem engedte őket tovább. Ezután Naja-nojan magához vette Kulan-kadunt is, Dajir-uszunt is, és elvitte mindkettőjüket Dzsingisz kánhoz. Ekkor Dzsingisz kán így szólt: Naja, hogy merted feltartóztatni őket? Nagy haragra gerjedt, és így szólt: Majd szigorúan, pontosan kihallgatjuk őt, s ítéletet mondunk felette. Amikor ki akarták hallgatni, Kulan-kadun megszólalt. Najaa azt mondta: Dzsingisz kán előkelő nemese vagyok, vigyük együtt a lányodat a kánhoz, mert útközben a katonák kellemetlenkedhetnek. Erre visszatartott. Ha történetesen nem Najaával találkoztunk volna össze, hanem más katonával, nem kerültünk-e volna nagy bajba? Alighanem szerencsénk volt, hogy összetalálkoztunk Najaával. Most, amíg kihallgatják Najaát, a kán kegyeskedjék engem, minden tagomat, melyet az Ég rendeléséből születésemkor szüleimtől nyertem, megvizsgálni. Amikor Najaát kihallgatták, ezt mondta: A kánon kívül nincs másra tekintetem. Idegen népnek széparcú lányára, asszonyára, jófarú paripára ha bukkanok, az mind a káné. Most is erre gondolok. Ha gondolatom más volna, mint ez, akkor inkább haljak meg. Dzsingisz kán helyeselte Kulan-kadun szavait, s még aznap, mikor tüzetesen megvizsgálta, kiderült, hogy pontosan

úgy van minden, ahogy azt Kulan-kadun mondotta. Erre Dzsingisz kán Kulan-kadunt kegyeibe fogadta, s megszerette. Mivel Najaa szavai igazaknak bizonyultak, megdicsérte őt, és kegyeibe fogadta. Mint igaz szavú embernek, fontos megbízatást adott neki.

NYOLCADIK KÖNYV

A merkitek egy részének lázadása: legyőzetésük. Elmenekült fejedelmük, Toktoa szövetkezik a najman Gücsülükkel, de elesik; a szövetség széthull. A törzstáborban maradt merkitek fellázadnak; őket is leverik. Szübeetejt Dzsingisz kán Toktoa fiainak üldözésére küldi. Dzsamukát népének szétzüllése után öt kísérő bajtársa fogolyként elviszi Dzsingisz kánhoz, ő azonban a hűtlen híveket kivégezteti. Végső leszámolás Dzsamukával. Kívánsága szerint megölik, de vérét nem veszik, és magaslaton temetik el. Nagygyűlés az Onon forrásánál: kitűzik a kilenclábú fehér jakfarkos zászlót, Dzsingisz kánt káni címmel ruházzák fel, aki ekkor kezdi meg a legfontosabb főméltóságok betöltését és hűséges embereinek a megjutalmazását. Ekkor kapja Mukali a gujang címet, és ekkor nevezi ki kilencvenöt ezredesét. Sigi-kutuku tiszte a meghódított népek szétosztása a család tagjai között, ugyanolyan részt kap ő is, mint a vér szerint való testvérek; az ő feladata a bíráskodás ellátása, a „Kék könyv" vezetése. Mönglik és Boorcsu korábbi érdemeinek felsorolása és kitüntetésük. Mukali kitüntetése. Korcsi érdemeinek dicsérete; kitüntetése. Dzsürcsedej érdemeinek felsorolása; jutalmul megkapja feleségül Ibaka-bekit.

(198) Amikor Dzsingisz kán a merkit népet kirabolta, Toktoa-beki legidősebb fiának, Kudunak a feleségei, Tügej és Döregene közül az egyiket, Döregenét akkor Ögödej kánnak adta. A merkitek fele népe kivágta magát, és a Tajkalon eltorlaszolta magát. Erre Dzsingisz kán parancsot adott, parancsnoknak kinevezte Szorkan-sira fiát, Csimbajt, s meghagyta neki, hogy a balszárny csapataival támadja meg a magukat eltorlaszolt merkiteket. Toktoát, aki fiaival, Kuduval és Csilaunnal néhány ember kíséretében puszta bőrét mentve kitört, Dzsingisz kán vette üldözőbe, majd az Altajtól délre megállapodott telelni.

Az ökör-év (1205) tavaszán átkelt az Alajon, és megindult. Ekkor a najman Gücsülün kán, miután népét elvesztette, s kitörése után csak néhány embere maradt, a merkit Toktoával szövetségre lépett; az Erdisz mellett Bukdurma forrásánál egyesültek, és seregeiket

rendbeszedték. Amikor Dzsingisz kán megérkezett, harcba bocsátkoztak. Toktoát egy eltévedt nyíl eltalálta, és elesett. Holttestét fiai nem tudták eltemetni, tetemét sem voltak képesek magukkal vinni, levágták hát a fejét, és azt vitték magukkal. A najmanok meg a merkitek azonban egyesült erővel sem bírták tovább a harcot, s menekülve elvonultak. Az Erdiszen átkelve legtöbbjük belezuhant a folyóba, és belefulladt a vízbe. A najmanok és merkitek, azok a kevesek, akik kievickéltek a folyóból, az Erdiszen való átkelés után szétváltak, és külön-külön elvonultak. A najman Gücsülük kán, az ujgurok és karlukok földjét érintve, a szartaulok földjén, a Csuj folyó mellett élő kara-kidatok uralkodójához, Gür kánhoz ment. A merkit Toktoa fiai, Kudu, Kal és Csilaun vezetésével a merkitek a kanglinokat és a kimcsautokat érintve távoztak. Ezután Dzsingisz kán visszafordult, átkelt az Alajon, és a törzstáborban telepedett le. Csimbaj a Tajkal torlaszában magukat eltorlaszolt merkiteket megadásra kényszerítette. A merkitekről úgy rendelkezett Dzsingisz kán, hogy a kiirtandókat kiirtatta, akik megmaradtak, azokat katonáival kiraboltatta. Azután a merkitek, akik korábban megadták magukat, újra fellázadtak, hogy kitörjenek a törzstáborból, de a törzstáborban levő szolgáink leverték őket. Dzsingisz kán erre így rendelkezett: Azt akartam, maradjanak együtt, egy csoportban, mégis fellázadtak. Ezért a merkiteket utolsó emberig más-és máshová szétosztotta.

(199) Ugyanebben az ökör-évben (1205) Dzsingisz kán parancsot adott ki, melyben meghagyta, hogy Szübeetej, a vastaligás Toktoa fiait, Kudut, Kalt, Csilaunt meg a többieket vegye üldözőbe. Mikor Dzsingisz kán Szübeetejnek kiadta a parancsot, követ útján tudomására hozta ezeket: Toktoa fiait, Kudut, Kalt, Csialunt meg a többit mentükben megriasztottuk, majd kölcsönös lövöldözés után úgy mentek tova, mint lasszóval nyakán a vadló, nyíllal testében a szarvas. Ha szárnyuk nő, s az égre felrepülnek, Szübeetej, te akkor szongor-sólyommá válsz, ugye felrepülsz, hogy elfogjad őket? Ha mormotákká válnak, a körmükkel ásva a földbe bújnak, te ásó leszel, utánuk ásol, és ugye nyomukat követve megkeresed őket? Ha halakká változnak, s a Tenggisz tóba belebújnak, Szübeetej, te leszel a halász-háló, és ugye kifogod őket? Most azután, amikor elküldelek, magas hágókon haladsz majd át, széles folyókon fogsz

átkelni. Gondold meg, hosszú az út, mely előtted áll. Sereged tartaléklovait addig kíméld, míg meg nem soványodtak, útravaló élelmeddel addig takarékoskodj, míg el nem fogyott. Ha már soványak a lovak, kímélheted őket, az mit sem ér. Ha élelmed már elfogyott, takarékoskodhatsz, az mit sem ér. Utatokon sok lesz a vad. Előrelátásból ne engedd, hogy a legénység a vonulás alatt a vadakra támadjon, és mérték nélkül hajtóvadászatra menjen. Ha hajtóvadászatot rendeztek, hogy a legénység úti élelmét kiegészítsétek és kíméljétek, vadásszatok mértékkel. Máskor mint a rendes vadászaton, ne engedd, hogy a legénység a farmatringot a nyereghez csatolja. Menet közben a kantárt nem szabad felrakni, a ló száját szabadon kell hagyni. Ha így rendelkezel, menetelés közben a legénység hogy tudna vágtázni? Ha egyszer kiadtad a parancsot, a parancs megszegőit el kell fogni, és meg kell csapatni. Akik parancsainkat megszegték, közülük azokat, akikről érdemes tudomást szereznünk, küldjétek hozzánk. A többit, akikről nem érdemes tudomást vennünk, azokat mind ott a helyszínen nyomban fejezzétek le.

Túl a folyón, ha elváltok,
Tovább is így vonuljatok.
Túl a hegyeken, ha elszakadtok,
Ti másra ne gondoljatok.

Ha az örökkévaló Ég erőtöket megnöveli, és Toktoa fiait kezetekbe kaparintjátok, felesleges őket hozzám küldeni. Mindjárt ott végezzétek ki őket. Így szólt a parancs. Azután meg ezt mondta Dzsingisz kán Szübeetejnek: Amikor téged erre a hadjáratra elküldelek, azért teszem, mert mikor még fiatal voltam, a három merkit közül az udujitok a Burkan-kaldunk háromszor megkerülve engem rettegésbe ejtettek. És most újra megesküdtem: Ennek a halálos ellenségnek eredj utána a magas csúcsára, a mély fenekére is. Szólt, és meghagyta, üldözze őket véges-végig. Vastaligát kovácsoltatott számára, és az ökör-évben (1205) elküldte a hadjáratra ezekkel a szavakkal: Amikor mégy, s arra gondolsz, hogy bár rejtve vagyunk, mégis mintha szemed előtt volnánk, bár távol

vagyunk, mégis mintha közeledben volnánk, akkor a magas Ég is pártfogásába vesz. Így szólt a parancs.

(200) Mikor Dzsingisz kán a najmanokat és a merkiteket teljesen leverte, Dzsamuka, aki a najmanokkal tartott, elvesztette a népét, s öt kísérő bajtársával földönfutóvá vált. Felmentek a Tanglu hegyére, elejtettek egy vadkecskét, és megsütötték. Mikor evésre került a sor, Dzsamuka így szólt kísérő bajtársaihoz: Kinek a fiai ejtettek el ma vadkecskét, amelyet így eszegetnek? A vadkecske húsának fogyasztása közben Dzsamukát öt kísérő bajtársa megragadta, elfogta, és Dzsingisz kánhoz vitte. Dzsamuka, miután kísérő bajtársai elfogták, s idehozták, a kagán andának ezt üzente:

Fekete varjak

Fogtak maguknak
Karambaj-kacsát.
Közrendből valók,
Közönséges szolgák
Kezüket vakmerőn
Kánjukra emelték.
Kán andám ebben hogy tévedne?
Borzas, szürke egerészölyvek
Borcsin-kacsát fogtak maguknak.
Jurtám tájának cselédei
Józan eszüket elveszítve,
Fellázadtak uruk ellen,
Foglyul ejtettek engem -
Felséges andám hogy tévedne ebben?

Dzsamuka szavaira Dzsingisz kán így rendelkezett: Ezeket az embereket, kik kezet emeltek törvényes kánjukra, hogyan hagyjuk élni? Az ilyen emberek kinek kellenek barátnak? Ezeket az embereket, kik kezet emeltek törvényes kánjukra, ivadékaik ivadékáig irtsátok ki! Így rendelkezett. És Dzsamuka szeme láttára kivégeztette az embereket, akik rá kezet emeltek. Aztán így szólt Dzsingisz kán: Mondjátok meg Dzsamukának, most megint együtt vagyunk, legyünk bajtársak! Megegyeztünk, hogy az egyik kocsirúd leszünk egymásnak, de amikor így éltünk, te meggondoltad magadat, különváltál, és otthagytál engemet. Most egy helyben, együtt vagyunk: amit elfelejtettünk, juttassuk egymás eszébe, ami elszenderült, ébresszük fel újra.

Bár tőlem külön utakra tértél,
Boldog, áldott andám maradtál.
Bizony, vad öldöklés napján
Bensőd bánkódott, sajgott miattam.
Tőlem ha máshová mentél is,
Törődtél velem gyilkos csata napján,
Tüdőd, szíved sajgott miattam.

Hogy mikor? Amikor a kereit néppel a Kalakaldzsit homokpusztában küzdöttem, közölted velem, mit mondtál Ong kán atyának: ezt a szolgálatot te tetted nekem. Meg aztán amikor megizented nekem miheztartás végett, hogy a najman népet

Szóval gyötörted,
Szájjal gyilkoltad -

s kétségbe kergetted; ezt a szolgálatot is te tetted nekem.

(201) E szavakra Dzsamuka ezt mondta: Réges-régen, amikor kicsinyek voltunk, és a Korkonak-dzsuburban a kán andával egymásnak testvérséget fogadtunk, s együtt ettünk emészthetetlen ételeket, felejthetetlen szavakat váltottunk egymással, és ágyunkban mások elválasztottak egymástól,

Haránt acsarkodók
Haragot szítottak,
Oldalt ravaszkodók
Orvul belémdöftek,

és örökre elváltunk egymástól.

Fenekedő szavakat szóltunk,
Fájt ez nekem, – ha csak rágondoltam:
Fekete arcom bőrét lenyúzták.
Feléd se néztem,
Felséges kán andám
Forró arcát látni se bírtam – így éltem.
Parázs szavakat mondtunk párszor,
Piszkolódtunk, – ha csak rágondoltam:
Piros arcom bőrét lenyúzták.
Türelmes kán andám igaz arcát
Többé látni se bírtam – így éltem.

Most kán andám kegyes hozzám, és azt mondja, legyünk bajtársak! Amikor bajtársadnak kellett volna lennem, nem akartam a bajtársad lenni. Most már anda,

Féktelen népekre
Féket raktál,
Szomszédaid egy táborba
Szorítottad.

A fejedelmi trón neked jutott osztályrészül. Most, mikor már a földkerekség készen áll számodra, mi haszon lenne abból, ha bajtársadul szegődnék? Helyette csak álmodat kísérteném fekete éjszakában, fényes nappal szívedet gyötörném.

Tetű lennék gallérodban,
Tüske lennék nadrágodban.

Sok volt körülöttem a vénasszony. Mikor hűtlen lettem az andához, súlyos hibát követtem el. Most már ebben az életben, az andáében meg az enyémben, hírem napkeltétől napnyugtáig eljutott. Anda, neked bölcs asszony az anyád, és te hősnek születtél; derék öcséid vannak, vitézeid, kísérő bajtársaid, hetvenhárom paripád lett. Anda, veled szemben alul maradtam. Én bizony kiskoromban szülők nélkül maradtam, nincsenek öcséim. Feleségem fecsegő, kísérő bajtársaim hűtlenek. Ezért maradtam alul az andával szemben, aki az Ég kegyeltje. Ha olyan kegyes vagy, anda, és gyorsan végzel velem, akkor nyugalmat szerzel szívednek. Amikor kegyesen megöletsz, anda, úgy öless meg, hogy vérem ne folyjék. Ha meghalok, és ott fekszem, tetememet helyeztesd magas helyre, ivadékaid ivadékainak végezetéig oltalmazni foglak téged, és áldásod leszek örökké. Rendkívüli, előkelő a származásom, de az andának, aki még előkelőbb származású, a védőszelleme legyőzött. Mondottam szavaim majd ne felejtsétek el, este és reggel idézzétek fel, és beszéljetek egymás között róla. Most pedig siessetek velem! Mikor ezt elmondta, szavaira Dzsingisz kán így válaszolt: Bár külön ment tőlem az én andám, és tele szájjal beszélt ellenem, de hogy életem ellen gonoszat forralt volna, nem hallottam soha. Olyan ember volt, akitől tanulni lehetett. És ő most nem lesz többé. Hogy megöljem őt, nem egyezik a sorsvetéssel. Nem illik, hogy alapos ok nélkül kárt tegyek életében. Nagytekintélyű ember ő. Talán mondjátok meg neki ezt az okot: Régen, amikor Dzsocsi-darmala

meg Tajcsar nyájukat egymástól kölcsönösen elrabolták, akkor te, Dzsamuka anda ezért alattomban lázadást szítottál ellenem. Eljöttél, Dalan-baldzsutnál megütköztünk, és beszorítottál a Dzserene-kabcsijakba. Ugye te akkor engem megrettentettél? És most, mikor téged magam mellé vennélek bajtársul, nem vagy rá hajlandó. Mikor megkegyelmeznék életednek, kitérsz előle. Mondjátok meg neki ezt. És mondjátok meg neki ezt is: Úgy, ahogy kívánod, pusztulj el anélkül, hogy véredet ontanák. Aztán megparancsolta, végezzenek vele anélkül, hogy vére folynék! Ne dobjátok őt a puszta mezőre, temessétek el tisztességgel! Erre megölette Dzsamukát, holttestét eltemettette.

(202) Imigyen a nemez falú jurták népeit leigázván, a tigris-évben (1206) összegyűltek az Onon folyó forrásánál, kitűzték a kilenclábú fehér jakfarkas zászlót, és Dzsingisz kánt a kán címmel felruházták. Mukalinak a gujang címet szintén ekkor adták. Dzsebét is a najman Gücsülük üldözésére ekkor küldték hadba. A mongkoldzsin népet miután egészen rendbeszedte, Dzsingisz kán a következőképpen rendelkezett: Azokat, akik velem tartottak, hogy velem a birodalmat megalapítsák, az ezreket ezredekbe szedve, az ezredek parancsnokaivá teszem, és nekik elismerésemet fejezem ki. Ezredesekké ezeket nevezte ki: Mönglik atya, Boorcsu, Mukali-gujang, Korcsi, Ilügej, Dzsürcsedej, Kunan, Kubilaj, Dzselme, Tüge, Degej, Tolon, Önggür, Csülgetej, Borokul, Sigi-kutuku, Kücsü, Kököcsü, Korkoszun, Hüszün, Kujildar, Silukaj, Dzsetej, Takaj, Csakaan-koa, Alak, Szorkan-sira, Bulukan, Karacsar, Kökö-csosz, Szüjketü, Najaa, Dzsungsoj, Kücsügür, Bala, Oronartaj, Dajir, Müge, Budzsir, Mönggüür, Doloadaj, Bögen, Kudusz, Maral, Dzsebke, Jurukan, Kökö, Dzsebe, Udutaj, Bala-cserbi, Kete, Szübeetej, Möngkö-kaldzsa, Kurcsakusz, Geügi, Badaj, Kislik, Ketej, Csaurkaj, Onggiran, Tokon-temür, Megetü, Kadaan, Moroka, Dori-buka, Idukadaj, Sirakul, Davun, Tamacsi, Kauran, Alcsi, Tobszaka, Tungkujdaj, Tobuka, Adzsinaj, Tüjdeger, Szecsevür, Dzseder; Olar-güregen, a vő; Kinggijadaj; Buka-güregen, a vő; Kuril; Asik-güregen, a vő; Kadaj-güregen, a vő; Csigü-güregen, a vő; Alcsi-güregen, a vő; három ezred onggirat (parancsnokai); Butu-güregen, a vő; két ezred ikiresz (parancsnokai); az önggüt Alakus-digit-kuri, a vő; öt ezred

önggüt (parancsnokai). Nem számítva az erdők népeit, a mongol nép ezredeseivé Dzsingisz kán kilencvenöt ezredest nevezett ki.

(203) Akiket a vőkkel együtt – rendelkezett tovább Dzsingisz kán – a kilencvenöt ezred parancsokaivá kineveztem, azokra ezredeket bíztam. Közülük azokat – rendelkezett Dzsingisz kán –, akik érdemeket szereztek, külön megjutalmazom. Mikor azt mondotta, hogy Boorcsu, Mukali meg a többi nemesúr jöjjön be, a jurtában Sigi-kutuku tartózkodott. Mikor Sigi-kutukunak azt mondta, hívd be őket, Sigi-kutuku így szólt: Boorcsu és Mukali kinél szereztek több érdemet, kinél szolgáltak jobban? Ha jutalmat osztasz, én csak nem szereztem kevesebb érdemet, csak nem szolgáltalak téged kevésbé?

Bölcsős koromtól kezdve
Büszke küszöböd rabja voltam.
Államon szakáll sem serkedt még,
Ám én máshová nem gondoltam.
Alfelem alá edényt raktak még:
Aranyküszöbödön éltem már akkor.
Míg számnál a szakáll ennyicskére nőtt meg,
Még hibás lépést egyszer se tettem.
Közeledben, hagytad, hogy feküdjem,
Kedves fiadként neveltél;
Engedted, hogy melletted feküdjem.
Édes öcsédként neveltél.

Nekem most milyen jutalmat adsz? E szavakra Dzsingisz Sigi-kutukuhoz így szólt: Hát nem vagy te az én hatodik öcsém? Neked, későn született öcsémnek a jutalma: Ugyanolyan részt kapj, amilyent az öccsök kapnak, továbbá érdemeid jutalmául kilenc bűnért ne bűnhődj. Így rendelkezett. Amikor az örökkévaló Ég pártfogásába fogadott, és az egész népet hatalmam alá hajtottam, te szem voltál a látásra, fül a hallásra. Oszd szét az egész népet, az anyának, nekünk öccsöknek, fiúknak, a népeket nevükön nevezve,

Nemez falú jurták
Nemzetségét külön kerítve,

Laposfa ajtós jurták
Lakóit szétválasztva.

Szavadat ne merje megmásítani senki! Így rendelkezett. Aztán megbízta Sigi-kutukut, bíráskodjék mindenki felett, az egész népben:

Ha tolvajt találsz, fenyítsd meg,
Hazugságot hozz napvilágra!

Ítéld halálra azokat, akik halált érdemelnek, fizettess váltságot azokkal, akik váltságfizetést érdemelnek. Azután az egész nép részekre osztását, a bíráskodási ügyeket írja be a Kék könyvbe, s foglalja könyvbe. És amit Sigi-kutuku velem egyetértésben meghatározott, s a Kék könyv fehér lapjain könyvbe foglalt, az ivadékok ivadékainak végezetéig meg ne másítsa senki! Azokat, akik megmásítják, meg kell büntetni. Így rendelkezett. Sigi-kutuku erre így szólt: egy későn született öccs, mint én, hogy kaphat egyenlő részt a többivel? Ha kegyes volnál, fejedelmi kegyként azt kérem, adj nekem embereket a vertfallal körülvett városokból. E szavakra így szólt: Te magad becsülted arra érdemesnek magadat, te intézkedj. Sigi-kutuku miután magát így megjutalmaztatta, kiment, behívta Boorcsut és Mukalit meg a többi nemesurat.

(204) Ekkor Dzsingisz kán megszólalt, és ezt mondta Mönglik atyának: Születni velem együtt születtél, felnőni velem együtt nőttél fel. Te szerencsés, áldott ember! Hányszor nem segítettél, hányszor nem óvtál engemet! Ezek közül például említem, mikor Ong kán atya meg Szenggüm anda cselből meghívtak, s én elindultam; útközben betértem Mönglik atya jurtájába éjszakára. Mönglik atya, ha te akkor nem intesz,

Lobogva buzgó vízbe,
Lángolva égő tűzbe

mentem volna. E szolgálatodra az imént is gondoltam, de az ivadékok ivadékainak végezetéig hogy lehetne róla megfeledkezni? Szolgálataidra gondolva, ezentúl itt lesz a helyed ebben a sarokban, és évente, havonta meghatározott ajándékot, fejedelmi jutalmat adok

néked, és szolgálatodra leszek az ivadékok ivadékainak végezetéig. Így rendelkezett.

(205) Aztán Dzsingisz kán így szólt Boorcsuhoz: Kiskoromban, mikor a fakó paripákat, a nyolc lovat elrabolták tőlem, három éjszakát voltam úton, és üldöztem őket, akkor találkoztunk össze. Te ezt mondtad akkor: Bajában hozzám forduló baráthoz barátul szegődöm. A jurtában apádnak egy szót sem szóltál; a kancádat fejted éppen, fedeles vödrödet, fejősajtárodat eldobtad a pusztában. Otthagyattad vélem kopasz farkú pejkómat, egy hátán fekete csíkos fehér lovat adtál alám, te magad egy gyors járású pejlóra kaptál. Ménesedet gazda nélkül hagytad, s a pusztából azon mód hozzám szegődtél. Aztán három álló napig üldöztük a fakó paripákat. Amikor a kerektáborhoz értünk, ahová a rablók hajtották őket, ott álldogáltak a kerektábor szélén, mi ketten erőszakkal kihajtottuk, és futva elhoztuk őket. Az apád Naku-bajan volt, és te, az ő egyetlen fia, vajon mit tudtál te rólam, mikor barátul szegődtél hozzám? Szíved bátorságát követve szegődtél bizony hozzám. Ezután is sokat gondoltam én erre, és amikor elküldtem hozzád Belgütejt, hogy lépjünk szövetségre, te

Durva nemez köpenyed kapva,
Domború hátú pejlóra pattantál,

s eljöttél velem szövetkezni. Majd aztán ránk tört a három merkit. Amikor háromszor körülkerítették a Kaldunt, velem együtt bekerítettek téged is. És amikor aztán a Dalan-nemürgesznél szemben állottunk a tatár néppel, és éjszakázásra került a sor, az eső szakadatlanul zuhogott éjjel-nappal. Hadd aludjak nyugodtan, mondottad, s rám borítottad nemez takaródat, nehogy csontomig hatoljon az eső, és míg csak véget nem ért az éjszaka, ott álltál mellettem, csak egyetlenegyszer váltottál lábat. Ez is a te vitézségednek volt a jele. Ezeken kívül még milyen vitézi tetteidet soroljam fel? Boorcsu és Mukali, arra biztattatok, hogy jót cselekedjem, hibáimmal hagyjak fel; ezért jutottam erre a helyre. Most hát mindenkinél magasabb helyre üljetek, és kilenc büntetés alól legyetek mentesek. Boorcsu a jobbszárnyon az Altaj mellett

lakókból alakított tízezrednek legyen a parancsnoka. Így rendelkezett.

(206) Aztán Mukalihoz így szólt Dzsingisz kán: Amikor a Korkonak-dzsubur menti Lombos-fánál megszálltunk, ahol Kutula kán táncolt, mivel világos volt az az előjel, amely az Ég elhatározását Mukalinak jelezte, Güün-koára gondoltam: megvalósult, amit Mukalinak mondott. Éppen ezért, amikor trónra léptem, a gujang címet adtam neki, hadd legyen Mukali ivadékainak ivadékáig az egész nép országos hercege. Úgy rendelkezett, hogy a balszárnyon a Karaun-dzsidun mellett lakókból alakított tízezrednek Mukali legyen a parancsnoka.

(207) Korcsinak ezt mondta Dzsingisz kán: Megmondtad a jövendőt, és amikor kicsiny voltam, attól kezdve mostanáig szüntelen

Esős időben velem áztál,
Erős hidegben velem fáztál,

bizony, te voltál a szerencsém. Korcsi, akkor te ezt mondtad: Ha beválik jóslatom, és az Ég megengedi, hogy szíved vágya szerint történjenek a dolgok, hadd legyen nékem harminc asszonyom. Mivelhogy most már rendben van minden, megengedem neked: a meghódolt népek legszebb asszonyait, legszebb leányait nézd meg jól, s válassz ki magadnak közülük harminc nőt. Így rendelkezett. Aztán még ezt a rendelkezést adta ki: A háromezer baarinon kívül Korcsi vegye még magához Takajjal és Asikkal együtt az adarkinok közül a csinoszokat, a töölesszeket és telenggütöket, s tízezerre kiegészítve őket, Korcsi legyen a parancsnokuk. Egészen az Erdis menti erdei emberekig szabadon válassza meg a szállásterületét; az erdei embereknek Korcsi parancsoljon, ő legyen a tízezredes. Korcsi beleegyezése nélkül az erdei emberek se jót, se rosszat ne cselekedjenek; ha beleegyezése nélkül járnának el, hogyne végeznénk velük rövid úton? Így rendelkezett.

(208) Aztán Dzsingisz kán Dzsürcsedejnek ezeket mondotta: Legfőbb érdemed az, hogy amikor megütköztünk a kereitekkel a Kalakaldzsit homokpusztaságában, és szorult helyzetbe kerültünk, bár Kujaldar anda vállalkozott rá, feladatát mégis te végezted el, Dzsürcsedej. És amikor végrehajtására került a sor, akkor

Dzsürcsedej, te rohamra indultál, s a dzsirgineket, a tübegeneket, a dongkajitokat, Kuri-silemünt, az ezer nappali testőrt, a legkülönb seregeket mind leverted. Amikor pedig a derékhadhoz értél, Szenggüm pirosítóval kifestett arcát ucsumak-nyíllal átlőtted. Ennek következtében az örökkévaló Ég az ajtót és a gyeplőt megnyitotta számomra. Ha meg nem sebesíted Szenggümöt, ugyan bizony milyen sorsra jutottunk volna! Dzsürcsedejnek kimagasló, nagy érdeme volt ez. Amikor aztán elszakadtunk az ellenségtől, és a Kalka mentén lefelé megindultunk, menet közben úgy gondoltam Dzsürcsedejre, mint valami magas hegy nyújtotta oltalomra. Akkor elmentünk, és a Baldzsuna tavához értünk itatni. Amikor Baldzsuna tavától újra felkerekedtünk, Dzsürcsedejt előre küldtük felderítőnek, s elindultunk a kereitek ellen. Az Ég és a Föld erőnket megnövelte, a kereit népet megsemmisítettük, és legigáztuk.

A legfőbb országokat levertük; a najmanok és kereitek tekintélye megtörött, harcolni tovább nem bírtak: teljesen szétugrasztottuk őket. E harcok során a merkiteket meg a najmanokat szétszórtuk, de a kereit Dzsaka-gambut két lánya kedvéért alattvalóival, népével zárt egységben együtt hagytuk. Amikor azonban az másodszor is fellázadt, és elszakadt tőlünk, Dzsürcsedej Dzsaka-gambut, aki végleg szakított velünk, lépre csalta, csellel elfogta, és végzett vele; Dzska-gambu népét másodszor is teljesen leigázta. Dzsürcsedej második érdeme ez. Mivelhogy

Öldökölés napján
Önnön életét kockára vetette.
Halálos harc napján a
Halált kereste,

Dzsingisz kán Ibaka-bekit kegyesen Dzsürcsedejnek adta, miközben Ibaka-bekinek ezeket mondotta: Nem mondtam én, hogy jó természet benned nem volna, hogy külső megjelenésed csúf volna. De téged, aki szívembe, tagjaimba hatoltál, s feleségeim közt foglaltál helyet, most Dzsürcsedejnek ajándékozlak, mert szemem előtt tartom a nagy törvényt, mert gondolok arra a kötelezettségre, amelyet Dzsürcsedej rótt rám ama szolgálatával, hogy

Döfölködés napján
Dárda ellen pajzsom volt.
Ellenségim elől
Engem híven elrejtett.
Szétszaladt népemet
Szépen összeterelte,
Szétszóródott hadaim
Szerbe-számba szedte.

Ezért odaadlak most téged. Ezután nemzetségem tagjai, akik majd trónunkra kerülnek, gondoljanak az ily módon véghezvitt szolgálatokért járó kötelezettségre, szavaimat meg ne másítsák. Ibaka-beki rangját az ivadékok ivadékainak végezetéig ne kisebbítsék. Így rendelkezett. Dzsingisz kán azután így szólt Ibaka-bekihez: Atyád, Dzska-gambu kétszáz szolgálóleányt adott neked hozományba, azonkívül Asik-temür szakácsot, valamint Alcsik szakácsot. Most, amikor az uruut néphez mégy, rád való emlékezésül hozományodból add ide nekem Asik-temür szakácsot, meg adj száz szolgálóleányt. Mikor Dzsingisz kán ezt megkapta, így szólt Dzsürcsedejhez: Ibaka-bekimet neked adtam. Négyezer uruutodnak te légy a parancsnoka, jó lesz? Így rendelkezett kegyesen.

KILENCEDIK KÖNYV

A további kitüntetések során Dzsingisz kán Kubilajra bízza minden hadidolog legfőbb intézését. Kunan és társainak kitüntetése. Dzselme érdemei és kitüntetése. Tolun kitüntetése. Önggür és Boroul, a legfőbb szakácsok kitüntetése. Önggür a szétszórt bajaut atyafiakból alakított ezred parancsnoka lesz. Borokul feleségének, Altaninak a szerepe a gyermek Toluj életének megmentésében, mikor azt egy kóbor tatár meg akarta ölni. Borokul kitüntetése. A család női tagjainak megajándékozása. Üszün apó érdemeinek felsorolása és kinevezése a beki tisztségre. Kujildar önfeláldozásáért leszármazottai az árvák pénzéből részesülnek. Narin-tooril apja érdemeinek elismeréséül szintén megkapja az árvák pénzét, azonkívül összegyűjtött negüsz atyafiságának a parancsnoki tisztét. Jutalmat kap korábbi érdemeiért Szorkan-sira és fiaival együtt: szabad legelőhöz jutnak a merkitek földjén. Najaa érdemeinek elismeréséül a derékhad tízezredének lesz a parancsnoka. Dzsebe, Szübeetej, Degej és Kücsügür kitüntetése. A testőrség átszervezése; számukat 10 000-re emelik. A testőrök szolgálati szabályzata; kiváltságaik egyéb magas katonai tisztségviselőkkel szemben.

(209) Ezután Kubilajhoz így szólt Dzsingisz kán:

Vállasok
Vállát,
Fenekedők
Fenekét

kedvemért földre terítetted. Benneteket itt, Kubalajt, Dzselmét, Dzsebét és Szübeetejt, négy ebemet, mikor a szándékoltam helyre elküldöttelek,

Mikor mondtam: rajta,
Még a követ is szétzúztátok.
Mikor mondtam: előre, a

Magas sziklát szétmorzsoltátok.
Fényes követ szétzúztátok,
Folyó mély vizét elzártátok.

Amikor Kubilaj, Dzselme, Dzsebe, Szübeetej, benneteket, négy ebemet a szándékoltam helyre küldöttelek, és Boorcsu, Mukali, Borokul meg Csilaun, e négy vitézem mellettem tartózkodott, és amikor eljött az ütközet napja, Dzsürcsedejt meg Kujildart uruutjaikkal és mangkutjaikkal együtt magam előtt felállítottam, elmondhattam, hogy teljesen megnyugodott a szívem. Kubilaj, te légy minden hadidolgok legfőbb intézője, jó lesz? Kegyesen így intézkedett. Aztán: Bedüünre önfejűsége miatt megharagudtam, neki ezért ezredet nem adtam. Te jóban vagy vele, vele együtt lásd el az ezredesi tisztet, s járjatok el egymással egyetértésben. Bedüünt pedig most már majd megismerjük.

(210) Aztán a Genigesz-nembeli Kunannak ezeket mondotta Dzsingisz kán: Nektek, Boorcsu, Mukali meg a többi nemesurak, nektek, Dodaj és Dokulku, valamint a többi cserbi-tisztségviselőnek ez a Kunan hímfarkas volt a fekete éjszakában, fekete varjú a fehér nappalon. Vonuláskor meg nem állott, pihenéskor nem vonult tovább.

Álnok ember előtt
Álorcát nem öltött,
Halálos ellenség előtt,
Hamis orcát nem mutatott.

Kunan és Kökö-csosz beleegyezése nélkül ne tegyetek semmit. Kunannal és Kökö-csosszal egyetértésben cselekedjetek. Így rendelkezett. Fiaim közül a legidősebb Dzsocsi; Kunan, genigeszeinek az élén, Dzsocsi alatt legyen tízezredes. Így rendelkezett. Kunan, Kökö-csosz, Degej és Üszün apó, amit láttak, el nem titkolták, amit hallottak, el nem hallgatták. Ők négyen.

(211) Azután Dzselméhez így szólt Dzsingisz kán: Dzsarcsiudaj apó, kovácsfújtatóval a hátán, Dzselmével, akit a bölcsőből vett ki, leszállott a Burkan-kaldunról, és eljött hozzánk. Ekkor születtem én meg az Onon menti Deliün-boldaknál, és számomra egy

cobolyprémből való pólyát hozott ajándékba. Akkor adtak téged is nekem szövetségesül, azóta vagy te

Aranyküszöböm rabja
Ajtóm örökös szolgája.

Dzselmének sok az érdeme. Születni együtt születtünk, nevekedni együtt nevekedtünk. Cobolyprémes pólyával kezdő, szerencsét hozó, boldog Dzselme, ha kilencszer vétkezik is, ne bűnhődjék érte! Így rendelkezett.

(212) Azután Tolunhoz így szólt Dzsingisz kán: Hogyan lehet apa és fiú külön egy-egy ezrednek a parancsnoka? Azért, mert amikor együtt gyűjtöttük a népet, atyád mellett te voltál a segítő félszárny, együtt húztad velünk az igát, együtt gyűjtötted velünk a népet, ezért neked a cserbi címet adtam. Most aztán a magad szerzeményének a felhasználásával alkoss magadnak ezredet, és vezesd azt Turukannal egyetértésben. Helyes? Így rendelkezett.

(213) Azután Önggür szakácsnak ezt mondotta Dzsingisz kán: A három Tokuraun, az öt Tarkut és te, Önggür, Mönggetü-kijan fia a csangsiutokkal meg a bajautokkal együtt egy kerektábort alkottatok nálam. Te Önggür

Sűrű ködben
Soha el nem tévedtél,
Csata napján
Cserben soha nem hagytál.
Esős időben velem áztál,
Erős hidegben velem fáztál.

Most milyen fejedelmi ajándékot akarsz tőlem, ha arról volna szó? Önggür erre így válaszolt: Ha megengeded nekem, hogy fejedelmi ajándékot válasszak magamnak: bajaut atyámfiai mindenféle törzseknél szanaszéjjel vannak szórva. Ha olyan kegyes volnál, hadd gyűjtsem egybe bajaut atyámfiait, ha már szó van ilyen dologról. No, jól van, bajaut atyádfiait gyűjtsd csak egybe, s mint ezrednek, légy a parancsnokuk – rendelkezett a kán. Aztán még így rendelkezett Dzsingisz kán: Önggür és Boroul, amikor ti, mint szakácsok jobb-és baloldalt kiosztjátok az ételt, és ha úgy osztjátok

ki ti ketten, hogy nem kevés az a jobboldalt állóknak és ülőknek, nem kevés az a baloldalt felsorakozottaknak és a fel nem sorakozottaknak, akkor nem kapar nekem a torkom, nyugodt a szívem. Most aztán Önggür és Boroul, mikor hadjáratra vonulunk, ti osszátok ki az ételt a sokaságnak. Így rendelkezett. Erre utasította még őket: Amikor trónon ülök, a nagy hordó jobb és bal oldalán foglaljatok helyet, onnan ügyeljetek fel az ételre. Megmutatta a helyüket, hogy Tolunnal együtt ott üljenek, észak felé arccal.

(214) Azután Borokulnak Dzsingisz kán ezeket mondotta: Az anyám Sigi-kutukut, Borokult, Gücsüt és Kököcsüt, titeket négyeteket a törzsi táborhelyről, a földről felszedett, és amikor

Talpra állítván titeket,
Tulajdon fiaiként táplált, védett.
Nyakatoknál fogva húzván,
Nyakasokat, emberekké tett;
Vállatoknál fogva húzván,
Vállalta, hogy férfiakká tesz titeket.

Felnevelt benneteket, hogy nekünk, fiainak kísérő társaivá tegyen benneteket. Anyámnak hálátokat azért, hogy benneteket felnevelt, bizony, hányszor kimutattátok már jó cselekedeteitekkel és szolgálataitokkal! Borokul, bizony, mikor te hozzám szegődtél,

Hamar hadjáratban
Ha még eső vert is éjjel -

soha nem engedted, hogy éhgyomorral térjek éjszakázni.

Ellenséggel ha szembeszálltam,
El nem küldtél aludni leves nélkül.

Aztán meg amikor nagyatyáinkat, atyáinkat gyilkoló, halálos ellenségeinket, a tatárokat leigáztuk, bosszúnkat megbosszultuk, s elégtételt vettünk rajtuk, a tatár népet a tengelyszeghez mérve kiirtottuk és megsemmisítettük.

Ekkor történt, hogy a tatárokból való Kargil-sira földönfutóvá vált és elmenekült. Később azután ínségtől és éhségtől űzve visszajött a

táborba. Bement az anya jurtájába, és így szólt: alamizsnáért jöttem. Hát ha alamizsna kell, ülj csak oda, mondották neki. Mikor le akart ülni a nyugati oldalon az ajtósarokban, az ágy szélére, kívülről bejött az ötéves Toluj, majd újra ki akart szaladni. De ekkor Kargil-sira felkelt, a fiúcskát hóna alá kapta. Amikor kifelé indult vele, kését megtapogatta, majd kihúzta menet közben. Borokul felesége, Altani, ott ült az anya jurtájának keleti oldalán. Az anya sikoltozni kezdett: vége a gyereknek! Hangjára Altani nyomába szegődött, együtt szaladtak ki, majd Kargil-sira után futva egyik kezével megragadta annak oldalcopfját, másik kezével pedig elkapta a tatárnak azt a kezét, amelyikkel a kést kihúzta, mire az a rántástól elejtette kését. A jurta mögött Dzselme és Dzsetej éppen egy csonka szarvú fekete ökröt vágtak a konyha számára. Altani hangjára Dzsetej és Dzselme fejszét kaptak a kezükbe, és vértől csepegő kézzel odarohantak. A tatárokból való Kargil-sirát fejszével, késsel azon nyomban megölték.

Amikor Altani, Dzsetej és Dzselme azon vetélkedtek, kinek az érdeme nagyobb a gyerek életének megmentésében, Dzsetej és Dzselme ezt mondták: Ha mi nem vagyunk, gyorsan oda nem szaladunk, és őt meg nem öljük, Altani mint asszonyember ugyan mit tehetett volna! A gyereknek odalett volna az élete! A fő érdem a miénk hát. Altani meg ezt mondta: Ha hangomat nem hallottátok volna, hogyan jöttetek volna oda; ha a kést el nem ejtette volna, mert én futva futottam, oldalcopfját megragadtam, kést szorongató kezét elrántottam, ugyan nem lett volna-e vége a gyerek életének, míg Dzsetej és Dzselme, ti odajöttök! Mikor végére értek a vetélkedésnek, a fő érdem Altanié lett. Borokul felesége, Borokulnak hűséges segítője Toluj élete körül szerzett hát érdemeket.

Hát ez a Borokul. Amikor a kereitekkel a Kalakaldzsit homokpusztaságban harcoltunk, Ögödej nyakán az ütőér egy nyíltól megsebesült. Amikor a földre zuhant, Borokul melléje telepedett, a megalvadt vért szájával kiszívta, s az éjszakát mellette töltötte. Másnap reggel lóra ültette, de mikor az nem bírt ülni, maga elé vette a nyeregbe. Ögödejt hátulról átölelte, s közben szívta, csak szívta a megalvadt vért, úgyhogy szája szöglete egészen veres lett tőle. Ögödej életét így megmentette, s épségben elhozta őt hozzánk. Azt a hálát, mellyel anyámnak a nevelésért, a fáradságért tartozott, két

fiam életének megmentésével szolgálta meg. Borokul, mikor hozzám társult, intésre, hívásra, hangra és visszhangra soha nem késett. Borokul kilenc vétekkel vétkezzék bár, ne bűnhődjék érte. Így rendelkezett.

(215) Ezután így szólt: családom női tagjainak fejedelmi ajándékokat fogok adni.

(216) Aztán Üszün apónak Dzsingisz kán ezeket mondotta: Üszün, Kunan, Kökö-csosz, Degej, ezek négyen, amit láttak, amit hallottak, sem nem rejtették, sem nem hallgatták el előlem, hanem jelentették. Amit megtudtak, amit gondoltak, megmondták nékem. A mongolok törvénye szerint van olyan lehetőség, hogy valaki a beki tisztségre jusson. Te a baarinok fejének a nemzetségéből származol. A nálunk szokásos beki méltóságnál magasabb rangú beki légy te, Üszün apó! Beki rangra emelte őt, s elrendelte, hogy fehér ruhát viseljen, fehér lovat kapjon hátasul, ülni a legmagasabb helyen üljön, tiszteletet tanúsítsanak iránta; az évek és hónapok hosszú során át így legyen ez.

(217) Azután így szólt Dzsingisz kán: Mivel Kujildar anda elsőnek fogadta meg, hogy életét feláldozza értünk a csatában, azért a szolgálatért utódai ivadékainak ivadékáig részesüljenek az árvák pénzéből. Így határozott.

(218) Azután Csakan-koa fiához, Narin-toorilhoz így szólt Dzsingisz kán: Atyád, Csakan-koa nagy buzgalommal harcolt előttem, Dalan-baldzsutnál megölte őt Dzsamuka a csatában. Most, Tooril, atyádnak az érdeméből részesülj az árvák pénzéből. E szavakra Tooril így válaszolt: Ha oly kegyes volnál, negüsz atyafiságom mindenféle törzseknél szét van szórva. Ha megengeded, atyámfiait összegyűjtöm megint. Erre Dzsingisz kán így szólt: Ha így van, gyűjtsd csak össze negüsz atyádfiait, és a nemzedékek nemzedékeinek végeztéig légy a parancsnokuk. Helyes? Így rendelkezett.

(219) Azután Szorkan-sirának ezt mondotta Dzsingisz kán: amikor fiatal voltam, a tajcsiut Tarkutaj-kiriltuk és testvérei gyűlöltek engem, s fogságba ejtettek. Akkor, mivel testvéreim gyűlöltek, Szorkan-sira te, fiaiddal, Csilaunnal meg Csimbajjal leányod, Kadaan oltalmára bíztatok, elrejtettetek, aztán pedig szabadon engedtetek. E jó szolgálataitokra emlékezem én, fekete éjszakában álmomban,

fényes nappal szívemben erre gondoltam mindig. A tajcsiutoktól ugyan késéssel jöttetek meg hozzám. Ha most megajándékoználak benneteket, miféle ajándékot szeretnétek kapni? Szorkan-sira fiaival, Csilaunnal és Csimbajjal együtt ezt válaszolta: Ha kegyes volnál, hadd legyen adómentes a legelőm. A merkitek földjén, a Szelenga melletti vidéket szeretném megkapni adómentes legelőnek; ezenkívül egyéb ajándék dolgában Dzsingisz kán döntsön. Erre így válaszolt Dzsingisz kán: Legeltessetek a merkitek földjén, a Szelenga vidékén, s legelőtök legyen adómentes. Azonkívül nemzedékek nemzedékeinek végéig legyetek tegezhordozóim, vegyetek részt az áldomásivásban; ez legyen a kiváltságotok. Kilenc vétekkel vétkezzetek bár, ne bűnhődjetek érte. Így rendelkezett.

Aztán Dzsingisz kán Csilaunt és Csimbajt még a következőképpen tüntette ki. Csilaun és Csimbaj, hogy feledkezhetném meg arról, hogy egykor mondott szavaitokra emlékezzem? Csilaun és Csimbaj, ha meg akarjátok mondani azt, amit gondoltok, kérni akartok valamit, ami nektek nincs, ne forduljatok szavatokkal közbülső emberhez. Magatok személyesen, szóban mondjátok meg nekem, amit gondoltok; amire szükségetek van, magatok kérjétek azt tőlem. Így rendelkezett.

Aztán Szorkan-sira, Badaj és Kislik, ti mint darkanok, ezekkel az előjogokkal rendelkeztek még:

Majd ha hatalmas hadra rohantok,
Martalékul ki mit mar, övé maradjon.
Vadon vadjára vadászván,
Vadat, ki mennyit ejt, övé a zsákmány.

Így rendelkezett. Ami Szorkan-sirát illeti, a tajcsiut Tödege népéhez tartozott; Badaj meg Kislik, ők Cseren csikósai voltak. Most pedig mint támaszaim, élvezzétek azt az előjogot, hogy tegezhordozóim és áldomásivásban társaim legyetek. Így rendelkezett.

(220) Azután Najaának ezt mondta Dzsingisz kán: Amikor Sirgötü apó veletek, fiaival, Alakkal és Najaával Tarkutaj-kiriltukot elfogta, és vele hozzánk közeledtetek, útközben Kutukul-nuuhoz értetek, ekkor ezt mondta Najaa: Törvényes kánunkat hogy áruljuk el, és hogy

vigyük őt oda? De nem is tudta elárulni őt, hanem szabadon bocsátotta. És amikor Sirgötü apó fiaival, Alakkal meg Najaával megérkezett, akkor Najaa-bildzsiür így szólt: Törvényes kánunkat, Tarkutaj-kiriltukot elfogtuk, s ide akartuk hozni, de aztán nem tudtuk elárulni, szabadon bocsátottuk hát őt. Eljöttünk, hogy felajánljuk szolgálatainkat Dzsingisz kánnak. Ha úgy jöttünk volna meg, hogy kezet emeltünk törvényes kánunkra, akkor azt mondhatták volna rólunk: hogyan érdemelnének bizalmat ezután az olyan emberek, akik kezet emeltek törvényes kánjukra? Amikor elmondta, hogy kánját nem tudta elárulni, helyeseltem szavait, mert szem előtt tartotta az illendőséget és a nagy törvényt, és nem tudta elárulni tulajdon kánját. Azt mondottam akkor, valamit rá fogok bízni. Az imént megbíztam Boorcsut, a jobbszárnyon legyen egy tízezrednek a parancsnoka, Mukalit pedig, akinek a gujang címet adományoztam, a balszárny tízezredének a parancsnokságával bíztam meg. Hát most Najaa legyen a derékhad tízezredének a parancsnoka. Így intézkedett.

(221) Azután ezt mondta: Dzsebe és Szübeetej a maguk szerezte népeket úgy, ahogy azokat megszervezték, tízezredként vezessék.

(222) Azután Degej juhásznak megparancsolta, hogy a földönfutókká vált embereket gyűjtse egybe, és mint ezrednek, ő legyen a parancsnokuk.

(223) Azután ezt mondta: Mivel Kücsügürnek, az ácsnak kevés volt az embere, innen is, onnan is gyűjtögetett még magának; a dzsadaranoktól pedig egyenlő jogon hozzácsatlakozott Mulkalku. Güsügür és Mulkalku együtt legyenek ezredeseik, s közösen tanácskozzák meg a dolgokat.

(224) Akik vele együtt alapították meg az országot, s vele együtt fáradoztak, azokat az ezredek parancsnokaivá tette meg. Amikor az ezreket ezredekbe osztotta, kinevezte az ezredek, századok és tizedek parancsnokait, s a tízezredeket megszervezvén, kinevezte a tízezredek parancsnokait. A tízezredek és az ezredek parancsnokai közül akik jutalomra érdemesek voltak, azoknak jutalmat adott, akik dicséretet érdemeltek, azokat megdicsérte. Dzsingisz kán rendelkezése így hangzott: Régebben nyolcvan éjszaki őröm volt, és hetven nappali őröm teljesített testőrszolgálatot. Most, amikor az örökkévaló Ég akaratából az Ég és a Föld erőmet megnövelte, az

egész birodalmat hatalmam alá rendelte, és kizárólag az én gyeplőm alá vetette, most azokat, akik nálam a nappali szolgálatot mint testőrök ellátják, az egyes ezredekből válogassátok ki, és osszátok be szolgálatra. Szolgálatba állításukkor, amikor az éjszakai őröket, a tegzeseket és a nappali őröket szolgálatba állítjátok, számukat tízezerre töltsétek fel, s úgy állítsátok őket szolgálatba. Így rendelkezett. Azután Dzsingisz kán a testőrök kiválasztására és szolgálatba állítására vonatkozó parancsát minden egyes ezrednél közhírré tette: Amikor számunkra a testőröket sorozzák, és amikor a tízezredek, ezredek, századok parancsnokainak fiai s a közrendű emberek fiai szolgálatunkba lépnek, a jó képességűeket és szép külsejűeket, azokat sorozzák be, akik alkalmasak arra, hogy mellettünk szolgáljanak. Amikor az ezredek parancsokainak fiait sorozzák be, azok tíz bajtársat s egyik öccsüket hozzák magukkal. Amikor a századok parancsnokainak fiait sorozzák be, azok öt bajtársat s egyik öccsüket hozzák magukkal. Amikor a tizedek parancsnokainak fiait sorozzák be, s amikor a közrendű emberek fiait sorozzák be, azok három bajtársat és szintén egyik öccsüket hozzák magukkal, s eredeti kötelékükből származó hátasokkal lássák el magukat, és úgy jöjjenek. Amikor a nálunk, személyünk mellett szolgálatba állítottakat megerősítik, akkor az ezredek parancsnokai fiainak a tíz bajtársat saját eredeti ezredükből és századukból bocsássák a rendelkezésükre. Ha atyjuktól kapott személyes vagyonuk van, ha maguk által gyűjtött, szerzett bármennyi emberük, paripájuk van, függetlenül személyes vagyonuktól, a törvényeink által meghatározott szabályok szerint vessék ki a járandóságukat, és bocsássák a rendelkezésükre. A századok parancsnokai fiainak öt bajtársat, a tizedek parancsnokai fiainak és a közrendű emberek fiainak három bajtársat ugyanilyen módon, személyes vagyonuktól függetlenül, ugyanígy vessék ki, és bocsássák a rendelkezésükre. Így rendelkezett. Amikor az ezredek, századok, tizedek parancsnokai és a legénység e parancsunkat megkapták, és meghallgatták, azok, akik mégis áthágnák, lakoljanak! Ha azok az emberek, akiket a mellettünk való testőri szolgálattételre beosztottak, a szolgálat elől kitérnek, ha berzenkedő emberek a mellettünk való szolgálatot nehéznek találnák, helyükre mást kell szolgálatba állítani, s az ilyen embert szigorúan meg kell

büntetni, és szemünk elől messze kell száműzni. Így rendelkezett. Azokat az embereket, akik azért jönnek, hogy bent, a mellettünk való szolgálatot megtanulják, nem szabad elhárítani. Így rendelkezett.

(225) Amint Dzsingisz kán parancsa elhangzott, az ezredekből megtörtént a kiválogatás; a századok, tizedek parancsnokainak a fiait szintén e parancs szerint kiválogatták és előállították. Korábban nyolcvan éjszakai őr volt, most nyolcszázat tettek meg annak. Ezután így szólt: a nyolcszázon túl ezerre töltsétek fel a számukat. Aki az éjszakai őrök közé akar beállni, azt ne tartsátok vissza. Így rendelkezett. Az éjszakai őröknek Jeke-neürin legyen a parancsnokuk, és legyen egy ezred parancsnoka is. Így rendelkezett. Korábban négyszáz tegzest választott ki, a választás után Dzselme fiát, Jiszün-teet bízta meg a tegzesek parancsnokságával, mondván, hogy Tüge fiával, Bugidajjal egyetértésben járjon el. Most, amikor a nappali őröket és a tegzeseket különféle alakulatokba osztotta be, azt a rendelkezést adta ki, hogy Jiszün-tee egy csapat tegzes parancsnokságát vegye át, Bugidaj egy csapat tegzes parancsnokságát vegye át, Korkudak egy csapat tegzes parancsnokságát vegye át, Lablaka egy csapat tegzes parancsnokságát vegye át. A tegez felcsatolásakor a nappali őrök egy-egy csapata tegzeseinek parancsnokságát ily módon rájuk kell bízni. A tegzesek számát ezerre kell feltölteni, és Jiszün-tee legyen a parancsnokuk. Így rendelkezett.

(226) A korábban Ögele-cserbivel szolgálatba szegődött nappali őrök számát ezerre töltsétek fel, és Boorcsu nemzetségéből Ögele-cserbi legyen a parancsnokuk – mondotta. Ezer nappali őr parancsnokságával Mukali nemzetségéből Bukát bízta meg. Ilügej nemzetségéből Alcsidajt bízta meg ezer nappali őr parancsnokságával. Ezer nappali őrnek Dodaj-cserbi legyen a parancsnoka. Ezer nappali őrnek Dokulku-cserbi legyen a parancsnoka. Ezer nappali őrnek Dzsürcsedej nemzetségéből Csanaj legyen a parancsnoka. Ezer nappali őrnek Alcsi nemzetségéből Akutaj legyen a parancsnoka. Ezer nappali őrnek, ezer válogatott vitéznek, Arkaj-kaszar legyen a parancsnoka; ezek béke idején nappali őrök legyenek, háborúban pedig álljanak elöl, és legyenek vitéz bajnokok. Így rendelkezett. Minden egyes ezredből való válogatás után nyolcezer lett a nappali őrök száma; az éjszakai

őrök meg a tegzesek együtt kétezret tettek ki. Így lett tízezer testőr. Dszingisz kán így rendelkezett. A személyes szolgálatunkra rendelt tízezer testőrt meg kell erősíteni, és a hadsereg derékhadává kell tenni. Így rendelkezett.

(227) Azután Dzsingisz kán így rendelkezett. A nappali őrök négy testőrcsapatának a parancsnokaivá a következőket nevezem ki: Buka egy csapat testőrnek legyen a parancsnoka, a testőröket szervezze meg, és lássa el a szolgálatot. Alcsidaj egy csapat testőrnek legyen a parancsnoka, a testőröket szervezze meg, és lássa el a szolgálatot. Dodaj-cserbi egy csapat testőrnek legyen a parancsnoka, a testőröket szervezze meg, és lássa el a szolgálatot. Dokulku-cserbi egy csapat testőrnek legyen a parancsnoka, a testőröket szervezze meg, és lássa el a szolgálatot. Amikor így a négy testőrcsapatnak az elöljáróit kinevezte, a szolgálat ellátására vonatkozó parancsát is közzétette: Mielőtt a szolgálatot megkezdik, a testőrök parancsnoka az alája beosztott testőrök számát ellenőrizze, és akkor kezdje meg a szolgálatot; három éjszakán át szolgáljon, azután váltsák fel. Ha a testőrség valamely tagja az őrség-szolgálat megkezdésekor hiányzik, az őrséget elmulasztott testőrt három botütéssel kell megfenyíteni. Ha ugyanaz a testőr másodszor is elmulasztja a ráeső szolgálatot, hét botütéssel fenyítsék meg. Ha pedig ugyanaz a személy anélkül, hogy beteg volna, anélkül, hogy erre parancsnokától engedélye volna, szolgálatából háromszor elkésik, harminchét botütéssel fenyíttessék meg. Ha pedig nálunk való szolgálatát terhesnek találná, szemünk elől messze földre száműzzük. Így rendelkezett. Az osztagok elöljárói kötelesek ezt a parancsot minden harmadik szolgálat ellátásakor közölni a testőrökkel! Ha nem közlik, a testőrök parancsnokait kell megbüntetni. Akik a parancsot hallották, és mégis áthágták, ha a szolgálatot elmulasztották, azok a parancsnak megfelelően büntetésben részesüljenek. Így rendelkezett. Az osztagok elöljárói azzal az indokolással, hiszen ők parancsnokok, a velük egyenlő beosztásban levő testőreimet engedélyem nélkül meg ne fenyítsék. Ha valaki a törvényt áthágná, azt jelentsétek nékem. Akik lefejezést érdemelnek, azokat majd mi lefejeztetjük, akik megcsapatást érdemelnek, azokat majd mi lefektetjük és megcsapjuk. Ha ti arra hivatkozva, hogy parancsnokok vagytok, s a

veletek egyenlő rangú testőreimre kezet emeltek, vagy botütésekkel illetitek őket, a botütésért viszonzásul botütést, az ökölcsapásért viszonzásul ökölcsapást kapjatok.

(228) Azután Dzsingisz kán így rendelkezett: A külső ezred-parancsnokoknál az én testőreim magasabb helyet foglalnak el. A külső századok és tizedek parancsnokainál az én testőreim kísérő szolgái magasabb rangot foglalnak el. Ha külső ezred-parancsnokok testőreimmel egyenlőnek tartanák magukat, és emiatt testőreimmel összecivakodnának, az illető ezredeseket szigorúan meg fogom büntetni. Így rendelkezett.

(229) Azután Dzsingisz kán még így rendelkezett. A szolgálatot teljesítő csapatok parancsnokainak ki kell hirdetni a parancsot: a tegzesek meg a nappali őrök szolgálatukat elkezdvén, nappali szolgálatukat annak rendje és módja szerint végezzék, még nappali fényben csináljanak helyet az éjszakai őröknek, majd menjenek ki, s ott éjszakázzanak. Éjszaka az éjszakai őröknek mellettünk kell éjszakázniok. A tegzesek a tegezt, a szakácsok a csészéket és edényeket adják át az éjszakai őröknek, és úgy távozzanak. Mialatt mi reggeli levesünket esszük, azalatt a kívül éjszakázó tegzesek, nappali őrök és szakácsok a nyeregőrző állomáson tartózkodjanak, az éjszakai őröknek tegyék meg a jelentésüket. Amikor elfogyasztottuk levesünket, a tegzesek a tegezhez, a nappali őrök az őrhelyükhöz, a szakácsok csészéikhez és tálaikhoz térjenek vissza. A szolgálatukat egymás után elfoglalók ezen a módon, ezen szabályok szerint kötelesek eljárni. Így rendelkezett: Azokat az embereket, akik napnyugta után a palota-jurta mögött vagy előtt keresztben mennek át, el kell fogni. Az éjszakai őr éjjel fogságban tartja őket, másnap reggel pedig tartozik őket kihallgatni. Az éjszakai őr szolgálatba lépéskor tegyen jelentést, és úgy vonuljon fel; a szolgálatot váltó, kimenő éjszakai őrök szintén tegyenek előbb jelentést, és csak azután távozzanak. Az éjszakai őrök éjszaka a palota-jurta körül őrködjenek. Az ajtó őrzésére ott álló éjszakai őrök az éjszaka behatolni szándékozók fejét és vállát nyomban hasítsák szét, tetemüket pedig vessék ki. Sürgős jelentéssel éjjel érkező emberek az éjszakai őrnél tartoznak jelentkezni, az éjszakai őrrel együtt álljanak meg a jurta mögött, és ott várják meg, míg jelentésüket megtehetik. Az éjszakai őrnél magasabban senki sem

foglalhat helyet. Az éjszakai őrön kívül jelentés nélkül senki be nem lépjen. Az éjszakai őrön túl senki se menjen. Az éjszakai őrök között senki ne járkáljon. Az éjszakai őrök létszámát ne kérdezzétek! Az éjszakai őrökön túl menni szándékozókat az éjszakai őr fogja el. Ha valaki az éjszakai őrtől a létszám felől kérdezősködik, attól az embertől az éjszakai őr vegye el a paripát, amelyen aznap lovagolt, nyergestül, kantárostul, a rajta levő ruhával együtt. Így rendelkezett. Eldzsigidejt, bár megbízható ember volt, de mivel kései órában az éjszakai őrön túl járkált, az éjszakai őr valahogy mégis elfogta.

TIZEDIK KÖNYV

A testőrök, tegzesek dicsérete; kiváltságaik és kötelezettségeik. Hadjárat a karlukok ellen, fejedelmük, Arszlan kán harc nélkül meghódol. Szübeetej leveri a merkit Toktoa fiait, Dzsebe pedig a najman Gücsülüköt. Iduut, az ujgurok fejedelme meghódol, megkapja feleségül Dzsingisz kán egyik leányát. Dzsocsi behódoltatja az erdei népeket. Boroul a kori-tümetek ellen indul, az erdőben azonban az ellenség előőrsei útját állják, s megölik. Megöléséért a bosszúhadjáratot Dörbej-doksin vezeti, a mit sem sejtő tümetek hátába kerül, s leveri őket. Korcsi és Kuduka-beki kiszabadítása. Dzsingisz kán családja tagjai közt szétosztja a meghódított népeket. A hét kongkotan bukása. Megverik Kaszart, Dzsingisz kán testvérét. Sőt egyikük meg is rágalmazza Kaszart, és ítélkezni akar fölötte. A kínos családi jelenetnek a váratlanul megjelenő anya vet véget. Teb-tenggeri vérszemet kap, Temüge-otcsigint, Dzsingisz kán másik testvérét is megalázza. Otcsigin birkózásban orvul megöli Teb-tenggerit. A helyzet veszedelmes. Teb-tenggeri tetemét egy jurtába helyezik, onnan rejtélyes módon eltűnik. Dzsingisz kán táborával sürgősen tovább vonul.

(230) Dzsingisz kán így szólt.

Felhős sötét éjszakán
Fényeresztős jurtámat
Fürkészve körüljáró
Fegyveres, kipróbált éji őreim!
Féltve őrzitek édes álmom,
Fényes trónra ti ültettetek.
Fenn csillagok ragyognak:
Fenséges palota-jurtám körül
Feküsztök ti, virrasztván,
Fejedelmi ágyamban hogy
Fel ne riasszon senki.
Boldog éji őreim,
Büszke trónra ti ültettetek!

Vágtató, vad hóviharban,
Vacogtató hidegben,
Rázkódtató esőben
Rácsfalú jurtám körül
Szünet nélkül vigyáztok,
Szívem nyugalmát óvjátok.
Hűséges szívű éji őreim,
Hősi trónra ti ültettetek!
Nekivadult ellenség közt
Nemez-csíkos jurtám körül
Szüntelenül őrt álltok,
Szemetek se rebben.
Nyíltszívű éji őreim!
Nyírfa-puzdra ha zörren,
Tétovázás nélkül
Ti talpon teremtek.
Fürge, kedves éji őreim!
Fűzfa-puzdra ha zörren,
Füleltek már s talpon álltok.

Szerencsét hozó éjszakai őreim, legyen a ti nevetek – „öreg éjszakai őrök”. A hetven nappali őrnek a neve, akik Ögöle-cserbivel együtt léptek szolgálatomba, – „nagy nappali őrök” legyen. Arkaj vitézeit – „öreg vitézeknek” kell hívni. Jiszün-teet, Bugidajt meg a többi tegzest „nagy tegzeseknek” kell nevezni. Így rendelkezett.

(231) A kilencvenöt ezredből a személyem melletti szolgálatra kiválogatott tízezer személyes testőrömet – ezeket az én testőreimet – ezután trónomra kerülő fiaim a nemzedékek nemzedékéig, az én meghagyásomat szem előtt tartva, senki ne gyötörje, róluk jól kell gondoskodni. Az én tízezer testőröm vajon nem érdemli meg, hogy jó szellemeimnek tartsam őket? Ezt mondotta.

(232) Azután Dzsingisz kán így rendelkezett: A palota női tisztségviselőire, a jurta-legényekre, a tevehajcsárokra, a gulyásokra az éjszakai őrök viseljenek gondot, ők törődjenek a palota-jurta kocsijaival. Az éjszakai őrök tartsák rendben a jakfarkos zászlókat, a dobokat, a lándzsanyeleket. A csészéket és edényeket szintén az éjszakai őrök őrizzék. Ételünkre, italunkra az éjszakai őrök

vigyázzanak. A színhúst az éjszakai őrök felügyelete mellett készítsék el. Ha ételben, italban pazarlás történik, a kárt a felügyelettel megbízott éjszakai őrökön hajtjuk be. amikor a tegzesek az ételt és italt kiosztják, a felügyelő éjszakai őrök engedélye nélkül azt nem oszthatják ki. Amikor az ételt kiosztják, a kiosztást előbb az éjszaki őrön kell kezdeni. Ezt mondotta. A palota-jurtába a belépést és a kilépést onnan az éjszakai őrök szabályozzák. Az ajtónál az éjszakai őrök közül való ajtónálló szorosan a jurta mellett álljon. Az éjszakai őrök közül ketten menjenek be, s ők tartsák a nagy italos tömlőt. Ezt mondotta. Az éjszakai őrök közül egyesek végezzék el a szállásmester feladatát is, és ők intézzék a palota-jurta letáborozását. Ezt mondotta. Amikor solymászni és vadászni megyünk, az éjszakai őrök menjenek velünk együtt solymászni és vadászni. Az egyik felük – pontosan kiszámlálva – maradjon a kocsiknál. Ezt mondotta.

(233) Azután így rendelkezett Dzsingisz kán: Ha mi személyesen nem vonulunk hadba, nélkülünk az éjszakai őrök se vonuljanak hadba. Így rendelkezett: Ilyen felvilágosítás után azokat a katonai parancsnokságot betöltő cserbiket, akik a parancsot megszegik, és az éjszakai őrök iránti féltékenykedésből azokat hadba küldik, büntetés alá kell vonni. Azt kérditek, hogy az éjszakai őrök közül való katonákat miért nem lehet hadba küldeni? Az éjszakai őrök, azok az én aranyos életemen őrködnek. Amikor solymászatra, vadászatra megyünk, velünk együtt fáradoznak. Meg vannak bízva a palota igazgatásával, és amikor vonulunk vagy pihenőn vagyunk, gondot viselnek a kocsikra. Énrám vigyázva tölteni az éjszakát, vajon könnyű dolog-e? Gondját viselni a jurta-kocsiknak, amikor a törzstábor vonulásban van vagy megszáll, ugyan könnyű dolog-e? Mivel ezekre az emberekre olyan sok és annyiféle kötelesség háramlik, azért határoztunk úgy, hogy nélkülünk, külön ne vonuljanak hadba.

(234) Aztán még így rendelkezett. A peres ügyekben az éjszakai őrök közül egyesek Sigi-kutukuval együtt döntsenek. Az éjszakai őrök közül mások a tegezt, íjat, páncélt, fegyvert őrizzék, és ők utalják ki ezeket. Ügyeljenek fel a paripákra, gondoskodjanak kötelekkel való felmálházásukról. Ezt mondotta. Az éjszakai őrök

közül egyesek a cserbikkel együtt segítsenek kiosztani a selymet. Ezt mondotta.

Amikor a tegzesek és a nappali őrök táborhelyét kijelölik, Jiszüntee, Bukidaj és a tegzesek, Alcsidaj, Ögöle, Akutaj és a velük levő nappali őrök a palota jobb oldalára menjenek; Buka, Dodaj-cserbi, Dokulku-cserbi, Csanaj és a velük levő nappali őrök a palota bal oldalára menjenek – mondotta. Arkaj vitézei a palota előtt foglaljanak helyet – mondotta. Az éjszakai őrök, miután a palotát és a jurta-kocsikat rendbehozták, a palota mellett baloldalt foglaljanak helyet – mondotta. Valamennyi testőr, a nappali őrök, a palota körül foglalatoskodó jurta-legények, a csikósok, a juhászok, a tevehajcsárok, a gulyások parancsnoka, közvetlenül a palota körül, Dodaj-cserbi legyen, szólt, s ezt a megbízatást adta neki. Így rendelkezett még: Dodaj-cserbi legyen mindig jelen, és legyen a palota megül kikerülő

Szétszórt hulladék az étele.
Száraz lóganaj tüzelője,

így lássa el feladatát.

(235) Kubilaj-nojant hadba küldte a karlukok ellen. A karlukok fejedelme, Arszlan kán azonban Kubilajhoz jött, és megadta magát. Kubilaj-nojan magával vitte Arszlan kánt, és kihallgatásra küldte Dzsingisz kánhoz. Mivel nem lázadt fel, Arszlant Dzsingisz kán kegyesen fogadta, s közölte vele, hogy neki adja egyik leányát feleségül.

(236) Szübeetej-baatur, a vastaligás, hadba vonult, hogy üldözőbe vegye a merkit Toktoa fiait, Kutut, Csilaunt meg a többieket. A Csuj folyónál utolérte és megverte őket.

(237) Dzsebe a najman Gücsülük kánt fogta üldözőbe. A Szarik-kulnál utolérte Gücsülüköt, megverte őt, majd visszatért.

(238) Az ujgur Iduut követet küldött Dzsingisz kánhoz, és At-kirak meg Darbaj követek útján ezt üzente:

Felhők tisztultával mintha
Fénylő napanyánkat látnók;
Foszlik a jég s mintha a

Folyó is vizet lelne.

Hallottam Dzsingisz kán hírét-dicsőségét, s nagyon megörvendeztem. Dzsingisz kán, ha oly kegyes volnál, és aranyos övednek függőin, sötétvörös ruhád selyem bugyrában valamit találnál számomra: ötödik fiad leszek, és erőmet néked szentelem. Ezt üzente hódolattal. E szavakra Dzsingisz kán kegyesen ezt üzente válaszul: Egyik lányom is neki adom; legyen az ötödik fiam. Csak jöjjön Iduut, hozzon magával aranyat, ezüstöt, kis és nagy gyöngyöt, brokátot, damasztot meg selyemszövetet. Mikor az üzenetet Iduut megkapta, nagyon megörült, hogy kegyesen fogadják őt. Aranyat, ezüstöt, nagy és kis gyöngyöt, selymet, brokátot meg damasztot vett magához Iduut, és megjelent kihallgatásra Dzsingisz kánnál. Dzsingisz kán kegyeibe fogadta Iduutot, s neki adta Al-altunt.

(239) A nyúl-évben (1207) Dzsocsit a jobbszárny seregeivel az erdei népek ellen hadba küldte. Buka ment velük úti kalauznak. Az ojrat Kuduka-beki a tümen-ojratok közül elsőnek hódolt meg békésen. Eljött, s Dzsocsinak megmutatta az utat, s elvezette őt tümen-ojratjaihoz, akikkel Siksitnél behódolt. Miután Dzsocsi az ojratokat, burjatokat, barkunokat, urszutokat, kabkanaszokat, kangkaszokat, tubaszokat meghódította, megérkezett a tümen-kirgiszekhez. A kirgiszek nemesurai, Jedi-inal, Aldi-er, Örebek-digin, a kirgiszek e nemesurai békésen meghódoltak; fehér szongor-sólymokat, fehér paripákat, fekete cobolyokat hoztak magukkal, és Dzsocsi elé járultak kihallgatásra. Miután Dzsocsi a sibir, keszdim, bajt, tukasz, tenlek, töelesz, tasz, badzsigit néptől innen élő erdei népeket meghódította, a kirgiszek tízezredeseit és ezredeseit, az erdei népek nemesurait magával hozta, a fehér szongor-sólymokkal, fehér paripákkal, fekete cobolyokkal Dzsingisz kánnál kihallgatásra megjelent. Mivelhogy az ojrat Kuduka-beki a kán elébe járult, és tümen-ojratjai élén előre meghódolt, jutalmul fiának, Inalcsinak adta leányát, Csecseigent. Inalcsi bátyjának, Törelcsinek Dzsocsi leányát, Kolujkant adta feleségül. Alaka-bekit az önggütökhöz adta feleségül. Dzsingisz kán Dzsocsihoz kegyesen így szólt. Fiaim közül te vagy a legidősebb. Most vonultál ki először otthonról, s az utat jó szerencsével jártad meg. Úgy jöttél meg, hogy a boldog erdei népeket leigáztad anélkül, hogy ott azon a földön az emberekben,

paripákban kárt tettél volna, őket meggyötörted volna. Neked adom hát e népeket. Így rendelkezett.

(240) Ezután Boroul-nojant a kori-tümet nép ellen küldte. Amikor a tümet nép ura, Dajdukul-szokor meghalt, felesége, Botokuj-tarkun vette kezébe a tümet nép irányítását. A tümetek közelébe érkezve Borokul-nojan harmadmagával nekiindult, hogy még a fősereg előtt odaérjen. Azonban este a sötétben, amikor a sűrű erdőben egy ösvényen haladtak, hátulról az előőrsök váratlanul rajtuk ütöttek, és elzárták az utat előlük. Borokul-nojant elfogták, és megölték. Mikor Dzsingisz kán megtudta, hogy a tömetek Borokult megölték, igen megharagudott, és személyesen akart ellenük hadba vonulni, de Boorcsu és Mukali addig intették Dzsingisz kánt, míg az maradt. Később azonban a dörbenek közül való Dörbej-doksint bízta meg, hogy katonáit szigorúan szedje rendbe, könyörögjön az örökkévaló Éghez, s kísérelje meg a tümetek meghódítását. Így rendelkezett. Dörbej rendbe is szedte seregét, majd az utakon, mellékutakon és ösvényeken, melyeken korábban a katonaságnak haladnia kellett volna, s amelyeket az előőrsöknek biztosítaniok kellett volna, érkezésükről álhíreket terjesztett, ő maga pedig katonáival a vörös bika taposta úton megindult. És ekkor parancsba adta, hogyha valaki, aki a hadsereg rendes létszámába tartozik, gyávaságba esnék, csapassék meg; ezért minden ember hátára tíz vesszőt rakatott. De ellátta őket fejszével, szekercével, fűrésszel, fúróval, férfi eszközzel-szerszámmal. A vörös bika járt útján az útban álló fákat kivágatta, elfűrészeltette, és utat tört magának. Mikor így a hegy tetejére jutottak, a tümetekre, amint éppen mit sem sejtve, lakomázva üldögéltek, a jurták fényeresztő nyílásán keresztül rájuk zúdultak, és leigázták őket.

(241) Korcsi-nojant meg Kuduka-bekit a tümetek korábban elfogták, ezek most ott voltak Botokuj-tarkunnál. Korcsi elfogatásának ez a története. A császári parancs alapján, amely szerint a tümet nép szép leányai közül harmincat vehetett magának, elment, hogy a tümet népből kiválassza magának a leányokat. Azonban a nép, mely korábban békésen behódolt, újra fellázadt, és Korcsi-nojant elfogta. Mikor Dzsingisz kán megtudta, hogy Korcsit a tümetek elfogták, ellenük küldte az erdei népek szokásait ismerő Kudukát. De Kuduka-bekit is elfogták. Amikor most a tümet népet

végleg leverték, Borokul holttetemméért száz tümetet adtak. Korcsi elvitte magának a harminc leányt, Kuduka-beki pedig megkapta Botok ujtarkunt.

(242) Dzsingisz kán úgy határozott, hogy a népet szétosztja az anya, a fiak és az öccsök között, mégpedig a következőképpen. Akik a birodalom népének összegyűjtésén a legtöbbet fáradoztak, az anya volt, fiaim közül legidősebb, a Dzsocsi, öcséim közül a legfiatalabb, Otcsigin volt az. Az anyának Otcsigin részével együtt tízezer embert adott. Az anya elégedetlenül duzzogott, de nem szólt semmit. Dzsocsinak kilenczer embert adott. Csaadajnak nyolcezer embert adott. Ögödejnek ötezer embert adott. Tolujnak ötezer embert adott. Kaszarnak négyezer embert adott. Alcsidajnak kétezer embert adott. Belgütejnek ezerötszáz embert adott. Daaritaj a gereitekkel összeesküdött, ezért szemem elől elpusztítom. E szavaira Boorcsu, Mukali és Sigi-kutuku egyszerre így szólt: Ez annyi volna, mintha saját tűzhelyedet oltanád ki, ez annyi volna, mintha saját jurtádat zúznád össze. Jó atyádról örökségül ez az egyetlen nagybátyád maradt meg csak. Hogyan pusztíthatnád el őt? Meggondolatlan volt, hagyd őt. Jó atyádnak ő a legfiatalabb öccse, a szállás füstjét hadd űzze el véled együtt. Így beszéltek neki, s addig beszéltek a lelkére, míg egészen ki nem szellőztették orrából a füstöt. Végül is azt mondta, rendben van, s jó atyjára gondolva megnyugodott Boorcsu, Mukali és Sigi-kutuka szavaira.

(243) Az anyának és Otcsiginnek tízezer embert adtam, a nemesurak közül Gücsüt, Kökócsüt, Dzsungszajt és Korkaszunt állítottam az élükre. Dzsocsinak Kunant, Möngkeürt és Ketét bocsátottam a rendelkezésére. Csaadajnak Karacsart, Möngkét és Idokudajt bocsátottam a rendelkezésére. Aztán Dzsingisz kán még ezt mondta: Csaadaj nehéz ember, kicsinyes természetű. Este meg reggel legyen mellette Kökö-csosz, s mondja meg neki azt, amit gondol. Így rendelkezett. Ögödej mellé Ilügét és Degejt rendelte. Tolujhoz Dzsedejt és Balát rendelte. Kaszarhoz Dzsebkét rendelte. Alcsidajhoz Csaurkajt rendelte.

(244) A Kongkotan-nembeli Mönglik atyának hét fia volt. A hét közül a középső Kökócsü Teb-tenggeri volt. Ez a hét kongkotan összeállt, és megverte Kaszart. Amikor Kaszar Dzsingisz kán előtt térdre hullva elmondta, hogy a hét kongkotan összeállt, s megverte

őt, Dzsingisz kán más dolgok miatt éppen méregben volt, és amint Kaszar hozzá beszélt, Dzsingisz kán haragjában így förmedt rá: Te eddig másról sem beszéltél, csak hogy emberfia téged le nem győzhet! Hogy győzhettek hát le téged? E szavakra Kaszar sírva fakadt, felállt, és elment. Kaszar megharagudott, s három napig nem mutatkozott. Ekkor Teb-tenggeri így szólt Dzsingisz kánhoz: az örökkévaló Ég akarata a kánra vonatkozólag a következő jóslatot közli: Egyszer azt mondja, hogy Temüdzsin igazgassa az országot, egyszer meg azt, hogy Kaszar. Ha nem teszed ártalmatlanná Kaszart, nem lehet tudni, mi lesz. E szavakra Dzsingisz kán még azon az éjjelen lóra ült, s elment elfogni Kaszart. Azonban Gücsü és Kököcsü jelentették az anyának, hogy elment elfogni Kaszart. Amikor az anya ezt megtudta, még az éjszaka nyomban befogatott egy fehér tevét, és egy fekete ernyős kocsin elindult. Egész éjjel utazott, s mire napkeltére megérkezett, Dzsingisz kán már összekötötte Kaszar ruhaujjait, fövegét, övét elvette, és éppen vallatta. Mikor az anyja így meglepte, Dzsingisz kán megrettent, s félni kezdett az anyától. Az anya pedig haragra gerjedve ért oda. Ahogy leszállt a kocsiról, saját maga az anya oldotta meg Kaszar összekötött ruhaujjait, kiszabadította Kaszart és a süvegét, övét visszaadta neki. Nem tudta haragját palástolni, maga alá szedett lábakkal leült a földre, mindkét mellét kivette, térdeire helyezte, és így szólt: Látjátok? Ezek a mellek szoptattak benneteket! Ti voltatok, akik – mint mondani szokás – tulajdon magzatburkotokat mardostátok, tulajdon köldökzsinórtokat eltéptétek! Mit csinált Kaszar? Temüdzsin ezt az egyik mellemet szokta kiüríteni, Kacsiun és Otcsigin ketten nem tudtak egy mellel végezni. Kaszar, ő aztán mind a két mellemmel végzett, és megnyugtatott, szívem pedig megvidámodott. Szívemet ő teljesen felvidította. Ezért

Én Temüdzsinem

Érdeme
Érző szíve.
Előtte jár Kaszarom
Erőben és íjászatban:
Nyíl-harcban a futókat
Nyilával hódoltatja,
Menekülőket eltalálja
Messzelövő íjával.

És most, amikor az ellenséget már megsemmisítettétek, nem bírjátok többé Kaszart látni. Ezt mondotta. Miután az anyát végül is megnyugtatta Dzsingisz kán, így szólt: Hogy az anyát haragra gerjesztettem, megijedni bizony megijedtem, szégyenkezni bizony szégyenkeztem. Térjünk vissza, mondotta, és visszatértek. De anélkül, hogy az anyát értesítette volna, Kaszar népét titokban elvette, s Kaszarnak ezernégyszáz embert adott. Amikor az anya ezt megtudta, igen a szívére vette a dolgot. Így történt az eset. A Dzsalair-nembeli Dzsebke ekkor félelmében elmenekült, s a Barkudzsin földjére futott.

(245) Ezután a kilenc nyelvű nép összegyűlt Teb-tenggerinél. Egy csomó ember Dzsingisz kán nyeregőrző állomásáról is Tenggeri gyűlésére akart menni. Az összejövetelre Temüge-otcsigin alattvalói is elmentek Teb-tenggerihez. Otcsigin-nojan eltávozott népének visszahívására elküldte Szokor nevezetű követét. Teb-tenggeri azonban ezzel fogadta Szokor követet: Otcsigintől, tőletek két követet várunk, és a követet, Szokort megverte, nyergét hátára rakta, s gyalog hazaküldte. Mikor a követ, Szokor megverve, gyalog visszajött, Otcsigin másnap maga ment Teb-tenggerihez, és így szólt: Követemet, Szokort elküldtem hozzád, te őt megverted, és gyalog küldted vissza. Ezért most én jöttem el, hogy népemet visszakérjem. E szavakra a hét kongkotan Otcsigint jobbról is, balról is körülvette, s ezt mondta neki: Hogy követedet, Szokort elküldted, az helyes. Attól való féltében, hogy elfogják és megverik, Otcsigin-nojan ekkor ezt mondta: helytelen volt, hogy követet küldtem. A hét kongkotan erre így szólt: Ha helytelen volt, hát térdelj le és kérj bocsánatot. Teb-tenggeri mögött le is térdeltették, és népét sem adták vissza neki. Másnap reggel, mikor Dzsingisz kán még nem kelt

fel, hanem ágyban feküdt, Otcsigin bement hozzá, és térdre rogyva zokogni kezdett, majd szólt: A kilenc nyelvű nép Teb-tenggerinél gyűlt össze. Elküldtem Szokor nevű követemet, hogy a fennhatóságom alá tartozó embereket Teb-tenggeritől visszakérjem. Ő azonban követemet, Szokort megverte, és gyalog, nyereggel a hátán küldte vissza hozzám. Amikor magam mentem, hogy visszakérjem őket, a hét kongkotan innen is, onnan is körülvett, s arra kényszerítettek, hogy bocsánatot kérjek, és Teb-tenggeri mögött letérdeltettek. Szólt, és zokogott. Mielőtt Dzsingisz kán egy szót is szólt volna, Börte nagyasszony felült az ágyában, előrehajolt, a takaró szélével keblét eltakarta, s amikor Otcsigint sírni látta, maga is könnyekre fakadt, és ezt mondta: Mit meg nem engednek maguknak ezek a kongkotanok! Legutóbb is Kaszart körülvették, és megverték. Hogy jönnek ahhoz, hogy most újra ezt az Otcsigint Teb-tenggeri háta mögött letérdeltessék! Micsoda eljárás ez! Még majd megölik titkon a te ciprushoz, lucfenyőhöz hasonló öcséidet. És valóban, később

Tested ha mint korhadt fa
Teljes hosszában eldől,
Kenderkóchoz hasonló népedet
Ki fogja majd kormányozni?
Tested, ha mint öreg oszlop

Terhek alatt leomlik
Madárrajhoz hasonló népedet
Majd akkor ki kormányozza?

Azok az emberek, akik így titkon ártanak ciprushoz, lucfenyőhöz hasonlatos öcséidnek, hogyan engednék meg az én három-négy szegénykémnek, hogy addig, míg felcseperednek, kormányozzanak? Mire nem vetemedtek ezek a kongkotanok! Te meg csak nézed, hogy azok így bánjanak velük! Szólt Börte, és könnyei megeredtek. Börte nagyasszony e szavaira így szólt Dzsingisz kán Otcsiginhez: amikor majd eljön ide Teb-tenggeri, rád bízom, azt tégy vele, amit csak tudsz. Erre Otcsigin felkelt, letörölte könnyeit, kiment, és három birkózóbajnokkal készenlétbe állott. Rövid idő múlva megjelent Mönglik atya hét fiával. Mind a heten beléptek. Amikor Teb-tenggeri a boros hordó jobb oldalán leült, Otcsigin megragadta Teb-tenggeri gallérját, és ezt mondta: Múltkor arra kényszerítettél engem, hogy bocsánatot kérjek tőled. Most keljünk birokra! Szólt, és gallérjánál fogva az ajtó felé rángatta. Teb-tenggeri szembefordult Otcsiginnel, és ő is megragadta a gallérját. Birkózni kezdtek. Birkózás közben Teb-tenggeri süvege a tűzhely peremére esett. Mönglik atya felvette a süveget, megszagolta, és keblébe dugta. Dzsingisz kán így szólott: Menjetek ki, bajnoki erőtöket ott mérjétek össze. Otcsigin Teb-tenggerit kivonszolta. Az ajtó küszöbénél a már készenlétbe állított három birkózóbajnok elébük ugrott. Megragadták Teb-tenggerit, kihurcolták, gerincét eltörték, és a baloldalt álló kocsik végébe hajították. Otcsigin bejött, és így szólt: Teb-tenggeri engem bocsánatkérésre kényszerített, amikor aztán azt mondtam, keljünk birokra, nem volt hajlandó, hanem cselből lefeküdt. Alkalmi barát!

Mönglik atya ebből megértette a dolgot, könnyekre fakadt, és így szólt:

Öklömnyi rög volt akkor még a barna földanya,
Ömlő tenger, folyó pataknyi víz volt még,

azóta vagyok kísérő bajtársad.

E szavakra a hat kongkotan fiú bezárta az ajtót, körülvették a tűzhelyet, s feltűrték ruhájuk ujját. Dzsingisz kán megrettent. Amint ott szorongatták, megszólalt: Engedjetek, kimegyek. Amikor kiért, Dzsingisz kánt körülvették a tegzesek meg a nappali őrök, és körülállták őt. Ekkor meglátta Dzsingisz kán, hogy Teb-tenggerit eltört derékkal a kocsisor végébe vetették. Előhozatott hátulról egy szürke sátrat, azt Teb-tenggeri fölé állíttatta, és így szólt: Fogjatok be, tovább vonulunk. És tovább vonultak onnan.

(246) A sátornak, amelyben elhelyezték Tebet, a fényeresztő nyílását befödték, ajtaját bezárták, s őrzésére embereket rendeltek. Azonban a harmadik napon, az esti szürkületben kinyílott a jurta fényeresztő nyílása, és Teb azon keresztül testestől eltávozott. Mikor megvizsgálták a dolgot, megállapították, hogy csakugyan Tebről van szó. Dzsingisz kán ekkor így szólt: Teb-tenggeri kezet emelt öcséimre, ok nélkül rágalmakat terjesztett öcséim között, ezért az Ég nem kedvelte őt, s életét testével együtt elvette. E szavak után Dzsingisz kán szidni kezdte Mönglik atyát: Nem fékezted fiaid természetét, vélem akartatok vetélkedni, végül is Teb-tenggeri fejével fizettetek érte. Ha tudtam volna, hogy ilyen a természetetek, úgy bántam volna veletek, mint Dzsamukával, Altannal, Kucsarral és a hozzájuk hasonlókkal. Így szidta Mönglik atyát, s mikor a szidásnak végére ért, még ezt mondta: Ha valaki, amit reggel mondott, estére visszavonja, amit este mondott, reggelre visszavonja, bizony könnyen meglehet, megmondják neki: szégyellje magát. Amit korábban mondtunk, az végleges. Jól van no. Szólt, és kegyes lett, s haragja megenyhült. Ha megfékezted volna féktelen természetüket, Mönglik atya nemzetségével ugyan ki vehette volna fel a versenyt. Miután megsemmisítették Teb-tenggerit, a kongkotanok tekintélye lehanyatlott.

TIZENEGYEDIK KÖNYV

Hadjárat a kitatok ellen (1211). A kitatok meghódolnak, súlyos adófizetés ellenében a mongolok visszavonulnak. Hadjárat a Kasin vagy Tangut ellen. A kitat nép újra szembefordul a mongolokkal. A kitatok Középső fővárosa, Dzsungdu mongol kézre kerül. A mongol seregek újabb győzelmek kivívása után hazatérnek. Dzsingisz kán hadjáratra indul a szartaul vagy mohamedán nép ellen. Mielőtt elindulna, Jiszüj asszony felveti az utódlás kérdését. Némi civódás és dulakodás után Dzsingisz kán fiai megegyeznek Ögödej személyében. Megkezdődik a mohamedán hadjárat (1219). A tangutok megtagadják a hadjáratban való részvételt. Nagy győzelem Dzsalaldin-szoltán és Kan-melik felett. Dzsingisz kán és fiai sorra foglalják el a mohamedán városokat. Csormakan hadjárata Bagdad ellen. Dörbej-doksin hadjárata a Bagdad és India közti terület ellen. Szübeetej-baatur nagy nyugati hadjárata. A győztes hadjárat után Dzsingisz kánhoz kerül két hvárezmi mohamedán, Jalavacsi és Maszkut. Mint a városi ügyek szakértői, előbb az elfoglalt mohamedán városok élére kerülnek helytartókként, később kitat városok helytartói lesznek. Bala Dzsalaldin-szoltánt és Kan-meliket eredménytelenül üldözi. Dzsingisz kán hazatér Tola menti szállására.

(247) Ezután Dzsingisz kán a juh-évben (1211) a kitat nép ellen vonult. Elfoglalta Fudzsiut, átkelt a Hünegen-dabaanon, a Róka-hágón, bevette Szöndejfut, Dzsebét meg Güjgünek-baaturt pedig elküldte előhadnak. Megérkeztek Csabcsijalhoz; a Csabcsijal hágót azonban védték. Ekkor Dzsebe így szólt: Kicsaljuk és mozgásba hozzuk őket, hadd jöjjenek ide, s akkor majd megütközünk. Szólt, s visszafordult. Amint elvonult, a kitatok seregei nyomába eredtek, hogy üldözőbe vegyék őt, úgyhogy a hegyet és a völgyet egészen eltorlaszolták. Amikor Dzsebe Szöndejfu hegyének nyúlványához ért, visszafordult, rátámadt a maga után csalogatottakra, s a nyomában hosszú sorban érkező ellenséget megverte. Dzsingisz kán, aki a derékhaddal a sarkukban volt, megingatta a kitatokat, a kara-kidatok, dzsüresetek dzsüjin alakulatának válogatott élcsapatait megverte: levágta őket, azok egészen Csabcsijalig úgy hevertek a

földön, mint döntött fák. Miután Dzsebe elfoglalta a Csabcsijalkapuját, birtokba vette a hágókat, átkelt rajtuk, Dzsingisz kán pedig Sira-dektürnél táborba szállt. Megtámadta Dzsungdut, a Középső fővárost, majd seregeket küldött különféle megerősített helyek és városok megtámadására. Dzsebét elküldte, vegye ostrom alá Dungcsang városát. Mikor az Dungcsang városához ért, ostrom alá vette, de elfoglalni nem tudta. Elindult hát visszafelé, de amikor hatnapi járóföldre jutott, meglepetésszerűen újra visszafordult, és arcvonalba fejlődött. Minden embert vezetéklóval látott el, egész éjjel menetelt, s amikor azok mit sem sejtettek, megérkezett, és Dungcsangot elfoglalta.

(248) Miután Dzsebe Dungcsangot bevette, visszafordult, és Dzsingisz kánhoz csatlakozott. Amikor Dzsungdut ostrom alá vették, Altan kánnak egyik főminisztere, Ongging-csingsziang a következő előterjesztést tette. Nem érkezett-e el az Ég és Föld által megszabott végzet órája, az az óra, amikor a magas trón gazdát cserél? A mongolok hatalmas erőben jöttek ide, legbátrabb, legvakmerőbb embereinket, a kara-kitatok meg a dzsürcsetek dzsüjin alakulatának élcsapatait leverték, és utolsó szálig lemészárolták. A biztonságos Csabcsijalt is elhódították tőlünk. Ha most a seregeket újra rendbeszedjük, ütközetbe küldjük, s a mongolok újra legyőzik, kétségtelen, hogy hazamegy mindenki a saját városába. Ha pedig újra össze akarnánk gyűjteni őket, nem állnak majd kötélnek, hanem ellenünk fordulnak, s nem csatlakoznak többé hozzánk. Ha altan kán kegyesen megengedi, tárgyaljunk egyelőre a mongolok kánjával a meghódolásról. Ha a mongolok hajlandók és visszafordulnak, visszafordulásuk után más elhatározásra juthatunk ismét. Azt beszélik, hogy a mongolok közt az emberek is, a paripák is nehezen viselik el az időjárásunkat, s ragályokban szenvednek. Kánjuknak adjunk egy hercegkisasszonyt, a katonáknak pedig aranyat, ezüstöt, selymet meg más holmit, és lássuk el őket mindenből bőségesen. Ki tudja, hátha beleegyeznek javaslatunkba. Mikor Ongging-csingsziang megtette előterjesztését, Altan kán helyeselte a szavait. Ha kánnak a Güngdzsü nevű leányát, Dzsungduból, a Középső fővárosból pedig kiszállítottak a legénység rendelkezésére annyi aranyat, ezüstöt, selymet meg egyéb árut, amennyit csak bírtak, és Ongging-csingsziang mindezt Dzsingisz kánhoz vitette. Minthogy

behódolni jöttek, Dzsingisz kán elfogadta a javaslatukat, a különböző városokat ostromló seregeket visszaparancsolta, és elvonult. Ongging-csingsziang a Modzsiu és Fudzsiu nevű hegylábakig elkísérte Dzsingisz kánt, majd visszatért. Katonáink annyi selymet, drágaságot rakodtak fel, amennyit csak bírtak; batyuikat tafotával kötözték át, s úgy távoztak.

(249) Ez után a hadjárat után Kasin népe ellen indult. Amikor a kitűzött irányban odaérkezett, Kasin népének feje, Burkan meghódolt. A jobbszárnyad leszek, erőmet neked szentelem – mondotta, és Csaka nevű leányát is elküldötte Dzsingisz kánnak. Burkan kán még ezt mondta: Dzsingisz kán hírét, dicsőségét már korábban hallottuk, és féltünk tőle. Most, hogy felséges személyedben ide érkeztél hozzánk, felségedtől rettegésbe estünk. Rettegünk, és mi, a tangut nép, a te jobbszárnyad leszünk, s erőnket neked szenteljük. Amikor erőnket neked szenteljük – mivel nekünk elmozdíthatatlan táboraink, vertfalú városaink vannak – és hozzád csatlakozunk,

Hamar hadban hadakozván,
Heves tusában tusakodván,

a hamar hadjáratban nem tudnánk véled lépést tartani, a kemény küzdelemben nem tudnánk veled együtt tusakodni. Ezért ha Dzsingisz kán kegyesen megengedi, mi, a tangut nép a magas gyékény-sás védelmében nevelt sok-sok tevénket kihajtjuk, és rendelkezésedre bocsátjuk; gyapjúanyagot szövünk, selyemanyagot készítünk számodra. Solymászó sólymokat idomítunk majd, összegyűjtjük őket, és közülük a legkülönbeket elküldjük néked. Ezt mondotta hódolattal. Amikor ezt elmondta, szavát beváltva a maga tangut népe tevéit összeszedte mind egy szálig, és elvitte neki.

(250) Dzsingisz kán abban a hadjáratban, amikor a kitat nép Altan kagánját meghódoltatta, rengeteg selyemre tett szert, amikor pedig Kasin népének Burkanját meghódolásra bírta, rengeteg tevéhez jutott. Dzsingisz kán, miután a juh-évben (1211) a hadjárat során a kitat nép Akutaj nevű Altan kagánját meghódította, valamint a tangut nép Iluku-Burkanját megadásra bírta, visszafordult, és a Szaari pusztaságban táborba szállt.

(251) Amikor ezután a Dzsaugunhoz tárgyalások végett küldött Dzsubkant meg a vezetése alatt álló követeket a kitat nép Akutaj nevű Altan kagánja feltartóztatta, Dzsingisz kán a kutya-évben (1214) ismét a kitat nép ellen indult. Miután már meghódoltatok, mint tartóztathattátok fel a Dzsaugonhoz küldött követeket? Szólt, s mikor megindult Dzsingisz kán a hadjáratra, a Tunggon szoros felé vette útját, Dzsebét pedig a Csabcsijalba küldte támadásra. Amikor Altan kán megtudta, hogy Dzsingisz kán a Tunggon szorosban működik, Ilének, Kadának és Höbögötörnek átadta a seregek parancsnokságát, s meghagyta, hogy zárják el az utat. A Vörös ruhásokat állítsátok az első sorokba, harcoljatok a Tunggon szorosért, és ne engedjétek, hogy átkeljenek a hágón! Ezzel az utasítással Ilét, Kadát meg Höbögötört a seregekkel együtt gyors menetben elküldte. Amikor megérkeztünk Tunggon szorosához, a kitatok katonái, hogy megvédjék a földet, elzárták előlük az utat. Dzsingisz kán, miután harcba bocsátkozott Ilével, Kadával és Höbögötörrel, Ilét meg Kadát visszaszorította. Toluj meg Csügü-görgen, a fejedelmi vő oldalról támadtak, és visszaszorították a Vörös ruhásokat; amint pedig odaértek, Ilét és Kadát is megingatták. Legyőzték, lemészárolták a kitatokat, hogy azok úgy hevertek a földön, mint korhadt tuskók. amikor Altan kán megtudta, hogy az ő kitat seregeit teljesen lemészárolták, elmenekült Dzsungduból, és Namgingba, a Déli fővárosba vette be magát. Megmaradt katonái elgyötörve elpusztultak; sokan emberhúst ettek és egymást falták fel. Dzsingisz kán, mivel Toluj meg Csügü-gürgen, a fejedelmi vő jól működtek, Tolujt meg Csügü-görgent, a fejedelmi vőt igen megjutalmazta.

(252) Dzsingisz kán előbb Kosifunál táborozott, most táborával a Dzsungdu menti Sira-keerre, a Sárga pusztára vonult. Dzsebe Csabcsijal kapuját elpusztította, a Csabcsijalt védő katonákat megfutamította, majd Dzsingisz kánhoz csatlakozott. Altan kán, amikor kivonult Dzsungduból, kinevezte Dzsungduban a liusiu-helytartó tisztségére Kadát, s úgy távozott. Dzsingisz kán a Dzsungduban felhalmozott arany-, ezüstkincsek, selyem-és egyéb holmi számbavételére Önggür-bavurcsit, a szakácsot, Arkaj-kaszart meg Sigi-kutukut küldte el. Érkezésük hírére, hogy ezek hárman érkeznek, üdvözlésükre elébük ment Kada, mégpedig aranyos

mintás nehéz selymeket vett magához, és úgy ment ki Dzsungduból a fogadásukra. Sigi-kutuku e szavakkal fordult Kadához: Korábban ezek a Dzsungduból való kincsek, maga Dzsungdu is, Altan kán tulajdona volt, most Dzsungdu Dzsingisz Káné. Dzsingisz kán kincsét, selymét titkon hogy orozhattad el, hogy idehozd, s nekem ajándékozd? Nem fogadom el – mondotta. Sigi-kutuku nem fogadta el, de Önggür, a szakács meg Arkaj elfogadták. Miután ezek hárman Dzsungdu kincseit, holmiját számbavették, megjöttek. Ekkor Dzsingisz kán megkérdezte Önggürt, Arkajt meg Kutukut, mit adott nekik Kada. Sigi-kutuku így válaszolt: Aranyos mintás nehéz selymeket hozott a számunkra. Én azonban ezt mondtam: Korábban ez a Dzsungdu Altan káné volt, most pedig Dzsingisz káné lett. Kada, te Dzsingisz kán kincsét titkon elorozva hogy ajándékozhatod el? Ezt mondtam neki, és nem fogadtam el semmit. De Önggür és Arkaj elfogadták ajándékait – mondotta. Dzsingisz kán ekkor Önggürt meg Arkajt nagyon megszidta, Sigi-kutukut pedig gazdagon megajándékozta, mivel szem előtt tartotta a hűség nagy törvényét. Szem voltál, hogy lássak, fül voltál, hogy halljak, nemde? Ezt mondta.

(253) Miután Altan kán Namgingba, a Déli fővárosba bevonult, személyesen hódolt meg, tisztelegve leborult a földre és elküldte Tenggeri nevű fiát, száz bajtársával együtt, hogy az Dzsingisz kánnál nappali testőr legyen. Amikor Altan kán így meghódolt, Dzsingisz kán elhatározta, hogy hazatér. Csabcsijalon keresztül megindult hát visszafelé, Kaszart a balszárny seregeivel tovább küldte a tenger partján, és meghagyta neki: Bejging városánál táborozzatok le. Ha Bejging városát meghódolásra bírtátok, menjetek tovább, Fukanu dzsüresen főnök országa mellett. Ha Fukanu ellenállásra gondolna, rohanjátok le, ha meghódol, vonuljatok keresztül határain és városain, s az Ula meg a Nau folyók érintésével menjetek tovább; a Tavur folyó mentén haladjatok felfelé, keljetek át a folyón, és gyertek, csatlakozzatok hozzám a törzstáborban. Ezzel az utasítással útnak bocsátotta őt. A nemesurak közül Kaszarral együtt elküldötte még Dzsürcsedejt, Alcsit és Tolun-cserbit. Kaszar Bejging városát meghódította, a dzsürcset Fukanut meghódolásra bírta, az úton fekvő városokat elfoglalta. Ezután Kaszar a Tavur folyó mentén felfelé indult, és megérkezvén, a törzstáborban letáborozott.

(254) Történt pedig, hogy a szartaul nép Dzsingisz kán száz követét, Ukunával az élen, feltartóztatta, majd megölte. Dzsingisz kán ekkor így szólt: Hogyan tűrhetném, hogy a szartaul nép aranyos gyeplőmet eltépje, és elhatározta, hogy Ukunát meg a többi száz követét megbosszulja. Értük elégtételt venni meg is indult a szartaul nép ellen. Amikor hadba indulni készült éppen, Jiszüj-kadun alázatosan a következőkre hívta fel figyelmét: a nagy kán,

Szédítő hágókon átalhágott,
Széles folyókon átalkelt.
Hosszú hadjáratra indult,
Hadait hogy rendbeszedje.

De élőlénynek, ki született, nincs örökkévaló.

Tested ha mint korhadt fa
Teljes hosszában eldől,
Te majd kenderkóc néped kire hagyod?
Tested ha mint öreg oszlop
Terhek alatt leomlik,
Te majd madárraj néped kire hagyod?

Szülötted négy hős fiad közül melyiket nevezed meg utódodul? Arra hívnám fel figyelmedet, amit, mikor gondolkoztunk, megértettünk mi, fiaid, öcséid, a közrendűek sokasága és én, szegény. Döntsön a te szavad. Miután alázatosan ezeket elmondotta, Dzsingisz kán így szólt: Bár Jiszüj csak asszonyember, szava mindennél igazabb. Senki, sem ti, öccsök és fiúk, sem ti, Boorcsu meg Mukali nem figyelmeztettetek így engem; bizony, én is megfeledkeztem arról, hogy egyszer csak nekem is követnem kell az ősöket. Aludtam, mintha egyszer csak nem érne utol a halál. Miután ezeket mondotta, így szólt: Fiaim közül a legidősebb Dzsocsi. Mit mondasz te? Beszélj! Mielőtt Dzsocsi szóra nyithatta volna száját, Csaadaj így szólott: Amikor azt mondod, hogy Dzsocsi beszéljen, azt jelenti ez, hogy őt akarod utódodul? Hogy tűrhetnénk, hogy ez a merkit nemzetségből való pusztai fattyú bennünket kormányozzon? Ahogy ezt kimondta, Dzsocsi felugrott, megragadta Csaadaj ruhája gallérját, és ezt mondta: A kán atya nekem nem mondta, hogy én más vagyok. Hogyan különböztethetsz te meg engemet így! Milyen érdemben múlsz te felül engem? Bár egyedül a keményfejűségeddel bizonyosan felülmúlsz. Ha távolra nyilazunk, s legyőzöl engem, hüvelykem levágom, s elvetem. Ha birokra kelünk, s alul maradok, ne keljek fel a földről, hol elestem. Döntsön fejedelmi atyánk szava! Mialatt Dzsocsi meg Csaadaj egymás gallérját megragadva így álltak, Dzsocsi karját Boorcsu húzta, Csaadar karját Mukali húzta, Dzsingisz kán meg hallgatott, s némán ült. Ekkor Kökö-csosz, aki baloldalt állt, megszólalt: Csaadaj, miért heveskedsz? Kán atyád a fiúk közül beléd vetette reményét. Mielőtt megszülettél,

Csillagfényes égbolt
Csillogva forgott,
Nagyszámú nép forrongott,

Nem is tértek ágyukba,
Nekik egy volt fontos: fosztogatni egymást.
Kérges földanyánk
Keringett körbe.
Talpon állt az egész nép,
Takarójukra le nem pihentek,
Támadva egymásnak estek.
Biz ő azt nem kívánta,
Birkóztak akkor egymással a népek,
Dehogy akart ő odaszökni,
De akkor felfordult minden.
Ő nem volt szerelmes,
Öldöklés idején történt ez.

Úgy beszélsz, hogy megkeményíted anyádnak, a szent asszonynak vajérzelmét, megsavanyítod tej-szívét.

Langyos ölből langyosan
Nem ugyanazon méhből születtetek-é?
Hő ölből hevesen
Nem ugyanazon burokból lettetek-é?
Szívből szült anyátok -
Szívtelenül ha
Szidalmazzátok,
Szíve-lelke
Szigorú szótól
Hűltön-hűl,
Haragja nem enyhűl.
Méhéből szült anyátok -
Mért bántjátok őt meg?
Mély bánata nem kevesbűl.

Fejedelmi atyátok

Egész birodalmát
Egybekovácsolván,
Fekete fejét csak
Fenn nyugtatta, nyergén.

Fekete vérét
Folyatta tömlő-szám,
Fekete szemében
Félelem nem rebbent.
Sima fülét párnán
Sosem pihentette:
Ruhaujja volt vánkosa,
Ruhaszegélye a takarója.
Nyergében italként
Nyálát nyelte,
Fogai közül húscafatot
Fogyasztott estebédül.

Homloka verítéke a talpáig szállott, talpa verítéke homlokáig ért fel, életre-halálra buzgón így tört ő előre. És ekkor a ti anyátok együtt szenvedett-gyötrődött vele, miközben

Fejdíszét ő
Fejébe nyomta,
Szoknyája övét
Szorosra tűzte;
Fejdíszét feszesen
Fejébe tette,
Övével derekát
Összeszorította,

és amikor benneteket nevelt,

Falatját ha nyelni készült,
Felét nektek adta,
Torka összeszorult,
Tüstént mond od'adta,
Törődött és éhezett.
Vállatoknál fogva húzván,
Vállalta, hogy férfiakká tesz,
Nyakatoknál fogva húzván,
Nyakasokat, emberekké nevelt.
Fürge sarkatok felemelte

Férfinép válláig,
Formás ló faráig.

És még most is az a gondja, hogy a javatokat nézze, nemde?

Szent kán-asszonyunk szíve
Szépen fénylik mint a nap,
Széles mint a tó vize.

(255) Azután Dzsingisz kán ezt mondotta. Miért beszéltek Dzsocsiról így? Hát nem Dzsocsi az én legidősebb fiam? Ezután ne beszéljetek róla így – mondotta. E szavakra Csaadaj mosolyogva így szólt: Hogy Dzsocsi erős, és hogy kiválóságát elismerjük, arról nem érdemes beszélni. De

Szájjal megöltet szekérre rakni,
Szóval agyonvertet megnyúzni nem lehet.

A fiúk közül Dzsocsi meg én, mi ketten vagyunk a legidősebbek; a kán atyának együttesen fogjuk erőnket szentelni. Aki közülünk kihúzná magát a kötelességből, azt a másik keresztülhasítja! ki közülünk visszamaradna, annak a másik a sarkát levágja! Ögödej azonban nyugodt ember. Ögödejt választjuk. Helyes volna, ha Ögödej a kán atya mellett maradna, s te megtanítanád őt a külső magatartás meg a nagy süveg ismeretére. E szavakra Dzsingisz kán így szólott: Dzsocsi, mit mondasz te, beszélj! Dzsocsi így szólott: Csaadaj már megmondta. Csaadaj meg én, mi ketten együttesen fogjuk neki szentelni erőnket. Ögödejt választjuk. Dzsingisz kán erre ezt mondotta: Mi volna, ha együttesen cselekednétek? Tágas a Föld anya. Sok a folyó meg a víz rajta. Úgy osztok majd, hogy az osztható legelőket kitágítom, s helytartóságot adok nektek a tartományok felett – mondotta. Dzsocsi meg Csaadaj, tartsátok meg szavatokat!

Nép előtt
Ne nevettessétek ki magatok,
Kárörvendők se
Kacagjanak rajtatok!

Régen Altan és Kucsar hasonlóképpen közös megállapodásra jutottak, de mert nem tartották meg szavukat, hogyan bántak vélük? Mi lett a sorsuk? És most Altan meg Kucsar utódain veletek együtt osztozkodunk. Ha ezt látjátok, hogy is hanyagolhatnátok el kötelességteket? Ögödej, mit mondasz te? Beszélj! Ögödej erre így válaszolt: Amikor a kán atya nekem kegyesen azt mondja, beszéljek, mit is mondhatok magamról? Hogyan mondhatnám, hogy nem tudom vállalni? Azt mondom, hogy képességem szerint igyekezni fogok. Valahogy megtörténhetik azonban, hogy később utódaim között születik valaki, aki olyan lesz, hogy

Öles fűbe rejthetik,
Ökör nem fogja lenyelni,
Ha meg hájba csavarnák,
Hát a kutya is kiköpné,

aki talán elvétené oldalt a szarvast meg szemben a patkányt is. Ezt az aggodalmamat is hadd említsem meg. Mit mondjak még egyebet? Erre Dzsingisz kán ezeket mondotta: Ha Ögödej ilyen szavakat beszél, bizony, lehet benne valami. Hát Toluj, mit mondasz te, beszélj! Toluj így szólt: Bátyám mellett fogok állni, akit a kán atya kinevezett.

Ha mit elfelejtett,
Híven felidézem,
Ha mik elaludtak,
Hamar mind megébresztem.
Hű bajtársa leszek,
Hátaslova ostora.
Hitem meg nem szegem,
Hadból nem hiányzom,
Hosszú hadra kelek, ha kell,
Harcolok érte rövid tusában.

Mikor ezeket elmondta, Dzsingisz kán helyeselt, s így szólott: Kaszar leszármazottai közül bízzatok meg egyet. Alcsidaj leszármazottai közül bízzatok meg egyet. Otcsigin leszármazottai

közül bízzatok meg egyet. Belgütej leszármazottai közül bízzatok meg egyet. Ha így gondolkoztok, és leszármazottaim közül megbíztok egyet, s parancsomat meg nem másítjátok, szét nem zúzzátok, nem fogtok tévedni, hibát elkövetni. Ha pedig Ögödej leszármazottai közt születik valaki, aki olyan lesz, hogy

Öles fűbe rejthetik,
Ökör nem fogja lenyelni.
Ha meg hájba csavarnák,
Hát a kutya is kiköpné,

csak születik utódaim közt egy kiváló gyerek is! Ezt mondotta, majd

(256) Elindult Dzsingisz kán a hadjáratra, és a tangut nép fejedelméhez, Burkanhoz követeket küldött, és ezt üzente: Azt mondtad, hogy a jobbszárnyam leszel. A szartaul nép eltépte aranyos árkányom, most elindultam ellene hadba, hogy leszámoljak vele. Jobbszárnyként indulj te is velem hadba! Mielőtt Burkan még válaszolhatott volna az üzenetre, Asa-gambu megelőzve őt ezeket mondotta: Minek kán az olyan, kinek nincs elegendő ereje? Nem adott segédcsapatokat, helyette fennhéjázó üzenetet küldött neki. Erre Dzsingisz kán ezeket mondotta: Hogyan viselhetném el, hogy Asa-gambu így beszéljen velem? A leghelyesebb az volna, ha most új irányba fordulnék, s nyomban ellenük indulnék. Miféle nehézségbe ütköznék ez? e várnom kell, most más emberek ellen kell fordulnom. Ha az örökkévaló Ég megsegít, és szorosra vonom aranyos gyeplőmet, akkor bizonnyal sor kerül majd erre is.

(257) A nyúl-évben (1219) megindult hát a szartaul nép ellen, s átkelt az Alajon. Dzsingisz kán feleségei közül Kulan-katunt vitte magával az útra. Az öccsök közül Otcsigin-nojant bízta meg a törzstábor parancsnokságával, úgy indult el a hadjáratra. Dzsebét elküldte előhadnak. Dzsebe hátvédéül Szübeetejt küldte, Szübeetej hátvédéül Tokucsart küldte. Őket hármójukat előreküldte, s meghagyta nekik, hogy kívül haladjanak, és kerüljenek a Szultán hátába. Ott várjanak meg bennünket; mikor megérkezünk, együttesen támadjuk meg majd őket. Dzsebe erre elindult; Kan-melik városainak érintésével, de anélkül, hogy azokhoz hozzányúlt volna,

kívül elhaladt. Nyomában Szübeetej ugyanilyen módon szintén elvonult anélkül, hogy valamihez is hozzányúlt volna. Az ő nyomában azonban Tokucsar Kan-melik határmenti városait feldúlta, szántóvetőit kirabolta. Mikor Kan-melik látta, hogy városait feldúlták, ellenünk fordult, s megindult, hogy Dzsalaldin-szoltánhoz csatlakozzék. Dzsalaldin-szoltán és Kan-melik megindultak hát Dzsingisz kán ellen. Dzsingisz kán előtt Sigi-kutuku haladt előhadként. Megütköztek Sigi-kutukuval, és Dzsalaldin-szoltán meg Kan-melik Sigi-kutukut leverték, s győztesen egészen Dzsingisz kánig nyomultak előre. Ekkor azonban Dzsebe, Szübeetej és Tokucsar Dzsalaldin-szoltánt meg Kan-meliket megtámadták hátulról; most aztán leverték őket, s nagy öldöklést vittek véghez közöttük. Nem engedték, hogy Bukar, Szemiszgab és Udarar városoknál egyesüljenek, és győztesen egészen a Sin folyóig üldözték őket. Mikor pedig azok odáig jutottak, belezuhantak a Sin folyóba; szartauljaik közül ekkor sokan elpusztultak a Sin folyóban. Dzsalaldin-szoltán és Kan-melik életüket mentve a Sin folyó mentén felfelé elmenekültek. Dzsingisz kán a Sin folyó mentén szintén felfelé haladt, elfoglalta Batkeszen városát, majd mikor Eke-korokan és Geün-korokan vizéhez ért, Baruan pusztájában letáborozott. A Dzsalair-nembeli Balát elküldte Dzsalaldin-szoltán és Kan-melik üldözésére. Dzsebét meg Szübeetejt nagyon megdicsérte. Dzsebe, téged Dzsirkoadajnak hívtak, mikor hozzám jöttél a tajcsiutoktól; valóban Dzsebe, Fegyver lett belőled. Mivel Tokucsar Kan-melik határmenti városait saját feje után feldúlta, és így Kan-meliket ellenünk fordította, le akarta őt fejeztetni, végül is azonban nem fejeztette le, hanem igen megdorgálta, és a hadseregben viselt parancsnoki tisztétől elmozdította.

(258) Ezután Dzsingisz kán visszatért Baruan pusztájából, három fiát, Dzsocsit, Csaadajt és Ögödejt elküldte azzal a megbízatással, hogy a jobbszárny csapataival keljenek át az Amuj folyón, és Ürünggecsi városánál szálljanak táborba. Tolujt azzal küldte el, hogy Iru, Iszebur és sok más város alatt táborozzon le. Dzsingisz kán maga Udirar városa alatt táborozott le. A három fiú, Dzsocsi, Csaadaj és Ögödej ezt jelentették: Seregeink sértetlenül megvannak, megérkeztünk Ürünggecsi városához. Kinek a parancsa

szerint járjunk el? E jelentésre Dzsingisz kán így rendelkezett: Ögödej szavai szerint járjatok el. Ezt üzente.

(259) Ekkor Dzsingisz kán, miután Udurar városát megadásra kényszerítette, Udurar városa alól felkerekedett, és Szemiszgab városánál szállott táborba. Mikor Szemiszgab városától is felkerekedett, Bukar városánál szállott táborba. Itt Dzsingisz kán Balára várakozott, s az Altan-korkan menti hegyoldalban a Szoltán nyaralójában töltötte a nyarat. Innen követeket küldött Tolujhoz, s ezt üzente: Melegre fordult az idő. A többi csapatnak is táborba kell szállnia, gyere, csatlakozz hozzánk. Mikor ezt az üzenetet Toluj megkapta, már bevette Iru és Iszebur városát, Sziszten városát pedig lerombolta, és éppen Csükcseren városának lerombolásával volt elfoglalva. Amikor a követek eljuttatták hozzá az üzenetet, Csükcseren városát Toluj még lerombolta, majd visszafodult, s megindult, hogy Dzsingisz kánhoz csatlakozzék, s ott táborba szálljon.

(260) A három fiú, Dzsocsi, Csaadaj és Ögödej Örünggecsi városát megadásra kényszerítette. Megosztoztak hárman a város népén, és nem adták ki Dzsingisz kán részét. Mikor a három fiú megjött, hogy táborba szálljon, Dzsingisz kán a három fiúra, Dzsocsira, Csaadajra meg Ögödejre ezért igen megharagudott, s három napig nem bocsátotta őket maga elé. Ekkor Boorcsu, Mukali és Sigi-kuduku így szólott: Az eddig még meg nem hódított szartaul nép Szoltánját leigáztuk, városait, népét hatalmunkba kerítettük. A felosztásra kerülő Örünggecsi városa, az azt egymás közt szétosztani szándékozó hercegek is mind Dzsingisz kánéi. Az Ég és a Föld erőnket megnövelte, s amikor a szartaul népet így leigáztuk, mi és az egész hadsereged örvendezünk, ujjongunk. Miért haragszik hát a nagy kán ennyire? A hercegek belátták hibájukat, s rettegésben vannak. Későbbi magatartásukra majd tanulnak belőle. Csak valahogy ezért a buzgalmuk meg ne csappanjon! Ha olyan kegyes volnál, lehetséges volna-e, hogy fogadd őket? Előterjesztésükre Dzsingisz kán haragja megenyhült, a három herceget, Dzsocsit, Csaadajt és Ögödejt megdorgálta,

Ősi igéket idézvén,
Öreg szókat szólván.

Úgy korholta őket, hogy azok csaknem elsüllyedtek álltóhelyükben, s homlokuk verítékét sem voltak képesek letörölni. Amikor így szidta, korholta őket, a három tegezhordozó, Kongkaj-korcsi, Kongtakar-korcsi és Csormakan-korcsi e szavakkal fordult Dzsingisz kánhoz: Mint a fiatal sólymok, amelyeknek éppen csak megkezdték az idomítását, a hercegek is azon a ponton vannak, hogy beletanuljanak a hadviselésbe; de alighogy visszatértek a hercegek, miért korholod őket ennyire? Úgy megrettentek a hercegek, hogy félő, még alábbhagy a bátorságuk. Napkeltétől napnyugtáig ellenséges népek élnek. Ha bennünket, a te tibeti ebeidet hajtóvadászatra küldesz ellenük, és ha az Ég és a Föld erőnket megnöveli, az ellenséget, aranyát, ezüstjét, selymét, kincseit, népét elhozzuk tenéked. Hogy milyen népre gondolunk Hát erre gondolunk: Itt él nyugaton Baktat népének Kalibaj-szoltánja. Ellene akarunk hadba indulni. Erre az előterjesztésre Dzsingisz kán gondolkodni kezdett, haragja megenyhült, és így rendelkezett: A három tegezhordozót, Kongkajt, Kongtakart és Csormakant megjutalmazom. Az Adarkin-nembeli Kongkaj és a Dolonggir-nembeli Kongtakar maradjanak mellettem. Az Ötegen-nembeli Csormakant hadjáratra küldöm Baktat népe ellen, a Kalibaj-szoltán ellen.

(261) A Hindusz és Baktat népe között lévő Aru, Maru és Madaszari népe, Abtu városa ellen a Dörben-nembeli Dörbej-doksint küldte hadjáratra.

(262) Ami pedig Szübeetej-baaturt illeti, őt észak felé küldte hadjáratra egészen a kanglin, kibcsaut, badzsigit, oroszut, madzsarat, aszut, szaszut, szerkeszüt, kesimir, bolar, kerel, e tizenegy törzs, állam és nép földjére, általkelve az Idil meg a Dzsajak vízben gazdag folyóin, egészen Kiva és Men-kermen városáig.

(263) Amikor aztán a szartaul nép meghódítását befejezte, Dzsingisz kán rendeletével minden egyes város élére helytartót nevezett ki. Ürünggecsi városából két szartaul jött, a Kurumsi-nemből valók, apa és fiú, Jalavacsi meg Maszkut nevezetűek. A városok szokásait és törvényeit elmagyarázták Dzsingisz kánnak, mikor az beszédükből a lényeget valamelyest megértette, a fiút, Maszkutot, a kurumsit kinevezte, hogy helytartóinkkal együtt

igazgassa el Bukar, Szemiszgen, Ürünggecsi, Udan, Kiszkar, Urijang, Güszen-daril városát és más városokat. Apját, Jalavacsit magával vitte, s megbízta, hogy a kitatok Dzsungdu városát kormányozza. Mivel a szartaktaj emberek közül a városok szokásait és törvényeit Jalavacsi és Maszkut jól értették, megbízta őket, hogy a kitat népet a helytartókkal együtt igazgassák el.

(264) A szartaul népnél hét esztendőt töltött el. Mialatt ott a Dzsalair-nembeli Balára várakozott, Bala átkelt a Sin folyón, s Dzsalaldin-szoltánt meg Kan-meliket egészen Hindusz földjéig üldözte. Dzsalaldin-szoltánt és Kan-meliket azonban szem elől vesztette, bár Hindusz belsejéig hatolt keresésükre, de nem járt sikerrel. Ekkor visszafordult, Hindusz határmenti népeit kirabolta, sok tevét, sok juhot zsákmányolt, s úgy jött meg. Ekkor Dzsingisz kán elindult visszafelé. Útközben a nyarat az Erdis mellett töltötte, aztán a hetedik esztendőben, a tyúk-év őszén táborba szállott palota-jurtájában, a Tola menti fekete parti erdőben.

TIZENKETTEDIK KÖNYV

Hadjárat Tangut ellen (1226). Dzsingisz kán útközben lezuhan a lóról és megbetegszik. Asa-gambu kihívó magatartása és legyőzetése. A tangut városok és a tangut seregek mongol kézre kerülnek. Fejedelmük, Iluku-Burkan meghódol, s gazdag ajándékokkal megrakodva megjelenik Dzsingisz kán előtt személyes hódolásra, de az kivégezteti. Dzsingisz kán halála. Nagy kuriltaj a Kerülen folyó Ködeü nevű szigetén, itt trónra emelik Ögödejt (1228). Segédcsapatok küldése Csormakan-korcsi és Szübeetej-baatur részére. A legidősebb fiúk mozgósítása. Ögödej megsemmisítő hadjáratot vezet a kitatok ellen (1231). A hadjárat során Ögödej megbetegszik, Toluj feláldozza magát érte. Teljes győzelem után helytartókat hagy hátra és hazatér. Csormakan-korcsit kinevezi Baktat helytartójává. Szübeetej és a hercegek visszatérnek a nyugati hadjáratról. Batu jelentése Ögödejhez a hercegek civakodásáról; Ögödej rendet teremt. Ögödej felújítja és kiegészíti Dzsingisz kánnak a testőrségre vonatkozó rendelkezéseit. Bárány-adó a nagykánnak; bárány-adó a szegények részére. Tartalékraktárak létesítése. Kutak ásatása. A postaszolgálat megszervezése és kiépítése. Ögödej önvallomása: négy eredményes cselekedetének felsorolása, négy hibájának megvallása. A mű kolofonja.

(265) A telet áttelelte, majd az új állományt számba vette, hogy elinduljon a Tangut elleni hadjáratra. A kutya-év (1226) őszén Dzsingisz kán meg is indult a tangut nép ellen. Az asszonyok közül Jiszüj-kadunt vitte magával. Útközben, a tél folyamán, hajtóvadászatot rendezett Arbuka rengeteg vadlovára. Dzsingisz kán ekkor a Vörösderesen lovagolt. Egyszer csak vadlovak szaladtak át előtte az úton, a Vörösderes felágaskodott, és Dzsingisz kán a lóról lezuhant a földre. Testében nagy fájdalmat érzett, mire Csoorkatnál táborba szállott. Az éjszaka múltával másnap Jiszüj-kadun így szólott: Hercegek és nemesurak, beszéljétek meg, mi a teendő, mert a kagán lázasan töltötte az éjszakát. A hercegek és a nemesurak összegyűltek, s ekkor a Kongkotan-nembeli Tolun-cserbi a következő javaslatot tette: A tangut népnek vertfalú városai, szilárd

szállásai vannak. Vertfalú városaikat nem veszik hátukra, és nem viszik magukkal; szilárd szállásaikat nem hagyják oda, és nem vándorolnak tova. Forduljunk hát vissza, s ha majd a fejedelem egészsége megjavul, ismét felvonulunk ellenük. Szavait a hercegek és a nemesurak mindnyájan helyeselték. Amikor azonban a dolgot előadták Dzsingisz kánnak, az így válaszolt: A tangutok azt mondanák, azért fordultunk vissza, mert gyávaságba estünk. De ha követeket küldünk hozzájuk, s megvárjuk itt, Csoorkatban, merre fordul a betegség, s ha már ismerjük a válaszukat, és úgy fordulunk vissza: erről lehet beszélni. Így hát a következő üzenetet bízta a követekre: Jó múltkor ezt mondtad, Burkan: Mi, a tangut nép, a jobbszárnyad leszünk. E szavaidra akkor ezt a kívánságot juttattam el hozzád: a szartaul nép nem hajlott a szavamra, ezért most ellene vonulok. Burkan, te nem tartottad meg szavadat, nem küldtél csapatokat, sőt sértő szavakat üzentél. Másfelé volt dolgom, úgy gondoltam hát, majd később számolunk. Hadra keltem a szartaul nép ellen, s az örökkévaló Ég pártfogásába vett, törvényes uralmam alá hajtottam. Most aztán eljöttem, Burkan, hogy leszámoljak veled. Az üzenetre Burkan így válaszolt: A sértő szavakat nem én mondtam. Asa-gambu erre megszólalt: Én mondtam a sértő szavakat. És ti, mongolok, akik annyira harchoz szoktatok, ha most is harcolni akartok, állok elébe. Alasajban van a szállásom, itt a nemezjurtám, itt vannak felmálházott tevéim. Forduljatok hát Alasaj felé, gyertek hozzám, s ütközzünk meg! Ha meg arany, ezüst, selyem, kincs kell nektek, forduljatok csak Eri-kaja és Eri-dzseü felé! Ezt üzente. Mikor Dzsingisz kánnak ezt az üzenetet elmondták, lázas betegen így szólott Dzsingisz kán: Hát ebből elég! Mikor ezek ilyen fennhéjázó szavakat engednek meg maguknak, hogyan fordulhatnánk vissza? Ha belehalok is, de a fennhéjázó szavakkal szembenézek. Örökkévaló Ég, légy a tanúm! Elindult az Alasaj felé, s mikor odaért, megütközött Asa-gambuval. Legyőzte Asa-gambut, s arra kényszerítette, hogy az Alasaj tetején elsáncolja magát. Végül is elfogta Asa-gambut, nemezjurtás, felmálházott tevéjű népét pedig kirabolta, s mint hamut szétszórta a szélben. Aztán megparancsolta, hogy a büszke és nemes tangutokat irtsák ki, a közönséges tangutokból pedig a legénység annyit vegyen magának, amennyit csak elfogni és zsákmányul ejteni tud.

(266) Dzsingisz kán a nyarat a Csaszutu hegyén töltötte. Azután csapatokat küldött, és azokat a tangutokat, akik Asa-gambuval együtt a hegyekbe vonultak, s ellenünk fellázadtak, nemezjurtáikkal, felmálházott tevéikkel együtt számba vették, s utolsó szálig fogságra vetették. Majd úgy rendelkezett, hogy Boorcsu meg Mukali jutalmul annyit vegyenek belőlük maguknak, amennyit csak bírnak. Dzsingisz kán még így rendelkezett. Boorcsut és Mukalit a következő kitüntetésben részesítem: Mivel a kitat népből még semmit sem adtam néktek, a kitat nép dzsüjinjeit osszátok el magatok között egyenlően, legyenek a tiéitek. Legszebb fiaik hadd hordozzák sólymaitokat mögöttetek. Legszebb leányaikat neveljétek fel, s hadd javítgassák asszonyaitok ruháinak szegélyét. A kitat nép Altan kánjának bizalmasai és belső emberei a mongolok nagyapáit és apáit irtó kara-kitatok dzsüjin népe voltak. Az én bizalmasaim és belső embereim most ti vagytok, Boorcsu és Mukali. Így rendelkezett.

(267) Dzsingisz kán felszedelőzködött Csaszutu hegyéről, és Urakaj városánál táborozott le. Aztán Urakaj városától is felkerekedett, s éppen Dörmegej városának lerombolásával volt elfoglalva, amikor Burkan kihallgatásra jelent meg Dzsingisz kánnál. Burkan, mikor hódolásra megjelent, aranyos Buddha-szobrocskákat hozott magával ajándékul, továbbá arany-meg ezüsttálakat, kupákat, kilencet-kilencet, fiúkat meg lányokat, kilencet-kilencet, paripákat meg tevéket, kilencet-kilencet, valamint egyéb holmikat kilencesével elrendezve. A hódoláskor Burkant bezárt ajtón keresztül fogadta. A kihallgatás alkalmával Dzsingisz kán undort érzett iránta bensőjében. Harmadnapra így rendelkezett Dzsingisz kán: Iluku-Burkannak a Sidurku, Meghódolt nevet adta, és Iluku-Burkan-Sidurkut elővezettette. Ekkor megparancsolta Dzsingisz kán, hogy Ilukuval végezni kell, mégpedig úgy, hogy Tolun-cserbi sajátkezűleg végezzen vele. Mikor aztán Tolun-cserbi jelentette, hogy Ilukuval sajátkezűleg végzett, Dzsingisz kán így szólott: Amikor megindultam a tangut nép ellen, hogy leszámoljak vele, útközben, mikor Arbuka vadlovaira vadásztam, akkor te voltál az, Tolun, aki életemért aggódva azt javasoltad, hogy gyógyítsák meg beteg testemet. Az ellenség mérgezett szavára jöttünk ide, az örökkévaló Ég erőnket megnövelte, kezünkre juttatta őket, s bosszúnkat megbosszultuk.

Iluku idehozott mozgó palotája, az edényekkel együtt legyen a tiéd, Tolun. Így rendelkezett.

(268) Miután a tangut népet leigázta, Iluku-Burkant Sidurkuvá tette, s végeztetett vele, a tangut nép anyáit, apáit írmagostul mind egy szálig kiirtotta, megparancsolta, hogy étkezése alatt beszélni kell arról, hogy teljesen végük van, s beszélni kell kiirtásukról és megöletésükről. Mivel a tangut nép szavát adta, de szavát nem tartotta meg, Dzsingisz kán a tangut nép ellen másodszor is hadba vonult, eljött és a tangut népet megsemmisítette. A disznó-évben (1227) Dzsingisz kán az égbe szállt. Miután az égbe szállt, a tangut népből a legtöbbet Jiszüj-kadunnak adták.

(269) A patkány-évben (1228) Csaadaj, Batu meg a többi jobbszárnyhoz tartozó herceg, Otcsigin-nojan, Jegü, Jiszüngge meg a többi balszárnyhoz tartozó herceg, Toluj meg a többi derékhadhoz tartozó herceg, a hercegnők, a fejedelmi vők, a tízezredek és ezredek parancsnokai teljes számban valamennyien összegyűltek a Kerülen folyó Ködeü szigetén, és Ögödej kagánt Dzsingisz kán ama szavai alapján, amelyben őt megnevezte, káni rangra emelték. Csaadaj bátya emelte öccsét, Ögödej kagánt a káni méltóságra. Az éjszakai őröket, a tegzeseket, a nyolcezer nappali őrt, akik atyjuknak, Dzsingisz kánnak aranyos életét őrizték, kán atyjuk személye mellett szolgálatot teljesítő örökös tízezer testőrét Csaadaj bátya és Toluj Ögödej kagánnak átadták. A derékhad népét ugyanily módon szintén neki juttatták.

(270) Ögödej kagán megvárta, míg káni méltóságra emelték, a belső szolgálatot teljesítő tízezer testőrt, a derékhad népét neki alárendelték, s akkor Csaadaj bátyával történt korábbi megbeszélés alapján hadba küldte Okoturt és Mönggetüt Csormakan-korcsi megerősítésére, aki a Dzsingisz kán atya elintézetlenül hagyott népei közül Baktat népének Kalibaj-szoltánja ellen vonult hadba. Korábban Szübeetej-baatur is hadba indult, s eljutott egészen a kanglin, kibcsaut, badzsigit, oruszut, aszut, szeszüt, madzsar, Kesimir, szergeszüt, bular, kerel népig, átkelt az Adil meg a Dzsajak bővizű folyóján, s Meket, Men-kermen és Kejbe, valamint a többi város ellen vonult; ott azonban ezek a népek feltartóztatták Szübeetej-baaturt. Most Szübeetej megerősítésére útnak indította Batut, Bürit, Güjüköt, Mönggét és rajtuk kívül még sok már herceget.

Megparancsolta, hogy mindeme hadra kelt hercegeknek Batu legyen a parancsnoka. Megparancsolta továbbá, hogy a derékhadból kivonultaknak Güjük legyen a parancsnoka. Ami e hadrakelteket illeti, a népet kormányzó hercegek fiaik közül a legidősebb fiút tartoznak hadba küldeni. A népet nem kormányzó hercegek, a tízezredek, az ezredek, a századok, a tizedek parancsnokai, s a közrendű emberek közül, mindenki fiai közül a legidősebbet tartoznak hadba küldeni. A hercegnők, a fejedelmi vők ugyanily módon fiaik közül a legidősebbet küldjék hadba. Így szólt a parancs. Ögödej kagán még ezt mondta: Ez a parancs, mely szerint a legidősebb fiúkat kell hadba küldeni, Csaadaj bátyától származik. Csaadaj bátya azt üzente nekem, hogy Szübbetej megerősítésére fiai közül a legidősebbet, Bürit küldi hadba. Ha a fiúk közül a legidősebbek vonulnak hadba, a sereg népes lesz. Ha a kivonuló sereg népes, akkor tekintélyes és hatalmas a vonulása. A szemben álló ellenség pedig sok államot számlál. Ott a végeken konok emberek azok. Ha haragra gerjednek, tulajdon kardjuktól halnak meg. Azt beszélik, hogy ezeknek a népeknek éles a kardjuk. Ezt üzente. Ögödej kagán ezeket mondotta, s mindenütt közhírré tette: E szavakra válaszul, Csaadaj bátya buzgalmára és erejére támaszkodva, a fiúk közül magam is a legidősebbeket fogom hadba küldeni. Ez a története annak, hogyan küldték hadba Batut, Bürit, Güjüköt, Mönggét meg a többi herceget.

(271) Aztán Ögödej kagán tanácskérés végett Csaadaj bátyához a következő üzentet küldte. Atyánknak, Dzsingisz kánnak kész trónjára ültem; valaki azt mondhatná nekem, milyen erények alapján ültem oda? Ha Csaadaj bátya, te helyeselnéd, fejedelmi atyánk a kitat nép Altan kánját otthagyta elintézetlenül; én most a kitat nép ellen vonulnék. Mikor ezt tanácskérés céljából megüzente, Csaadaj bátya egyetértett vele, és ezt üzente: Nincs semmi baj. Csak induljatok hadba, bízzatok meg megfelelő embert a parancsnoksággal a törzstáborban. Én innen küldök csapatokat. A törzstáborban Oldakar-korcsit bízta meg a parancsnoksággal, és (272) Ögödej kagán a nyúl-évben (1231) elindult a kitat nép ellen, előhadként Dzsebét küldte előre. Nemsokára le is győzte a kitatok seregeit, s olyan mészárlást vitt köztük végbe, hogy úgy hevertek a földön, mint korhadt fatuskók. Azután átkelt a Csabcsijal hágón,

megindította seregeit, hogy a városokat és az erődítményeket mindenfelé ostroma alá vegye. Utána Ögödej kagán Sira-dektürnél letáborozott.

Ekkor Ögödej kagán betegségbe esett. Amikor már elvesztette beszélőkészségét, s igen rosszul érezte magát, jósoltatni kezdtek mindenféle táltosokkal meg jövendőmondókkal. Kiderült, hogy a kitat nép földjének, vizének szellemurai és fejedelmei azért tombolnak oly veszedelmesen, mert népüket kirabolták, városaikat és erődítéseiket lerombolták. És amikor a lapockacsontokból jósolni kezdtek azzal a szándékkal, hogy váltságdíjul népséget, aranyat, ezüstöt, állatokat és élelmet ajánlanak fel, a betegség csak nem enyhült, ellenkezőleg, még vadabbul kezdett tombolni. Amikor a lapockacsontokból tovább jósoltak arra vonatkozólag, hogy a családtagok közül megfelelne-e valaki, a kagán kinyitotta a szemét, vizet kért, ivott belőle, s megkérdezte: mi történt? Erre a táltosok elmondták, hogy a kitat nép földjének, vizének urai, fejedelmei vadul tombolnak, mert földjüket, vizüket tönkreteszik, népüket kirabolják. Mikor a lapockacsontokból jósolva azt mondtuk, hogy váltságdíjul bármit adunk, a betegség még vadabbul kezdett tombolni. De amikor azt mondtuk, hogy a családtagok közül megfelelne-e valaki, a betegség alábbhagyott súlyosságában. Most döntsön a te parancsod. Mikor ezeket elmondták neki, így szólt: A hercegek közül ki van itt? Toluj herceg volt ott, és így szólott: Bár fölötted voltak még bátyák, alattad pedig öccsök, szent Dzsingisz kán atyánk tégedet, kán bátyát választott ki, mint valami paripát, megsimogatott, mint valami báránytyt, és magasztos trónját számodra jelölte ki, a sok népet a te válladra rakta. Jómagam a kán bátya mellett élek, hogyha mit elfeledne, emlékeztetném majd; ha elszenderülne, felserkenteném majd. Ez lett a feladatom. Ha most téged, kán bátyámat elvesztelek, kit emlékeztetnék majd arra, mit elfeledett, kit serkentenék fel, ha elszenderül. Valóban, ha kán bátyám nem gyógyulna meg,

Erős, nagy mongol nép
Elárvahodna,
Kitat nép ünnepre
Készülődne.

Fejedelmi bátyámnak hadd lépjek helyébe,

Én pisztráng gerincét
Elroppantottam,
Tokhal hátát hányszor
Törte el ujjam!
Elöl igyekvőknek
Elébe vágtam,
Hátul állókat
Hamar átszúrtam.
Hiszen orcám nékem is szép,
Hátam pedig hosszú.

Táltosok, rajta, könyörögjetek, varázsoljatok! Amikor a táltosok megkezdték varázslataikat, Toluj herceg kiitta a varázslóvizet. Egy darabig csak ült, majd megszólalt: Részeg lettem… Míg részegségemből magamhoz nem térek, fejedelmi bátyám viselje gondját öccseinek, akik árvák és kicsinyek, özvegy menyének, Berüdének, egészen addig, míg meg nem állnak tulajdon lábukon. Mindent elmondtam. Megrészegedtem – mondotta. Kiment, és meghalt. Hát így történt.

(273) Ögödej nemsokára leigázta Altan kánt. A Szeüsze, Legény nevet adta neki, elrabolta aranyát, ezüstjét, arannyal átszőtt, hímzett szöveteit, értékeit, tarka lovait meg szolgalegényeit. Előőrsöket, parancsnokokat hagyott hátra, Namgingba, Dzsungduba, minden más városba pedig helytartókat nevezett ki. Ezután nyugodtan visszafordult, és Karakorumban letáborozott.

(274) Csormakan-korcsi Baktat népét megadásra kényszerítette. Ögödej kagán, mikor tudomására jutott, hogy ez a föld szép és kiváló termékei vannak, így rendelkezett: Csormakan-korcsi maradjon ott helytartónak, s évenként küldjön neki sárga aranyat, sárgás arannyal készített hímzéseket, brokátokat, nagy és kis gyöngyöket, hosszú nyakú, magas lábú nyugati lovakat, különféle fajta tevéket, teherhordásra pedig többféle öszvéreket. A Szübeetej-baatur megsegítésére hadba küldött hercegek, Batu, Büri, Güjük, Öngge és sok más herceg meghódították a kanglinokat, kibcsautokat meg a badzsigitokat, feldúlták az Edzsil, Dzsajak folyók

melletti városokat és Meget városát, az oruszutokat leigázták, és kirabolták, mind egy szálig. Az aszutokat, szeszütöket, bolarokat, Men-kermen, Kiva meg a többi város lakosait leigázták, s megadásra kényszerítették; parancsnokokat és helytartókat hagytak hátra, s visszatértek. A dzsürcsetek és szolongkaszok ellen korábban hadba küldött Dzsalajirtaj-korcsi támogatására utána menesztette Jiszüder-korcsit, s megparancsolta neki, hogy maradjon ott helytartónak.

(275) Batu a kibcsak hadjáratból a következőket jelentette követek útján Ögödej kagánnak. Az örökkévaló Ég ereje által és a fejedelmi nagybátya szerencséje által Meget városát leromboltam, az oruszut népet leigáztam, tizenegy államot és népet a helyes útra térítettem, az aranyos gyeplőt szorosra vontam. Abban állapodtunk meg, hogy búcsúlakomát rendezünk. Felállítottam hát a nagy sátrat, és mikor lakomázni kezdtünk, minthogy az itt levő hercegek közül valamicskét idősebb volnék, elsőnek ittam egy-két kupával, ezért Büri meg Güjük rám megnehezteltek, a lakomán részt nem vettek, hanem ellovagoltak. Mikor ellovagoltak, Büri ezt mondta: Batu egyenrangú velünk, hogyan ihatott előbb?

Szakállas vénasszonynak
Szakasztott mása.
Rongyként kell
Rugdalni,
Talp alá
Taposni.

Güjük ezt mondotta: Ezeket a tegzes vénasszonyokat, ezeket fahasábbal kellene végigverni a mellükön. Eldzsigidej fia, Harkaszun pedig ezt mondotta: Majd kötök néki farkot fából. Ezeket mondották ők. Amikor bennünket idegen származású, lázadásban levő népek ellen küldöttek hadba, s amikor azt mondhatjuk, hogy bizonytalan a helyzetünk, akkor Büri és Güjük így beszél rólam, s engedélyem nélkül eltávozik. Most a fejedelmi nagybátya szava döntsön a dologban. Ezt a jelentést küldötte.

(276) Batu e szavaira a kagán nagy haragra gyúlt, nem bocsátotta színe elé Güjüköt, hanem ezt mondotta: Ez a közönséges ember

ugyan kinek a szaván bátorodott fel annyira, hogy az idősebb testvért teli szájjal gyalázza? Egy tojás csak zápuljon! Ez az ember a bátya melle ellen lázadt:

Teszem őt előőrsnek.
Tíz ujjának körme míg
Tövig el nem vásik,

Hegymagas falakra
Hadd kússzék fel.
Őt im helytartónak teszem.
Öt ujjának körme
Míg csak el nem kopik,
Magas, vert falakra
Merészen hadd másszék fel!

És te piszkos, ócska, közönséges Harkaszun, kitől tanultad, hogy családunk tagját teli szájjal gyalázd, fennhéjázva! Güjüköt meg Harkaszunt majd együtt küldöm el hozzád. Harkaszunt le kellene fejezni, de azt mondanátok, hogy önkényeskedem. Ami Bürit illeti, mondd meg Batunak, üzenje meg a dolgot Csaadaj bátyának; Csaadaj bátya döntsön a sorsa felől.

(277) A hercegek közül Menggej, a nemesurak közül Alcsidaj, Kongkortaj, Dzsanggi és mások a következő javaslatot tették: Atyádnak, Dzsingisz kánnak volt egy döntése, amely szerint a pusztai ügyeket a pusztában kell eldönteni, a házi ügyeket a házban kell eldönteni. Ha a kagán oly kegyes volna, és meghallgatna, a kagán haragszik Güjükre; ez pusztai ügy. Talán helyes volna, ha Batuhoz küldené, és rábízná a döntést. Mikor megtették az előterjesztést, a kagán helyeselte e szavakat. Haragja megenyhült, maga elé bocsátotta Güjüköt, és intő szóval így korholta: Azt beszélik rólad, hogyha háborúba mégy, útközben akinek feneke van, még a feneke sem marad meg. Azt beszélik rólad, hogy a legénységnek tönkretetted az erejét, s az oda van. Azt hiszed tán, hogy féktelen haragodtól az oruszutok népe úgy megretten, hogy nyomban meg lehet hódoltatni? És úgy viselkedsz, mintha egymagad hódítottad volna meg az oruszutok népét, és úgy nekigőgösködtél, hogy bátyád ellen ellenségesen léptél fel. Atyánknak, Dzsingisz kánnak egyik mondása úgy szól, hogy a sok félelmetes, a mély halálos. Hát nem így van? Mintha mindent te vittél volna végbe egyedül, de te Szübeetej és Büdzsek oltalma alatt jártál el, és sokakkal, minddel összefogva hódítottad meg az oruszutokat meg a kibcsautokat. Egy-két oruszutot és kibcsautot meghódítottál, de még egy bakkecske patáját sem sikerült zsákmányként megszerezned. Legénykedsz, hogy egyszer eljöttél otthonról, és úgy

hencegsz, mintha mindent egyedül te vittél volna véghez! Menggej, Alcsidaj, Kongkortaj és Dzsanggi visszatartották

Hánykódó szívemet
Hűséges bajtársként;

mint

Üstöt, ha fortyogva forr,
Öblös csanakkal csendesítenek,

megnyugtattak. Most minden rendben van. Ez pusztai ügy, és azt mondták, hogy Batu benne az illetékes. Güjük és Harkaszun felett Batu ítélkezzék – mondotta, és elküldte őket. Büri sorsáról Csaadaj bátya döntsön.

(278) Azután így rendelkezett Ögödej kagán. Most pedig közzéteszem a parancsomat, amely ismerteti azoknak az éjszakai őröknek, tegzeseknek, nappali őröknek, az összes testőröknek a feladatát, akik atyámnál, Dzsingisz kánnál teljesítettek szolgálatot. Megparancsolom, hogy most is ugyanúgy járjanak el, ahogyan korábban fejedelmi atyám parancsa szerint a szolgálatot ellátniuk kellett. A tegzesek, nappali őrök a nappali szolgálatukat ugyanúgy, mint korábban, annak rendje és módja szerint végezzék, és még nappali fényben csináljanak helyet az éjszakai őröknek, majd menjenek ki, s ott éjszakázzanak. Így rendelkezett. Éjszaka és éjszakai őröknek mellettünk kell éjszakázniuk. Az ajtónál és a jurta körül kell az éjszakai őröknek tartózkodniuk. A palota-jurta mögött és előtt álljanak őrt az éjszakai őrök. Azokat az embereket, akik napnyugta után, éjszaka járkálnak, az éjszakai őrnek el kell fognia, éjszakára ott kell tartania. A sokaság szétoszlása után az éjszakai őrséget teljesítő éjszakai őrökön kívül soraik közé vegyülő, behatolni szándékozó embernek azok az éjszakai őrök, akik őket elfogták, tüstént vágják le a fejét, és vessék ki őt. Ha valaki sürgős jelentéssel éjszaka érkezik meg, az éjszakai őrnél tartozik jelentkezni; álljon meg az éjszakai őrrel együtt a jurta mögött, és ott mondja el a jelentését. A palota-jurtába való belépés és kilépés dolgában Kongkortaj, Sirakan és a többi rendfenntartó tisztviselő az éjszakai őrökkel együtt intézkedjék. Eldzsigidejt, bár megbízható ember volt, de későn az éjszakai őrökön túl járkált, az éjszakai őr elfogta. Tehát csak a parancsot meg nem másító éjszakai őr megbízható – így szólt a rendelkezése. Az éjszakai őrök létszámát ne kérdezzétek! Azon túl, ahol az éjszakai őr tartózkodik, ne járkáljatok! Az éjszakai őrök közt ne járkáljatok! Azokat az embereket, akik az éjszakai

őrökön túl járkálnak, vagy közöttük járkálnak, az éjszakai őrök fogják el! Ha valaki az éjszakai őrtől a létszám felől kérdezősködik, attól az embertől az éjszakai őr vegye el a paripát, melyen aznap lovagolt, nyergestül, kantárostul, a rajta levő ruhával együtt. Az éjszakai őrnél magasabban senki sem foglalhat helyet! Az éjszakai őrök tartsák rendben a jakfarkas zászlókat, a dobokat, a lándzsanyeleket, a csészéket és az edényeket. Az italra, az ételre, a színhúsra az éjszakai őrök ügyeljenek fel. Így rendelkezett. A palota-jurta kocsijainak az éjszakai őrök viseljék gondját. Ha mi személyesen nem vonulunk hadba, nélkülünk az éjszakai őrök se vonuljanak hadba. Amikor solymászni és vadászni megyünk, egyik felük, pontosan kiszámolva, maradjon hátra a palota-jurta kocsijainál, az éjszakai őrök másik fele pedig menjen velünk. Az éjszakai őrök közül egyesek végezzék el a szállásmesterek feladatát, és intézzék a palota-jurta letáborozását. Közvetlenül az ajtó mellett az éjszakai őrök álljanak mint ajtónállók. Valamennyi éjszakai őrnek, mint ezrednek, Kadaan legyen a parancsnoka. Így rendelkezett. Azután kinevezte az éjszakai őrök egyes osztagainak a parancsnokait. Kadaan és Bulkadar egy osztagot szervezzenek, közös parancsnoksággal egy osztagként vonuljanak fel, a palota-jurta jobb és bal oldalán foglaljanak helyet külön-külön, s ügyeljenek a rendre. Amal és Csanar közös parancsnokság alatt egy osztagot alkossanak, egy osztagként vonuljanak szolgálatba, a palota-jurta jobb és bal oldalán külön-külön foglaljanak helyet, s ügyeljenek a rendre. Kadaj és Kori-kacsar közös parancsnokság alatt egy osztagként vonuljanak szolgálatba, a palota-jurta jobb és bal oldalán külön-külön foglaljanak helyet, s ügyeljenek a rendre. Jalbak és Karaudar közös parancsnokság alatt egy osztagként vonuljanak szolgálatba, a palota-jurta jobb és bal oldalán külön-külön foglaljanak helyet, s ügyeljenek a rendre. Aztán még: Kadaan és Bulkadar osztaga, Amal és Csanar osztaga, ez a két osztag a palota-jurta bal oldalán táborozzék, s onnan induljon szolgálatba. Kadaj és Kori-kacsar osztaga, Jalbak és Karaudar osztaga, ez a két osztag a palota-jurta jobb oldalán táborozzon, s onnan induljon szolgálatba. Ennek a négy osztag éjszakai őrnek Kadaan legyen a parancsnoka. Aztán még így rendelkezett: Az éjszakai őröknek a személyem mellett, a palota-jurta körül kell állaniuk, s szorosan az ajtó mellett

feküdniük. Az éjszakai őrök közül ketten menjenek be a palota-jurtába, s ők tartsák a nagy italos tömlőt. Aztán még így rendelkezett: A tegzeseket Jiszün-töe, Bukidaj, Korkudak és Lablaka külön-külön négy osztagba osszák be, és a tegzek felcsatolása céljából a nappali őrök négy osztagába külön-külön testőreik tegzeseit elrendezve sorolják be. Azután kinevezte a nappali őrök osztagainak az elöljáróit a korábban már tisztséget viseltek leszármazottai közül. A korábban már tisztséget viselt Alcsidaj és Kongkor-takaj közös parancsnoksággal egy osztag nappali őrt szervezzen meg, és lássa el a szolgálatot. Temüder és Dzsegü közös parancsnoksággal egy osztag nappali őrt szervezzen meg, és lássa el a szolgálatot. Mangkutaj a tartaléknak legyen a parancsnoka, egy osztag nappali őrt szervezzen meg, és lássa el a szolgálatot. A kagán aztán még így rendelkezett: Minden parancsnoknak Eldzsigidej az elöljárója, az ő utasítása szerint kell feladatát végeznie. Aztán még így rendelkezett: Ha a testőrség valamely tagja a szolgálat megkezdésekor hiányzik, azt a korábbi parancs szerint három botütéssel kell megfenyíteni. Ha ugyanaz a testőr másodszor is hiányzik az őrszolgálatból, azt hét botütéssel kell megfenyíteni. Ha pedig ugyanaz a személy, anélkül hogy beteg volna, vagy arra más oka volna, vagy a testőrök elöljárójától arra engedélye volna, harmadszor is elkésik a testőr-szolgálatból, és a mellettünk való szolgálatot terhesnek találná, azt harminchét botütéssel kell megfenyíteni, és szemünk elöl messze földre kell száműzni. Aztán meg ha az osztagok elöljárói elmulasztják a szolgálatot átvevő testőrök létszámát ellenőrizni, s valaki így mulasztja el a szolgálatot, az osztagok elöljáróit fogjuk megbüntetni. Az osztagok elöljárói minden harmadik szolgálatba lépéskor s a szolgálat átadásakor kötelesek közölni ezt a parancsot a testőrökkel. Ha a testőrök a parancsot meghallgatták, s a szolgálatból mégis elkésnek, ezeket a parancs értelmében meg fogom büntetni. De ha ezt a parancsot a testőröknek nem hirdetnék ki, az osztagok elöljárói érdemelnek büntetést. Az osztagok elöljárói azzal az indokolással, hogy ők parancsnokok, a velük egyenlő beosztásban levő testőreimet engedélyem nélkül meg ne fenyítsék. Ha valaki a törvényt áthágná, azt jelentsétek nekem. Ha valaki halálbüntetést érdemelne, azt majd mi lefejeztetjük. Ha valaki megcsapatást

érdemelne, azt majd mi megcsapatjuk. De ha egyesek azzal az indokolással, hogy ők parancsnokok, anélkül hogy nekem a dologról jelentést tennének, saját maguk kezet emelnek rájuk, azok ökölcsapásért viszonzásul ökölcsapást, botütésért viszonzásul botütést kapjanak. Azután még így rendelkezett. A külső ezredek parancsnokainál az én testőreim magasabb helyet foglalnak el. A külső századok és tizedek parancsnokainál az én testőreim kísérő szolgái magasabb helyet foglalnak el. Ha külső ezredesek testőreimmel összecivakodnának, az ezredeseket meg fogom büntetni.

(279) Ögödej kagán még ezt mondta. Atyám, Dzsingisz kán által fáradsággal létrehozott birodalmat nem akarom gyötrődésben tartani, Boldoggá akarom tenni, úgyhogy a nép hadd tegye

Talpát a földre,
Tenyerét a fűre.

Atyámnak, a kagánnak kész trónjára ültem, s nem akarom, hogy a nép szükséget szenvedjen, ezért a lakosság minden egyes nyájból évenként egy kétéves bárányt adjon leves céljára. Száz juhból egyet be kell szolgáltatni, s azt ugyanott a köztük levő nincsteleneknek és szűkölködőknek kell adni. De ha a testvérek a sokaságot, a paripákat, a testőröket maguknak gyűjtik össze, akkor az italt mindezeknek hogyan hajtsák be a néptől? Különféle vidékek minden egyes ezredéből kancákat kell kiválogatni, azokat kell fejni, s a fejőket kell megbízni az őrizetükkel; a tábor-felügyelőket állandóan váltogassák, s egyben ők legyenek a kancák ápolói is. Ezenkívül, ha a testvérek összegyűlnek, ajándékot és jutalmat adok majd nekik. A selymet, a balta formájú ezüstrudakat, a tegzeket, az íjakat, a vérteket, a fegyvereket raktárakba gyűjtöm, s e tárolóhelyeket őriztetem majd. Különböző vidékekről raktárosokat és magtárosokat kell kiválogatni, s azoknak kell felettük őrködniük. Ezenkívül a birodalom lakossága között legelőt és vizet fogok kiosztani. A legelők kijelölésére helyes volna a különböző ezredekből legelő-felügyelőket kiválasztani és kijelölni. Aztán a sivatagi Csöl földjén vadakon kívül nincs semmi más. Hogy a lakosságnak kissé tágasabb lehetőséget biztosítsunk, Csanaj és Ujgurtaj felügyelete

mellett a legelő-felügyelők ássák meg és falazzák ki a sivatagi Csöl kútjait. Aztán amikor lovas futárokat küldünk, lakott területen keresztül lovagoltatjuk őket; ez azonban mind a lovas futárok feladatának ellátásában késedelmet jelent, mind pedig a birodalom lakosságára zaklatással jár. Éppen ezért most egyszer s mindenkorra a következő eljárást vezetjük be. A különböző vidékek minden egyes ezredéből postásokat és lovászokat kell kiválogatni; minden egyes megállónál postaállomást kell berendezni, úgyhogy a futárokkal alapos ok nélkül a lakosságot nem zaklatnánk, hanem a postaállomásokon keresztül utaztatnánk őket. Helyes? Ezekről az ügyekről, melyeket Csanaj és Bolkadar megfontolt, s nekünk előterjesztett, s amelyeket mi is helyeseknek tartottunk, Csaadaj bátya döntsön. Ha ezek a neki előterjesztendő ügyek megfelelőeknek tűnnek, s azokat helyesli, akkor Csaadaj bátya döntése szerint legyen a dolog. Erre az üzenetre Csaadaj bátya a tőle megkérdezett valamennyi ügyet helyeselte, és visszaüzente: Ha így van, csináljátok csak! Ezenkívül Csaadaj bátya még ezt üzente: Én innen a postaállomások útján meg akarom teremteni felétek az összeköttetést. Batuhoz is követeket fogok küldeni: Batu meg énfelém teremtse meg az összeköttetést postaállomásai útján. Aztán még ezt üzente: Valamennyi ügy közül a postaállomások felállítása volt a leghelyesebb előterjesztés.

(280) Azután Ögödej kagán ezt mondotta: Csaadaj bátya és Batu, továbbá a jobbszárny hercegei és testvérei valamennyien, Otcsigin-nojan és Jegü, továbbá a balszárny valamennyi testvére és hercege, a derékhad hercegnői, fejedelmiői, a tízezredek, ezredek, századok, tizedek parancsnokai helyeslésüknek adtak kifejezést mindahányan. Helyeselték, hogy a hatalmas kagán levese céljára a nyájból évenként egy kétéves bárányt kell adni; miért volna ez nehéz? Helyes, hogy száz juhból egyet be kell szolgáltatni, és a nincsteleneknek meg szűkölködőknek kell adni. Ha pedig postaállomásokat létesítenek, és számukra postásokat és lovászokat állítanak, ez a néptömegeknek nyugalmat, a futároknak kényelmet jelent. Minthogy ezt mindnyájan helyeselték, a kagán utasítását Csaadaj bátyának előterjesztették. Csaadaj bátya is helyeselt, erre elrendelték, hogy a kagán parancsa szerint az egész birodalomban, a különféle ezredek évenként leves céljára a nyájból

egy kétéves bárányt szolgáltassanak be, száz juhból szintén egy kétéves bárányt. Elrendelték, hogy kancákat szolgáltassanak be, és kancákat őrző pásztorokat jelöljenek ki. Kancákat őrző pásztorokat, raktárosokat meg magtárosokat jelöltettek ki. Intézkedtek, hogy postásokat és lovászokat válogassanak ki, az egyes megállók egymástól való távolságát pontosan állapítsák meg, s állítsák fel a postaállomásokat. Aracsant és Tokucsart bízták meg a megszervezéssel. Egy postai megálló számára húsz lovászt állapítottak meg; valamennyi megálló számára húsz-húsz lovászt jelöltek ki. Ha a postaállomás paripái, az élelmül szolgáló juhok, a fejni való kancák, a taligába fogni való ökrök, a kocsik tekintetében az általunk itt megállapított mértékből csak

Rövid zsineg ha hiányzik,
Rögtön fejük vétessék.
Kanál vagy küllő ha elkallódnék,
Késsel az orruk vágassék le.

Így rendelkezett.

(281) Ögödej kagán így szólott. Miután atyám trónjára ültem, atyám után végzett egyik cselekedetem az volt, hogy a dzsakut nép ellen hadjáratra indultam, s a dzsakut népet megsemmisítettem. Másik cselekedetem az volt, hogy futáraink köztünk folyó gyorsforgalma, valamint hivatali dolgaink előmozdítása céljából postaállomásokat szerveztem. Ismét másik cselekedetem az volt, hogy víztelen területeken kutak ásását rendeltem el, s ily módon a birodalom népének vizet és füvet juttattam. Ezenkívül a különböző városok népénél előcsapatokat, s helytartókat hagytam, és segítettem abban, hogy a nép hadd tegye

Talpát a földre,
Tenyerét a fűre.

Fejedelmi atyám után négy kiváló cselekedettel gyarapítottam hát az övéit. Viszont amikor fejedelmi atyám trónjára ültettek engem, s rám rakták rengeteg birodalmát, hibát követtem el, mert hagytam, hogy legyőzzön engem a borital. Ez volt az én egyik hibám. a másik hibám az volt, hogy helytelenül asszonyember szavára hallgattam,

és elkövettem azt a vétkes cselekedetet, hogy Otcsigin nagybátya országából lányokat hozattam magamnak. És bár a birodalom ura és kagánja voltam, helytelenül mégis vétkes cselekedetekre ragadtattam magam, ez volt az egyik hibám. Aztán meg Dokulku titkon való megöletésének hibája miért volt hiba? Titkon megölettem Dokulkut, aki fejedelmi atyámnak, az ő törvényes urának szolgálatában életét kockáztatta, hiba volt ez és igazságtalanság. Most aztán az én szolgálatomban ki fogja értem életét úgy kockáztatni, mint ő? Magamat vétkesnek nyilvánítom abban, hogy ezt az embert, aki mindenkivel szemben jobban bebizonyította hűségét, vizsgálat nélkül, titokban megölettem. Aztán meg afölött való irigységemben, hogy az Ég és Föld rendeléséből született vadak netán átmennek a testvérek területére, kerítést és falat emeltettem ennek meggátlására; ezért aztán a testvérektől gyűlölködő szavakat kellett hallanom. Ez is hiba volt. Így hát fejedelmi atyám után négy újabb kiváló cselekedetet hajtottam végre, négy cselekedetem pedig bizony vétkes volt. Ezt mondotta.

(282) Befejeztük az írást, mikor a nagy kuriltaj összegyűlt, és amikor a palota-jurta a patkány-év dámszarvas havában a Kerülen folyó Ködee szigetén, Doloan-boldak és Silgincsek között táborozott.

Tartalom

ELŐSZÓ
ELSŐ KÖNYV
MÁSODIK KÖNYV
HARMADIK KÖNYV
NEGYEDIK KÖNYV
ÖTÖDIK KÖNYV
HATODIK KÖNYV
HETEDIK KÖNYV
NYOLCADIK KÖNYV
KILENCEDIK KÖNYV
TIZEDIK KÖNYV
TIZENEGYEDIK KÖNYV
TIZENKETTEDIK KÖNYV